Utrpení mladého Werthera

Johann Wolfgang Goethe

Vše, čeho jsem se o ubohém Wertherovi mohl dopídit, sebral jsem pečlivě a zde vám to podávám, a jsem si jist, že se vám zavděčím. Neodepřete svůj podiv a svou lásku jeho ducha a charakteru, své nové slzy jeho osudu.

A ty, dobrá duše, která jsi strhována týmž vírem jako on, naber útěchy z jeho utrpení a učiň tuto knížku svým přítelem, nedovedeš-li si sudbou nebo vlastní vinou nalézti bližšího.

První díl

4. května 1771

Jak jsem rád, že jsem vám ujel! Příteli rozmilý, jak podivné je srdce člověka! Tebe jsem opustil, jehož tolik miluji, s nímž jsem býval nerozlučně spjat, a jsem tomu rád! Vím, že mi odpustíš. Což nebyly mé ostatní zápletky jakoby vymyšleny osudem, aby přestrašily srdce jako mé? Chudinka Leonora! A přece jsem byl nevinen! Což já za to mohl, že v tom ubohém srdci vzklíčila náklonnost, zatímco mne zajímala svéhlavá krása její sestry? A přece - jsem zcela nevinen? Neživil jsem snad její pocity? Nebavil jsem se sám jejími projevy skrznaskrz nelíčené přirozenosti, které nás tak často rozesmávaly, jakkoli málo vlastně byly směšné? Nebyl jsem to já, kdo -? Ó, co je člověk, že sám na sebe žaluje! - Polepším se, milý příteli, slibuji, polepším se! Nebudu už jako dosud přežvykovat tu trošku trápení, kterou nám osud strojí. Chci užívat přítomné chvíle a minulost mi budiž minulostí. Zajisté, máš pravdu, příteli: bylo by méně bolesti mezi lidmi, kdyby nevynakládali tolik obrazotvornosti - sám pánbůh ví, proč jsou tak ustrojeni - na to, aby si zpřítomňovali minulé utrpení, místo aby klidně snášeli lhostejnou přítomnost.

Budeš tak laskav a vyřídíš mamince, že se pilně starám o její záležitosti a že jí brzy podám zprávu, jak jsem pořídil. Mluvil jsem s tetou a neshledal ji ani zdaleka takovou dračicí, jakou z ní u nás doma dělají. Je to veselá, živá žena zlatého srdce. Vyložil jsem jí maminčiny stížnosti na zadržení dědického podílu. Řekla mi důvody, příčiny a podmínky, za jakých by byla ochotna vydat vše a ještě mnohem více, než na ní žádáme. - Zkrátka, nebudu se teď o tom rozepisovat, ale řekni mamince, že všechno půjde hladce. A já, milý příteli, jsem při té celé věci zase jednou zjistil, že nedorozumění a pohodlnost ve světě natropí mnohem více svárů než úklady a špatný úmysl, které jsou aspoň neskonale vzácnější.

Ostatně je mi tu moc a moc dobře. Samota v této rajské krajině je mému srdci skvostným balzámem a mladistvé jaro sytým bohatstvím své krásy zahřívá mé často zimomřivé srdce. Každý strom, každé křovisko je jako kytička a člověk by se nejraději proměnil v chrousta a nalézal v moři sladkých vůní všechnu svou potravu.

Městečko samo je protivné, ale příroda kolem dokola nevýslovně krásná. To přimělo nebožtíka hraběte z M... aby založil zahradu na jednom z pahorků, které se tu rozmanitě a půvabně, jak to dovede jen příroda, navzájem přetínají a vytvářejí rozkošná údolí. Zahrada je prostá a člověk cítí, sotva do ní vstoupí, že to nebyl vědecky školený odborník, kdo ji založil, nýbrž cituplné srdce tu chtělo užívat sebe sama. Nejednu slzu jsem už uronil zesnulému v zpustlé besídce, která byla jeho zamilovaným místečkem, a teď je také mým. Brzy už budu

pánem zahrady, zahradník mi přeje, získal jsem si ho za těch několik dní a myslím si, že ani on z toho nebude mít škodu.

10. května

Celou mou duši zaplavilo zázračné veselí, podobné sladkým jitrům jara, kterých plným douškem užívám. Jsem tak zcela sám a těším se z toho, že žiji, zde, v této krajině, která je stvořena pro duše, jako je má. Jsem tak šťasten, drahý příteli, tak pohroužen do pocitu klidného bytí, že to je až na škodu mému umění. Nedovedl bych teď kreslit, ani čáru bych nesvedl, a přece jsem nikdy nebyl větším malířem než právě v těchto okamžicích, když celé údolí se vypařuje a výsostné slunce spočívá na neprostupných temnotách mého lesa a jenom jednotlivé paprsky se vkrádají do nejvnitřnější svatyně a když tu pak ležím ve vysoké trávě poblíže vodopádu a mně, přiblíženému k zemi, rozmanitá stébélka se stávají zázrakem - když cítím blíže svému srdci všechno to hemžení malého světa mezi travinami, těch nesčíslných zjevů, nevyzpytatelných červíčků a mušek, a cítím přítomnost Všemohoucího, jenž nás všecky stvořil k obrazu svému, dech Všemilujícího, jenž nám dává bez konce vznášet se ve věčné slasti - - Příteli, a když se pak kolem mých očí smráká a všechen svět kolem dokola a nebe nade mnou cele spočívají v mé duši jak podoba milenčina těla - pak často zatoužím a myslím si: ach, kdybys tomu všemu zas dovedl dát výraz, kdybys tak dovedl vdechnout papíru to, co tak sytě, tak žhoucně v tobě žije, aby se stalo zrcadlem tvé duše, tak jako tvá duše je zrcadlem nekonečného božství. Příteli - ale drtí mě to, hynu přetěžkou krásou toho zření.

12. května

Nevím, zda jsou to duchové, vznášející se nad touto krajinou, kdo klamou mé smysly, anebo dlí-li v mém srdci živoucí božská fantazie, že se mi všechno kolem dokola zjevuje jako učiněný ráj. Tu je hned za městečkem studně, k níž jsem připoután jako Meluzína a její sestry. Sejdeš s malého pahorku a zastavíš se před klenutím, odkud asi dvacet schodů vede dolů do hloubky, kde se z mramorové skály prýští nejčistší voda. Nízká zídka, jež nahoře tvoří ohradu, vysoké stromy, které zacloňují všechno prostranství kolem dokola, chládek místečka, to všechno je tak přitažlivé, tak trochu přízračné... Nemine den, abych tu neproseděl aspoň hodinku. Tu pak přicházejí děvčata z města pro vodu; je to prostší, a přece nejnutnější práce, kterou kdysi zastávaly samy dcery králů. Když tu tak sedím, ožívá kolem mne celý ten patriarchální svět, vidím praotce, jak se u studně seznamují a jak se namlouvají; a jak se nad studněmi a prameny vznášejí dobrodějní duchové. Ó, kdo by to nedovedl procítit se mnou, ten se nikdy po cestě parným letním dnem nesvlažil douškem z chladné studánky!

13. května

Tážeš se, zda mi poslat mé knihy. Proboha tě prosím, příteli, nech mě s nimi na pokoji! Nechci už, aby mě cokoli vedlo, povzbuzovalo a rozdmychovalo, vždyť mé srdce je i bez měchu v plamenech; je mi třeba ukolébav ky, a tu jsem nalezl dosyta v svém Homérovi. Jak často uhýčkávám svou kypící krev, neboť jakživ jsi neviděl nic tak vrtkavého, nic tak nestálého jako mé srdce. Příteli, nač to vykládat tobě, jenžs tak často s lítostí viděl, jak přecházím z žalu do nezřízenosti, ze sladké melancholie do zhoubných vášní. A vůbec, zacházím se svým srdéčkem jako s chorým děckem: má ve všem svou vůli. Ale ne abys to vyzvonil, jsou takoví, že by mi to měli ve zlé.

15. května

Prostí lidé mě tu už znají a mají mě rádi, zejména děti. Zpozoroval jsem smutnou věc: když jsem se k nim zprvu přidružoval a přátelsky se jich vyptával na to a ono, tu někteří myslili, že se jim posmívám, a někdy mě i hrubě odbyli. Nebral jsem to tak vážně, jen jsem znovu, až příliš živě, pociťoval, čeho jsem si všiml už často: Kdo jsou jen poněkud vyššího stavu, vždy zachovávají mrazivý odstup mezi sebou a lidem, jako by se báli, aby si důvěrností nezadali. A pak tu jsou také ještě větroplaši a nepodaření šibalové, kteří předstírají blahoklonnost jen proto, aby ubohému lidu jen tím bolestněji dali pocítit urážlivost své pýchy.

Vím, dobře vím, že my lidé nejsme, ba ani nemůžeme být mezi sebou rovni. Ale zdá se mi, že člověk, který se z obavy o svou důstojnost straní takzvané luzy, není o nic méně směšný než zbabělec, jenž se skrývá před nepřítelem, protože se bojí porážky.

Nedávno, když jsem přišel k studni, našel jsem u ní mladou služebnou, která měla nádobu postavenou na nejspodnější schod a rozhlížela se, nepřijde-li družka, která by jí vyzdvihla konev na hlavu. Sešel jsem dolů a podíval se na ni: "Mám jí pomoci, panno?" řekl jsem. Celičká se zarděla. "Kdepak, pane," řekla. "Bez okolků!" Urovnala si kroužek na hlavě a já jí pomohl. Poděkovala a stoupala nahoru.

17. května

Seznámil jsem se s všelijakými lidmi, společnost jsem si dosud nenašel. Nevím, co lidé na mně mají, je jich to-

lik, kdo mě mají rádi a kdo se na mne věší; a pak je mi toho vždycky líto, že naše společná cesta je jenom tak kratičká. Tážeš-li se, jací jsou zdejší lidé, odpovídám: takoví jako všude jinde. Lidstvo je po čertech jednotvárné. Skoro všichni propracují větší část dne, aby mohli žít; a ta troška svobody, která jim zbývá, je tolik znepokojuje, že dělají, co mohou, aby se jí zbyli. Ach, úděle lidský!

Ale lid je tu dobrý! Když se mi někdy podaří zapomenout na sebe a užívat s nimi skrovných radostí, které člověku nejsou upřeny: při vkusně prostřené tabuli upřímně a prostodušně žertovat, uspořádat v pravou chvíli vyjížďku nebo taneček, tak mi to dělá docela dobře; jen chraň pánbůh, aby mě nenapadlo, že ve mně dříme ještě tolik jiných sil, které bez užitku všechny zetlívají a které ostražitě zakrývám. Ach, to všechno tak děsí mé srdce - A přece! Žíti nepochopen, to je našincův osud.

Ach, že odešla přítelkyně mého mládí, ach, že jsem ji kdy poznal! Řekl bych si: jsi blázen, hledáš, co na zemi není. Ale měl jsem ji, cítil jsem tep jejího srdce, cítil jejího velkého ducha, v jehož přítomnosti jsem se sám sobě zdál něčím víc, než čím jsem byl, neboť byl jsem vším, čím jsem být mohl. Můj ty bože! Což při ní zůstala jediná síla mého ducha nezužitkována? Nemohl jsem před ní rozvinout všechno to zázračné cítění, kterým má duše přírodu objímá? Což nebylo naše obcování věčnou hrou nejjemnějších pocitů, nejbřitčího ostrovtipu, jehož nejrůznější podoby i tehdy, když byly téměř zvrácené, byly vesměs poznamenány pečetí génia? Ach, léta, o která byla slabší, ji přivedla dříve do hrobu než mne. Nikdy na ni nezapomenu, na její pevnou mysl a její božskou trpělivost.

Před několika dny jsem se setkal s jakýmsi mladým V...; upřímný hoch nadmíru milé tváře. Přichází právě ze studií, nemá se zrovna za mudrce, ale myslí si přece, že toho ví víc než jiní. Byl snad také pilný, jak soudím z různých příznaků, zkrátka má slušné vědomosti. Když se dověděl, že mnoho kreslím a že umím řecky, koření to u nás převzácná, seznámil se se mnou

a vyvalil spoustu učeností, od Battexue po Wooda, od De Pilese po Winckelmanna, a ujišťoval mě, že pročetl celý první díl Sulzeroyy Theorie a že má Heynenova skripta o studiu antiky. Řekl jsem si: pánbůh s tebou!

Ještě jednoho dobrého člověka jsem poznal, knížecího správce; je to upřímný, bodrý muž. Říkají, že člověku poskočí srdce v těle, vidí-li ho mezi jeho dětmi, jichž má devět. Zejména o jeho nejstarší se mohou přetrhnout chválou. Pozval mě k sobě; navštívím ho v nejbližších dnech; bydlí v knížecí myslivně, půldruhé hodiny odtud; dostal svolení, aby se tam odstěhoval, po smrti své ženy, protože pobyt v městě ve vrchnostenském domě příliš jitřil jeho bol.

Jinak ještě zkřížilo mou cestu několik potrhlých originálů, nesnesitelných od hlavy až k patě, zejména svou přátelskostí.

Měj se dobře! Dopis ti, doufám, bude po chuti, je jen a jen historický.

22. května

Že život člověka je jenom sen, to už leckoho napadlo a ani mne se ten pocit nechce spustit.

Když tak uvážím, jak úzká je klec, která svírá všechny činorodé a poznávací síly člověka, že všechna činnost má jen jeden cíl: ukojit potřeby, které zase nemají jiného účelu než prodloužit naši ubohou existenci, a když si pak musím doznat, že všechno uklidnění v některých otázkách je jenom polosnovou rezignací, která pomalovává stěny vězení, ve kterém trčíme, pestrými postavami a jasnými prospekty: to všechno, Viléme, mi rdousí slovo v hrdle. Vracím se do sebe a nalézám tam celý svět. Ovšem že zase víc ve svých tuchách a temných touhách než ve výrazu a živoucí síle. A tu mi všechno před očima plyne, a usmívám se a sním si dál.

Že děti nevědí, proč mají vůli, v tom jsou všichni vele-učení školometi zajedno. Ze se však také dospělí, podobni dětem, potácejí po zeměkouli, že jako ony nevědí, odkud přišli a kam jdou, že ani oni nejednají z pravých pohnutek, že také jimi vládne rákoska a cukrátko, tomu jaksi nikdo nevěří, ačkoliv se mi zdá, že to rukama hmatáme. Rád ti připouštím (neboť vím, co mi na to odpovíš), že nejšťastnější jsou ti, kdo jako děti den ze dne svůj život prožívají, kdo tahají svou panenku, kdo ji oblékají a svlékají, s velkým respektem se plíží kolem police, kde maminka zamkla cukroví, a když konečně urvou kousek,plnou pusou žvýkají a volají: ještě! To jsou šťastní tvorové. - A také těm není zle, kdo dávají své pitomé robotě anebo nanejvýš svým vášním patetická jména, oznamujíce člověčenstvu, že to jsou ohromná díla, podnikaná pro jeho spásu a vykoupení. Blaze tomu, komu je dáno takhle žít! Kdo však ve své pokoře poznává, oč vlastně běží, kdo vidí, jak každý naobědvaný občan svou zahrádku dovede přistřihnout na učiněný ráj, a jak na druhé straně také ubožák pod svým břemenem leze dál svou cestou, byť i sebevíc hekal, jak koneckonců všichni bez rozdílu znají jen jeden prospěch: zřít světlo sluníčka aspoň o minutku déle, ano! - ten je pěkně zticha a tvoří si svět k obrazu svému, a je také šťasten, protože je člověkem. A pak, byť i byl sebevíce spoután, chová navždy v svém srdci sladký pocit svobody, že opustí tento žalář, kdykoli se mu zlíbí.

26. května

Víš, že mám odjakživa ve zvyku, abych na nějakém milém místečku rozbil svůj stánek a v něm přebýval ve vší skromnosti. I zde jsem si zase nalezl takové místečko, které mě k sobě připoutalo.

Asi půl hodiny za městem leží dědina, které říkají Wahlheim. Je velmi zajímavě položena na pahorku, a když z ní na horním konci po stezce vycházím, přehlédnu jediným pohledem celé údolí. Dobrák hospodská, která je i na stará kolena veselá a plná ochoty, čepuje tu víno, pivo a kávu, a co je nade vše, jsou tu dvě košaté lípy, klenoucí své koruny nad celým pláckem před kostelem, kol dokola obklopeným selskými usedlostmi, stodolami a dvorky. Nenalezl jsem dávno místečka, aby bylo tak důvěrné, tak milé, a sem si také dávám vynést z hospody svůj stůl i židli a tady popíjím kávu a čtu si ve svém Homérovi. Když jsem náhodou kteréhosi krásného odpoledne přišel poprvé pod ty lípy, bylo celé místečko jako po vymření. Všechno bylo na poli. Jenom hošík asi čtyřletý seděl na zemi a přidržoval k hrudi oběma pažemi druhé, asi půlroční děcko, sedící na zemi mezi jeho nohama, takže mu sloužil za jakousi lenošku. A přes čipernost, s jakou jeho černá kukadla těkala po všem okolí, seděl zcela tiše. Ta podívaná se mi líbila a usedl jsem na pluh, jenž stál naproti, a dal se s pravou rozkoší do kreslení bratrské skupinky; přidal jsem ještě nejbližší plot, vrata do stodoly a několik rozbitých kol, tak jak všechno stálo za sebou, a za hodinku jsem shledal, že jsem vyrobil jak se patří komponovanou a velmi zajímavou kresbu, aniž jsem to nejmenší přidal ze svého. To mě utvrdilo v předsevzetí pracovat v budoucnu jedině podle přírody. Ona jediná je bez mezí bohatá a vychovává pravého umělce.

Na prospěch regulí je možno leccos říci, asi tolik jako ke cti a chvále občanské společnosti, člověk, který se ve svém vývoji jimi řídí, nikdy nevytvoří nic nechutného a špatného, asi tak jako občan, který se dává hníst zákony a blahobytem, nikdy nebude nepříjemným sousedem ani kuriózním zlosynem; zato však také každé pravidlo, ať si kdo chce co chce říká, ničí provždy pravý cit pro přírodu a její pravdivý výraz. Na to ty, že to je příliš kruté! Pravidlo jen učí uskrovnění, obřezává planou révu atd.

Milý příteli, povím ti to podobenství: S uměním je to jako s láskou. Dejme tomu, že mládenec z celé duše miluje dívku, že u ní tráví všechny hodiny dne, že vyplýtvá všechnu sílu a všechno jmění, jen aby ji mohl přes tu chvíli o tom přesvědčit, že se jí cele oddává. A tu by přišel šosák, muž, který má svůj veřejný ouřad, a řekl by mu: vzácný mladý pane, milovat, to je lidské, ale musíte lidsky milovat! Rozvrhněte si svůj čas, jednu část věnujte své práci a hodinu oddechu své dívce, rozpočítejte své jmění, a co vám přebývá z nejnutnějšího, za to jí sem a tam (jenom ne příliš často) kupte dárek. Třeba k narozeninám, anebo když má svátek atd. - Uposlechne-li ten člověk, bude z něho užitečný mladý muž a já sám bych radil každému knížeti, aby ho posadil do svého senátu. Jenže po jeho lásce je veta, a je-li umělec, po jeho umění. Ó přátelé, proč tak zřídka se provalí proud génia, tak zřídka se přižene zvichřeným vodstvem a otřásá dušemi v údivu? Drazí přátelé! Bydlí tu po obou březích usedlí chlapi, kterým by se zničily besídky, záhony a zelné zahrádky; a ti tedy včas hrázemi a průplavy zabraňují hrozícímu nebezpečenství.

27. května

Upadl jsem, jak vidím, do vytržení, podobenství a deklamací, a zapomněl, že ti mám ještě dovypravovat, jak to dopadlo s těmi dětmi. Seděl jsem asi dvě hodiny na svém pluhu, zcela pohřížen do malířských pocitů, o nichž tě tak popleteně poučuje můj včerejší list. Tu k večeru přijde k dětem, jež se po celou tu dobu ani nepohnuly, mladá žena s košíčkem na paži a volá už zdaleka: "Filípku, jsi hodný kluk!" Pozdravila mě, já jí poděkoval, povstal jsem, přistoupil k ní a optal se, je-li matkou těch dětí. Přitakala mi, a podávajíc staršímu půl koláče, zvedla to mladší a líbala je s vroucí mateřskou láskou. "Dala jsem Filípkovi," řekla, "na starost to maličké a šla jsem se svým nejstarším do města, abych nakoupila housek, cukru a hliněný rendlík na kaši." To všechno jsem viděl v košíku, jehož víko upadlo. "Chtěla jsem

Honzíčkovi" (tak se jmenoval nejmladší)"k večeři uvařit polívčičku, ale ten šibal, nejstarší, mi včera rozbil rendlík, když se s Filípkem tahal o výškrabek". Ptal jsem se po nejstarším a ona mi sotva dořekla, že se na louce prohání s husami, když už přiskotačil a druhorozenému přinášel lískový prut. Bavil jsem se s ní dále a dověděl jsem se, že je učitelovic dcerkou a že její muž odcestoval do Švýcar, aby si přivezl dědictví po bratranci. "Chtěli ho o ně ošidit," řekla mi, "a neodpovídali mu na jeho dopisy; tak si tam zajel sám. Jen aby se mu nic zlého nepřihodilo, dlouho jsem o něm neslyšela." Bylo mi zatěžko odtrhnout se od ní; dal jsem každému z dětí po krejcaru a také pro to nejmladší jsem jí dal krejcar, aby mu přinesla housku k polévce, až půjde do města. A tak jsme se rozešli. -

Na mou duši, drahoušku, když se mi všech pět smyslů už rozkližuje, tak mi to vždycky ztlumí můj vnitřní svár, dívám-li se na takové stvoření, které v nejšťastnější poklidnosti opisuje úzký kruh svého bytí, den ze dne si pomáhá, vidí, jak listí opadává, a nic jiného si nemyslí, nežli že přichází zima.

Od té doby jsem často tam venku, děti si už docela na mne zvykly. Dostávají cukr, když piji kávu, a zvečera se se mnou dělí o chléb s máslem a o kyselé mléko. Neděle se nikdy nemine bez krejcaru, a když tu po mši nejsem, tak má hospodská nařízeno, aby jim ho vyplatila.

Rozumějí si se mnou, vypravují mi leccos. Zejména mě baví jejich vášně a prosté výlevy žádosti, když se sejde více dětí ze vsi.

Dost práce mi to dalo, abych upokojil jejich maminku: "Jen aby pána neobtěžovaly!"

16. června

Proč ti nepíši? Tážeš se a jsi přece také z učených pánů! Měl bys uhodnout, že se mám dobře, a to - zkrátka dobře, seznámil jsem se s někým, a to se mého srdce poněkud blíže dotýká. Jsem - a vlastně ani nevím.

Abych ti po pořádku vypravoval, jak se to všechno zběhlo, že jsem se seznámil s jedním z nejroztomilejších stvoření, to sotva půjde. Jsem veselý a šťastný a tedy málo způsobilý k tomu, abych psal historicky!

Anděla! Fuj! To říká kdekdo o té své! Viď? A přece nejsem schopen ti říci, proč je dokonalá? Zkrátka, zaujala všechnu mou mysl.

Tolik prostoty s takovým rozumem, tolik dobroty s tak pevným charakterem, a ten klid duše, s kterým žije svůj opravdový, činný život! -

To všechno je protivné žvanění, co tu o ní povídám, suchopárná abstrakce, která nezachycuje ani jediný rys její podstaty. Až podruhé. - Ne; ne podruhé, ale teď hned ti všechno povím. Vždyť - mezi námi - co jsem začal psát, už třikrát jsem odložil pero, abych dal osedlat koně a vyjel si ven k ní, ačkoliv jsem si ráno přísahal, že tam nepojedu - a běhám přes tu chvíli k oknu, abych se podíval, jak vysoko ještě stojí slunce. -

Nedovedl jsem se přemoci, musil jsem k ní ven. Tak, a teď jsem zase doma, Viléme, a povečeřím svůj chléb s máslem a napíši ti.

Jaká je to pro mne slast, když ji vidím v kruhu těch roztomilých, čiperných dětí, jejích osmi sourozenců! -

Když tak budu pokračovat, nebudeš na konci ani za mák moudřejší než na začátku: tak tedy poslouchej, budu se nutit do podrobností.

Napsal jsem ti nedávno, jak jsem se seznámil se správcem S. a jak mě požádal, abych ho brzy navštívil v jeho poustevně, nebo správněji v jeho malém království. Zapomněl jsem na to, a byl bych se tam snad nikdy nevypravil, kdyby mi náhoda nebyla odkryla poklad, který se skrývá v tom tichém kraji.

Zdejší mladá chasa pořádala ples na venkově a já jsem si dal konečně také říci. Nabídl jsem se, že doprovodím jedno ze zdejších děvčat, dobrou, krásnou, ale jinak bezvýznamnou dívku, a ujednali jsme, že najmu kočár a pojedu se svou tanečnicí a s její sestřenkou k veselici; cestou že se stavíme pro Charlottu S. "To poznáte krasavici," řekla má společnice, když jsme hlubokým, pěkně prokáceným lesem ujížděli k myslivně. "Mějte se na pozoru," dodala sestřenice, "ať se nezamilujete!" "Jak to?" řekl jsem. "Je už zadána," odpověděla, "velmi hodnému člověku, který odcestoval, aby po smrti svého otce urovnal své záležitosti a aby se ucházel o výnosné místo." Celá věc mi byla dost lhostejná.

Slunce stálo ještě čtvrthodinku nad pohořím, když jsme zastavili před vraty; bylo velmi dusno a dívky se bály bouřky, která se zřejmě stahovala z šedobílých, těžkých mráčků, rozházených po celém obzoru. Snažil jsem se oklamat jejich bojácnost, předstíraje, že jsem náramný znalec povětří, ačkoliv jsem sám hned tušil, že se nám naše zábava zhatí.

Vystoupil jsem. Děvečka, která vyšla z vrat, poprosila nás, abychom chvilku posečkali, že slečna Lottynka tu bude co nevidět. Popošel jsem dvorkem k výstavnému domu, a když jsem vystoupil po schodech na pavlán a vkročil do dveří, spatřil jsem nejpůvabnější podívanou, jaká se mi kdy zaskytla. V předsíňce se prohánělo šest dětí, od jedenácti do dvou let, okolo dívky pěkné prostřední postavy; měla na sobě prosté bílé šaty s bledě červenými stuhami na loktech a na prsou. V ruce měla pecen černého chleba a ukrajovala každému po krajíci, jehož velikost byla úměrná věku a hladu dítěte. Podávala jej každému s laskavostí tak nevšední a každičké řeklo tak upřímně své: děkuju pěkně, natahujíc k ní drobné ručky, ještě než ukrojila! Pak se svou večeří buď vesele odskotačilo, anebo odcházelo klidně, bylo-li povahy rozvážlivější, k vratům dvora, aby si prohlédlo cizinky a kočár, jenž odveze jejich Lottku.

"Prosím za prominutí," řekla "že vás obtěžuji dovnitř a nechávám slečny čekat. Pro strojení a všelijaká opatření v domácnosti na dobu, co budu pryč, zapomněla jsem dát svým broučkům večeři. A oni nechtějí chleba od nikoho jiného než ode mne." Řekl jsem jí bezvýznamnou poklonu, zatímco všechna má duše spočívala na její postavě, na jejím hlase, na jejím chování, a měl jsem právě ještě pokdy, abych se probral ze svého překvapení, když si odskočila do světnice pro rukavičky a pro vějíř. Špunti si mě z bezpečné vzdálenosti po očku prohlíželi. Přistoupil jsem k nejmenšímu, který měl náramně hezkou tvářičku. Couval přede mnou, když právě Lotta vystoupila ze dveří a řekla: "Louis, dej strýčkovi pacinku!" Hošík uposlechl bez ostychu a já jsem se nezdržel a políbil jsem ho z celého srdce, nedbaje jeho usmrkaného nosánku. "Strýček?" řekl jsem, podávaje jí ruku, "myslíte, že zasluhuji toho štěstí být s vámi spřízněn?" "Božínku," řekla a usmála se nezávazně, "naše příbuzenstvo je tuze rozvětvené a bylo by mi líto, kdybyste vy byl ze všech právě nejhorší."

Odcházejíc nařídila Žofce, nejstarší sestře po sobě, děvčeti asi jedenáctiletému, aby dobře opatrovala maličké a pozdravovala tatínka, až se vrátí z projížďky. Dětem nakázala, aby poslouchaly svou sestru Žofku právě tak, jako by to byla ona sama, což jí také některé s největším důrazem přislíbily. Malá všetečná plavovláska však, asi šestiletá, řekla: "A přece to nejsi ty, Lottko! Tebe máme přece radši!" Dva nejstarší chlapci vylezli vzadu na kočár a na mou přímluvu jim dovolila, aby se svezli s námi až k lesu, slíbí-li, že se nebudou škádlit a že se hodně pevně přidrží vozu.

Sotva jsme se pohodlně usadili, slečny se sotva pozdravily a vyměnily několik lichotivých poznámek o úborech a zejména o kloboučcích a řádně propraly společnost, do které jely, když Lotta poručila kočímu, aby zastavil, a bratrům, aby slezli; žadonili, aby jí ještě jednou směli políbit ruku, což také učinili, starší se vší něhou patnáctiletého, mladší s nemalou prudkostí a lehkovážností. Pozdravovala ještě jednou maličké a jeli jsme dál.

Sestřenice se optala, přečetla-li už knihu, kterou jí nedávno poslala. "Ne," řekla Lotta, "nelíbí se mi, vrátím vám ji. Ta předtím taky nebyla o nic lepší." Byl jsem všecek udiven, když jsem se optal, jaké to byly knihy,

a když mi odpověděla: - Shledal jsem ve všem, co řekla, mnoho charakteru. Viděl jsem v každém slůvku novou krásu, nové paprsky ducha, vyrážející z její tváře, která se očividně radostně rozjiskřila, protože vycítila, že ji chápu.

"Když jsem byla mladší," řekla, "nic jsem tolik nemilovala jako romány. Bůh ví, jak blaze mi bylo, když jsem se v neděli stulila do koutečka a celým srdcem brala účast na štěstí a trampotách nějaké Miss Jenny. Nezapírám ani, že tento žánr pro mne není dosud bez půvabu. Ale když už se tak málokdy dostávám k četbě, tak musí také každá kniha být zcela po mé chuti. A mně je ze všech autorů nejmilejší ten, u kterého nalézám svůj vlastní svět, u kterého se žije jako kolem mne a jehož vypravování je mi přece tak zajímavé a milé jako můj vlastní domácký život, který ovšem není žádný ráj, ale přece jen pramen nevýslovné blaženosti."

Snažil jsem se zakrýt své pohnutí nad těmito slovy. To se mi ovšem příliš nedařilo, neboť když jsem ji mimochodem slyšel tak tuze pravdivě mluvit o Wakefieldském vikáři a o -, byl jsem ovšem všecek u vytržení a vyklopil vše, co jsem věděl; a teprv po drahné chvilce, když Lotta obrátila hovor k ostatním, zpozoroval jsem, že slečinky tu seděly po celou dobu s rozevřenýma očima, jako by jich nebylo. Sestřenice na mne několikrát pohlédla s posměšně vyhrnutým nosánkem, což mi však bylo jedno.

Hovor se dostal na zálibu v tanci. "Je-li tato vášeň chybou," řekla Lotta, "tak se vám bez mučení přiznám, že mě tancování baví nade vše. A když mě něco tíží, zabubnuji si na svém rozladěném klavíru taneček a všechno je zase v pořádku."

Jak jsem se za hovoru pásl na těch černých očích, jak spoutaly všechnu mou duši ty živoucí rty a veselé, svěží tvářičky, jak často jsem, zcela pohroužen do nádherného smyslu jejího hovoru, neslyšel ani slov, kterými se vyjadřovala, to si dovedeš představit jedině ty, protože mě znáš! Zkrátka, vystoupil jsem z vozu jako náměsíčník, když jsme zastavili před letohrádkem, a byl jsem tak ztracen do snů zšeřelého kraje, že jsem sotva slyšel hudbu, která nám zněla vstříc z ozářeného sálu v patře.

Páni Audran a jakýsi N. N. (kdo by si pamatoval všechna ta jména), kteří byli tanečníky slečny Lotty a sestřenice, nás uvítali u vozu a zmocnili se svých dam. I já jsem tu svou uvedl nahoru.

Točili jsme se v menuetech okolo sebe, vyzýval jsem dívku za dívkou, a právě těm nejprotivnějším se nechtělo do toho, aby člověku podaly ruku a udělaly trápení konec. Lotta a její tanečník se dali do anglické čtverylky, a jak blaze mi bylo, když v řadě začala také figuru s námi, to asi dovedeš procítit. Člověk ji musí vidět, jak tančí! Víš, je tak celým srdcem a celou duší při věci, její tělo je jedna jediná harmonie! Je tak svobodná, tak bezstarostná, jako by to vlastně bylo vše, jako by na nic jiného nemyslila, nic necítila; a zajisté také v těch okamžicích všechno kolem ní mizí.

Poprosil jsem ji o druhou čtverylku, přislíbila mi třetí, ujišťujíc mě s nejpůvabnější prostotou, že tuze ráda tančí německy. "Je zde zvykem," pokračovala, "že každý pár, který patří k sobě, i při německém tanci zůstává spolu. Ale můj pán tančí špatně valčík a já se mu jen zavděčím, když mu prominu tu lopotu; vaše slečna to také neumí a nechce se jí do toho. Viděla jsem při anglickém, že dobře dovedete valčík, a chcete-li být pro německý tanec můj, tak jděte a dovolte se u mého pána; já zase půjdu k vaší dámě." Dal jsem jí na to ruku a zařídilo se to tak, že její tanečník měl zatím na starosti mou tanečnici.

Teď jsme se do toho dali a bavili se chvíli rozmanitým proplétáním paží. Jak půvabně, jak lehce se pohybovala! A pak, když jsme se dostali do valčíku a otáčeli se kolem sebe jako dvě nebeské hvězdy! Bylo to ovšem poněkud popletené, protože to málokdo umí. Byli jsme chytří a nechali jsme je vybouřit; a teprve když se ti nejneobrat-nější vytratili z kola, vpadli jsme plně a vydrželi statečně do konce ještě s jedním párem, s Audranem a jeho tanečnicí. Jakživo mi to tak nešlo! Nebyl jsem už člověk. Mít v náručí takové rozkošné stvoření a lítat s ním jako vichr, až všechno kolem nás mizelo - Viléme, abych pravdu řekl, přísahal jsem si, že dívka, kterou bych

miloval, na kterou bych měl nároky, nikdy by nesměla tančit valčík s jiným než se mnou, a kdyby mne to mělo hlavu stát, však mi rozumíš.

Prošli jsme se několikrát po sále, abychom nabrali dechu. Pak usedla a rozkrájené a cukrem posypané citróny, které jsem pro ni ukradl, když vařili punč, a které už byly jediné, které zbyly, přišly jí náramně vhod; jen mne pokaždé bodlo u srdce, když si posloužila kouskem její sousedka, kterou jsem ovšem také musil pobízet, aby čert za zlé neměl.

Při třetím anglickém byli jsme druhý pár. Když jsme tak protančili řadu a já, sám pánbůh ví s jakou rozkoší, visel na její paži a na jejím oku, jež plálo nelíčeným výrazem upřímné, čisté radosti, dostali jsme se také k dámě, která mi už předtím byla nápadná roztomilým výrazem své ne už příliš mladé tváře. Podívala se s úsměvem na Lottu, pohrozila prstem, a když jsme se mihli kolem ní, vyslovila s náramnou významností jednou nebo dvakrát jméno "Albert".

"Kdo je to Albert?" optal jsem se Lotty, "není-Ii to příliš smělá otázka." Chtěla mi právě odpovědět, když jsme se musili rozejít, abychom zatančili velkou osmičku, a zdálo se mi, že byla trochu zamyšlena, když jsme tak křižovali proti sobě. "Proč bych vám to neřekla," pravila, nabízejíc mi ruku k promenádě. "Albert je hodný člověk, s nímž jsem téměř zasnoubena!" Nuže, to pro mne ovšem nebyla žádná novinka, vždyť mi to děvčata už cestou řekla; a přece mi to teď bylo docela nové, protože jsem to poprvé uvážil se zřetelem na ni, která se mi za těch několik chvil stala tak drahou. Zkrátka popletlo mě to, zapomněl jsem, že

tančím, a dostal jsem se do nepravého páru, až všechno bylo v jednom chumlu; a jenom Lottina velká duchapřítomnost, její tahání a škubání, rychle zas všechno napravily.

Tanec ještě nebyl u konce, když se zdvojnásobily blesky, které jsme už dávno pozorovali na obzoru a které jsem po celou tu dobu prohlašoval za blýskání na časy. Hrom přehlušil hudbu. Tři tanečnice vyběhly z řady, za nimi jejich páni. Zmatek byl všeobecný a hudba ustala. Je přirozené, že pohroma nebo hrůza, která nás překvapuje při zábavě, působí neskonale větším dojmem než jindy, jednak kontrastem, který tak živě pociťujeme, jednak (a to hlavně), protože naše smysly jsou už rozcitlivělé a tedy způsobilé rychleji přijmout jakýkoli dojem. Těmto příčinám připisuji podivuhodnou posunčinu, v niž některé slečny propukaly. Nejmoudřejší si sedla do kouta zády k oknu a zacpávala si uši, druhá před ni poklekla a schovala hlavu do jejího klína, třetí vklouzla mezi ně a objímala s velkým nářkem a pláčem svou sestřičku. Některé chtěly domů, jiné zas, nevědouce vůbec, co činí, nebyly ani do té míry při sobě, aby zabránily dotěrnosti našich mladíčků, kteří zřejmě měli plná ústa práce, aby všechny modlitbičky, určené nebesům, zachytily hned na rtech krásných ubožátek. Někteří z našich pánů sešli dolů, aby si v klidu zakouřili; a ostatní společnost nic nenamítala, když hospodská měla moudrý nápad a nabídla nám pokoj s okenicemi a záclonami. Sotva jsme tam vešli, rozestavila Lotta židle do kruhu, rozsadila společnost a navrhla, aby si na něco zahráli.

Mnoho jich v naději na šťavnatou zástavu špulilo pusinku a mlsně se protahovalo: "Zahrajem si na počítanou, dávejte pozor! Budu vás v kruhu obcházet zprava nalevo a podle toho, jak vás docházím, budete počítat kolem dokola; každý řekne číslo, které na něho připadne; a to musí jít, jako když bičem práská! Kdo se zarazí anebo zmýlí, dostane políček. A tak až do tisíce." To ti byla podívaná! Chodila dokolečka s napřaženou paží; "jedna," začal prvý; "dvě," jeho soused; "tři," další a tak dále; pak nás začala obcházet rychleji a rychleji: tu se někdo spletl, plesk, už ji měl, a pro smích i ten další jednu slízl, plesk! A stále rychleji. Sám jsem dostal dvě a namlouval si s náramným potěšením, že byly důkladnější, než jaké uštědřovala ostatním. Všeobecný smích a všeobecná motanice učinily hře konec, ještě než jsme to dotáhli do tisíce. Nejdůvěrnější párky se vytratily; bouřka se přehnala. Šel jsem za Lottou do sálu. Cestou mi řekla: "Pro ťafky zapomněli na tu činu a na celý svět!" Nevěděl jsem honem, co bych jí odpověděl. "Sama jsem se snad nejvíc bála, ale tím, že jsem dělala ze sebe hrdinku, abych ostatním dodala mysli, pomohla jsem si sama na nohy." Přistoupili jsme k oknu: hrom v dálce doznával a líbezný déšť šuměl do kraje. Vlahým vzduchem k nám stoupala osvěžující vůně. - Stála tu opřena o lokte a její pohled se nořil do kraje; pohlédla k nebi a zase na mne; viděl jsem, že má oči plné slz;

položila ruku na mou a řekla: " - Klopstock." Tonul jsem v proudu pocitů, kterým mě toto heslo zaplavilo. Přemohlo mě to. Sklonil jsem se k ní a v slzách nejvyšší rozkoše jsem jí políbil ruku. A pohlédl zase do jejích očí - Vznešený básníku! kéž bys byl viděl své zbožštění v těchto zracích! A kéž bych teď už nikdy nikým neslyšel vyslovovat tvé často znesvěcované jméno!

19. června

Kde jsem v svém posledním dopise uvízl, už nevím; vím jen, že byly dvě hodiny s půlnoci, když jsem konečně ulehl, a že by to bylo bezpochyby trvalo do bílého rána, kdybych místo psaní byl mohl do tebe hučet.

Co se ještě přihodilo, když jsme se vraceli z plesu, jsem ti sice ještě nevypravoval, ale ani dnes se mi do toho nechce.

Východ slunce byl rozkošný. Těžkými krůpějemi orosený les a osvěžená pole kolem dokola! Naše společnice klímaly. Optala se mne, nechci-li se přidat k nim; že mi to mileráda promine. "Pokud tyhle zraky bdí," řekl jsem a podíval se pevně na ni, "potud buďte bez obav." A vydrželi jsme oba, až jsme dojeli k jejím vratům; děvečka jí tichounce otevřela a na otázku po otci a po dětech ji ujistila, že jsou všichni zdrávi a že ještě spí. A tu jsem se s ní rozloučil se slibem, že ji ještě téhož dne uvidím. A dostál jsem svému slovu a od té doby, ať si slunce, měsíc a všechny hvězdy dělají co chtějí, já nikdy nevím, zda je noc či den, a celý svět mi mizí před očima.

21. června

Prožívám dny tak blažené jako ty, které Bůh svým svatým chystá na nebesích. A ať se se mnou stane co stane: nesmím už nikdy říci, že jsem neužil radostí, nejčistších radostí života. Znáš můj Wahlheim. Tam jsem už jako doma. Odtamtud mám jen půl hodiny k Lottě, tam mám pocit sebe sama a všeho štěstí, které je člověku dáno.

Když jsem si vybral Wahlheim za cíl svých procházek, netušil jsem, že je tak blízko nebe. Kolikrát jsem na svých dalekých toulkách, někdy z vrcholku hory, někdy

roviny za řekou, viděl myslivnu, která nyní obmyká všechna má přání.

Milý Viléme, zamyslil jsem se nad tím, co že to je, co člověka stále pudí, aby rozprostraňoval, aby činil nové objevy, aby se toulal; a pak zase nad tím, jak rádi se poddáváme omezení a vezeme v koleji zvyku, aniž se ohlížíme napravo nebo nalevo.

Je to divné: Když jsem přišel sem a díval se z kopce do krásného údolí, všechno mě bůhvíjak přitahovalo. Tam ten lesík! Ach, kdyby ses mohl ztrácet v jeho šeru! Tam ten vrchol! Ach, kdybys mohl odtamtud přehlížet širý kraj! Řetěz hor a důvěrných údolí! Ó, kéž bych mohl do nich zabloudit! Spěchal jsem tam! a vrátil jsem se zas a nenalezl, več jsem doufal. Je to s dálkou jako s budoucností. Cosi velkého, zšeřelého stojí před naší duší, náš cit se v tom ztrácí jako náš zrak, a my zatoužíme oddat se celou svou duší, dát se naplnit jediným, nádherně velkým pocitem. - A žel, když se přihrne, když to už není "tam", ale "tady", je vše takové jako předtím, a my tu stojíme ve vší své chudobě a omezenosti, a naše duše žízní zas po nápoji, jenž před ní věčně couvá.

A tak zatouží i nejnepokojnější tulák zas po své otčině a nalézá v své chýši, na prsou své ženy, v kruhu svých dětí a v práci, kterou koná, aby je uživil, všechnu tu slast, kterou marně hledal v širém pustém světě.

Když se tak ráno s vycházejícím sluncem vydávám do svého Wahlheimu a v zahradě kolem hospody si sám natrhám lusek, když je vyloupám a mezitím si zase čtu v svém Homérovi; když si v kuchyňce vyberu hrnec, vydloubnu kousek másla, postavím hrášek na oheň, přikryji poklicí a sednu k němu, abych jej protřásal; tu cítím tak živě, jak ti nádherní chlapíci, ti zpupní nápadníci Penelopini porážejí voly a prasata, jak je rozbírají a pečou. Neznám nic, co by mě naplňovalo stejně poklidným a pravdivým pocitem jako úkony patriarchálního života, které bohudíky, bez afektace, dovedu vetkat do osnovy své existence.

Jak jsem rád, že mé srdce dovede procítit prostou, nevinnou radost člověka, jenž si nese na stůl hlávku zelí, kterou sám vypěstoval, a pak si pochutnává nejenom na tom, co uvařil, nýbrž

i na všech těch dobrých dnech a krásných jitrech, kdy svou zeleninu sázel, na líbezných večerech, kdy ji zaléval a kdy se těšil, jak prospívá.

29. června

Předevčírem přijel lékař z městečka k správcovi a našel mě na zemi mezi Lottinými dětmi, jak jedny mi lezou po zádech, jiné mě pokoušejí a jak je lechtám a dělám s nimi náramný tartas. Doktor je dogmatický panák a v rozhovoru si věčně upravuje manžety a popotrhuje krejzlík až po samý pupek; shledal tedy, že se to nesnáší s důstojností vzdělaného člověka; to jsem mu viděl na nose. Nedal jsem se však ani v nejmenším rušit; nechal jsem ho hudrovat o velerozumných věcech a postavil dětem zase z karet domky, když je zrovna rozmetaly. Však také potom chodil po městě a stěžoval si lidem, že správcovic děti jsou už tak jako tak dost nezvedené, a ten Werther že je teď dočista pokazí.

Ba, Viléme, děti jsou mému srdci ze všech tvorů nejbližší. Když se tak na ně dívám a vidím v tom drobečku zárodky všech těch ctností a sil, kterých jim jednou bude tolik zapotřebí, když poznávám v umíněnosti všechnu tu budoucí skutečnost a pevnost charakteru, v rozpustilosti všechnu budoucí veselou mysl a lehkost překonávající nástrahy světa, a všechno tak nepokažené, tak ucelené! Pořád, pořád si opakuji zlatá slova učitele lidstva: nebudete-li jako jedno z těch...! A prosím, s nimi, kdo jsou jako my, kdo by měly být našimi vzory, zacházíme jako se svými poddanými! Mají být bez vlastní vůle! Což my ji nemáme? A v čem je naše přednost? - Protože jsme starší a chytřejší? Panebože na nebi, staré děti vidíš a mladé děti a nic víc, a z kterých máš větší radost, to nám tvůj syn už dávno zjevil. Ale oni ho vyznávají, a neposlouchají ho - to je také stará vesta, a hnětou své děti k svému obrazu a - Sbohem ,Viléme, nechce se mi už o tom rabulírovat.

1. července

Čím je Lotta nemocnému, to cítím na svém vlastním ubohém srdci, jež je na tom hůř než leckteré skomírající na smrtelném lůžku. Stráví několik dnů v městě u jedné hodné paní, jejíž konec se podle výroků lékařů blíží a v těchto posledních okamžicích chce mít Lottu kolem sebe. Navštívil jsem s ní minulý týden faráře v St..., ve vesničce asi hodinku stranou v horách. Došli jsme

tam okolo čtvrté. Lotta vzala s sebou svou mladší sestřičku. Když jsme vkročili na dvůr fary, do stínu dvou vysokých ořechů, seděl dobrý stařec na lavičce na zápraží, a když uviděl Lottu, byl jako omlazený, zapomněl svou sukovici a odvážil se bez ní jít naproti. Běžela k němu, přiměla ho, aby si zase sedl a sama přisedla k němu. Vyřizovala srdečné pozdravy od otce a polaskala se s jeho umrněným, umolousaným benjamínkem. Tos měl vidět, jak se k starci měla, jak křičela, aby ji slyšely jeho nedoslýchavé uši, jak mu vypravovala o mladých silných lidech, kteří umřeli znenadání, o výtečnosti Karlových Varů, jak pochválila jeho rozhodnutí pobýt tam v příštím létě a jak se jí zdálo, že vypadá o hodně líp, že je o hodně čilejší od té doby, co ho naposledy viděla. Já jsem zatím paní farářové vysekl několik poklon, starý se všecek rozjařil, a když jsem nemohl nepochválit krásné ořechy, které nás tak líbezně obdařovaly svým stínem, dal se, ne bez okolků, do vypravování jejich historie. "Kdo sázel tuhleten starý, nevíme," řekl, "jedni říkají, že ten, a jiní zas, že jiný farář. Ale ten mladší tam vzadu má tolik let jako moje žena, v říjnu mu bude padesát. Její otec jej sázel zrána toho dne, kdy se navečer narodila. Byl mým předchůdcem v úřadě, a jak drahý mu byl ten strom, to vám ani nevypovím. A mně je věru stejně milý: má žena seděla pod ním na kládě a pletla, když jsem před sedmadvacíti lety jak o chudý student přišel poprvé sem na dvůr." Lotta se

ptala po jeho dceři; šla prý s panem Schmidtem na louku za ženci, a stařec pokračoval ve svém vypravování o tom, jak si ho jeho předchůdce zamiloval a jeho dcera rovněž a jak se stal napřed jeho vikářem a později jeho nástupcem. Sotva dovypravoval, když se zahradou přinesla farářovic dcerka s takzvaným panem Schmidtem. Vítala se s Lottou srdečně a vřele. A přiznávám se, že se mi líbila: prudká urostlá brunetka, která by člověka na letním bytě nějaký ten měsíc docela dobře pobavila. Pan Schmidt byl její nápadník, jak se hned ukázalo - jemný, ale tichý člověk, který se nechtěl přidat k našemu rozhovoru, ačkoliv ho Lotta do něho neustále vtahovala; a co mě nejvíc mrzelo, četl jsem mu na tváři, že příčinou jeho zamlklosti je spíš umíněnost a mrzoutství než omezený rozum. Později se to ukázalo pohříchu až příliš zjevně, když Bedřiška na

procházce šla s Lottou a někdy také se mnou: tu se tvář pana Schmidta, jež tak jako tak byla poněkud snědého zabarvení, dočista zatemnila, takže bylo na čase, aby mě Lotta zatáhla za rukáv a varovala, abych nechal toho dvoření Bedřišce. Mne však na světě nic tak nemrzí, jako když se lidé navzájem mučí, zejména když si mladí lidé v květu svého života, kdy by mohli být nejpřístupnější všem radostem, hloupostmi ztrpčují těch pár dnů dobré pohody a teprv příliš pozdě poznávají nenahraditelnost toho, co tak zbůhdarma utratili. Mne to dopalovalo a neodpustil jsem si, když jsme se k večeru vrátili na faru a jedli mléko s nadrobeným chlebem a řeč se stočila na slasti a strasti v životě, abych se toho nechytil a nehřímal od plic proti špatné náladě. "My, lidé, si často stěžujeme," začal jsem, "že je dobrých dnů tak málo a zlých tak mnoho; a jak se mi zdá, neprávem. Kdybychom vždy měli srdce otevřené, které by bylo ochotné užít dobrého, co nám Bůh každý den chystá, měli bychom pak dost síly, abychom snášeli zlé, když přijde." "Nejsme však pány své duše," opáčila farářka. "Co toho jen závisí na těle! Když člověk není zdráv, ať je kde je, nikde ho nic netěší." To jsem připustil. "Budeme tedy na to hledět jako na chorobu a podíváme se, jestli proti ní nenajdeme lék!"- "S tím bych skoro souhlasila," řekla Lotta, "já aspoň si myslím, že hodně záleží na nás. Vím to podle sebe: když mě něco dopaluje a chce mi živou mocí pokazit náladu, vyskočím a zazpívám si několik čtverylek a zatančím si po zahradě a hned je to pryč." - "To jsem právě chtěl říci," přidal jsem se k ní, "je to se špatnou náladou přesně tak jako s leností. Neboť je to jakási lenost. Jsme k ní od přírody velmi náchylní, a přece když jen máme dost síly, abychom se vzmužili, jde nám práce od ruky a máme z činnosti pravou rozkoš." Bedřiška velmi pozorně poslouchala a mladík mi namítl, že člověk sám sebou nevládne, nejméně však svými pocity. "Je tu řeč o nepříjemném pocitu," řekl jsem, "kterého se přece každý rád zbaví. A nikdo neví, co by dokázal, dokud to nezkusí. Kdo je nemocen, přeptá se přece u všech možných lékařů, co má dělat; a neodmítne nej-větší odříkání a nejtrpčí léky, jen aby se zas uzdravil. A to si přece přeje." Všiml jsem si, že starý pán napíná sluch, aby mohl sledovat náš rozhovor. Mluvil jsem tedy hlasitěji, obraceje se k němu. "Káže se proti tolika

neřestem," řekl jsem, "ale neslyšel jsem dosud, aby se z kazatelny hřímalo proti špatné náladě1 - " "To by měli dělat hlavně faráři v městech," řekl, "vesničané špatnou náladu neznají, ale ani jim by to občas neškodilo. Byla by to aspoň lekce pro jejich ženy a pro pana správce." Společnost se smála a on s námi, až se zakuckal, což na chvíli přerušilo náš rozhovor. Nato se zas pan Schmidt ujal slova: "Nazval jste špatnou náladu neřestí. Zdá se mi, že přepínáte." - "Nikoliv," odpověděl jsem, "zasluhuje-li toho jména to, čím škodíme sobě i svým bližním. Není smutné dost, že se nedovedeme navzájem obšťastnit, musíme se také ještě olupovat o radost, jakou si každé srdce někdy dovede samo poskytnout? A jmenujte mi člověka, aby měl špatnou náladu, a přece měl tolik slušnosti, aby ji skryl, aby ji snášel sám, aniž poruší radosti, které kvetou kolem něho. Anebo je to snad vnitřní nespokojenost s naší vlastní bezcenností, nelibost nad námi samými, která je vždy spojena se závistí,

podněcovanou hloupou marnivostí: Vidíme šťastné lidi, které neobšťastňujeme my, a to je nám nesnesitelné!"

Lotta se na mne usmívala, když viděla, jak se roz-ohňuji, a slzička v Bedřiščině oku mě pobízela, abych pokračoval. "Běda těm," řekl jsem, "kdo zneužívají moci, která je jim dána nad srdcem bližního, aby je olupovali o prosté radosti, které z něho samého klíčí. Všechny dary, všechny ochoty světa nenahradí okamžik radosti z nás samých, kterou nám ztrpčila závistivá řevnivost našeho tyrana!"

Srdce mi překypovalo v tomto okamžiku, vzpomínka lecčeho minulého dotírala na mé nitro a slzy mi stouply do očí.

"Kdyby si člověk jen denně opakoval," zvolal jsem: "Nedokážeš nic pro své přátele, než leda nerušit jejich radosti a rozmnožovat jejich štěstí tím, že ho užíváš s nimi. Můžeš jim poskytnout jedinou krůpěj úlevy, když jejich nejinternější duše se mučí hroznou vášní anebo je rozkrvácená soužením? A když pak na člověka udeří poslední, nejúzkostnější choroba, na člověka, kterého jsi podlamoval, dokud kvetl, a když tu pak leží v ubohém ochabnutí a oko tupě zírá k nebesům a smrtelný pot vyráží na jeho čele, a ty stojíš před lůžkem jako zatracenec a cítíš z hloubi duše, že nic nezmůžeš veškerou svou mocí, a když tvé nitro svírá tak křečovitý strach, že bys dal všechno, abys hynoucímu stvoření mohl vdechnout trochu síly, jedinou jiskru odvahy."

Vzpomínka na jednu takovou scénu, kterou jsem zažil, se při těch slovech veškerou svou tíhou hroutila na mne. Zakryl jsem si oči kapesníkem a opustil společnost; jen Lottin hlas, že už musíme jít, mě zase vzkřísil. A jak mi po cestě vycinkala, že beru na všem příliš vroucí účast a že mě to všechno připraví do hrobu! Abych se prý šetřil! Ó ten anděl! Tobě kvůli musím žít!

6. července

Je stále u své umírající přítelkyně a je stále táž, stále totéž činné, láskyplné stvoření, které kam se podívá, utišuje bolesti a dává lidem štěstí. Vyšla si včera večer s Marianou a s malou Málkou na procházku. Já jsem o tom věděl a potkal ji; šli jsme tedy spolu. Po cestě, která trvala půldruhé hodiny, vraceli jsme se směrem k městu. Přišli jsme k studni, která je mi tak drahá, a nyní se mi stala ještě tisíckrát dražší, když si Lotta sedla na zídku. Rozhlédl jsem se, ach!, a doba, kdy jsem byl tak docela sám, zas ve mně ožila. Milá studně, řekl jsem si, od těch dob jsem neodpočíval u tvých chladných vod a někdy jsem se v spěchu na tebe ani nepodíval. Shlédl jsem dolů a viděl jsem, jak Málka se sklenicí vody, velmi zabrána do svého úkonu, stoupá vzhůra k nám. Zatím je tu již Málka se sklenicí, Mariana chce ji dítěti vzít, ale "ne!" volá dítě s nejroztomilejším výrazem: "Ne, ty musíš pít první, Lottynko!" Mě ta opravdovost a dobrota jejího zvolání tak nadchla, že jsem nevěděl, jak projevit své city; popadl jsem dítě a zlíbal je tak prudce, že se hned dalo do křiku a do pláče. "Neměl jste to dělat," řekla Lotta. Byl jsem zaražen. "Pojď sem, Málko," pokračovala a vedla ji za ruku po schodech dolů. "Na, tady se umyj z čisté studánky, rychle, rychle, pak ti to vůbec neublíží."

Tak jsem tu stál a díval se, s jakou horlivostí si ta maličká třela tváře, s jakou vírou, že zázračný pramen smyje všechno znečištění a odčiní všechno pohanění, že jí už

nenarostou ošklivé vousy! Jak Lotta řekla "už dost" a jak se dítě přece mylo pořád horlivě dál, jako by víc bylo účinnější než málo - Říkám ti, Viléme, že jsem nikdy necítil více zbožné

úcty, ani při křtu, než tady; a když Lotta přišla zase nahoru, byl bych se před ní vrhl do prachu jako před prorokem, jenž sňal vinu z celého národa.

Večer jsem si nemohl odpustit, abych v své radosti nevypravoval celý příběh komusi, komu jsem přisuzoval lidský cit, protože jsem viděl, že má rozum. To jsem si dal! Řekl, že se Lotta dopustila náramné chyby, že to není dobře děti takhle bulíkovat, takové báchorky že zavdávají příčinu k nespočetným bludům a pověrám a že je třeba děti hned od samého začátku před nimi chránit. Tak mě napadlo, že ten rozšafa sotva před týdnem dal pokřtít své děcko; myslil jsem si tedy, ať si mudruje, a zůstal v srdci věren své pravdě: máme s dětmi jednat tak, jak Bůh jedná s námi; obšťastňuje nás nejvíc, když nás nechá potácet se v blaženém bludu.

8. července

Jaké jsme to děti! Jak lačníme po jediném pohledu! Jaké jsme děti!

Vyšli jsme si do Wahlheimu, slečny jely napřed, a na procházce se mi zdálo, že v Lottiných černých očích - Jsem bláhový, odpusť mi to, měl bys je vidět, ty oči! Abych to tedy řekl stručně, neboť sotva koukám, jak jsem ospalý: Tak slečny tedy nastoupí a kolem kočáru stojí mladý W..., Selstadt, Audran a já. Když se usadily, konverzovaly s panáčky o sto šest; jeden větší floutek a větroplach než druhý. Hledal jsem Lottiny oči! Ach, těkaly od jednoho k druhému - ale na mne, na mne, jenž jsem tu stál zcela sám, s jedinou myšlenkou na ni, na mne se vůbec nepodívala! Mé srdce jí šeptalo tisíceré sbohem! a ona mě neviděla! Kočár odjel a mně vstoupily slzy do očí. Díval jsem se za ní. Viděl jsem, jak se její klobouček vyklání z vozu, jak se ohlíží, aby mě uviděla. Ach! Mne? - Příteli! V této nejistotě se potácím! To je má jediná útěcha. Snad se přece ohlédla za mnou. Snad. - Dobrou noc! Jsem já to dítě!

10. července

Jak se hloupě vyjímám, když se ve společnosti mluví o ní, to si nepřej vidět. A když se mne dokonce ptají, jak se mi líbí - líbí! To slovo je mi na smrt protivné! Jaký by to musil být tupý chlap, aby se mu Lotta jen líbila, aby mu nezabírala všechny smysly a všechen cit! Líbí! Onehdy se mne kdosi ptal, jak se mi líbí Ossian!

11. července

Paní M... je už velmi chatrná, modlím se za její život, protože trpím, kde trpí Lotta. Vídám ji jen občas u přítelkyně; dnes mi vypravovala úžasný případ: Starý M... je lakomý, nabručený pes, který se už natrápil a naomezoval své ženy víc než dost. Ona si však vždycky věděla rady. Před několika dny, když jí lékař řekl, že je konec, zavolala si svého muže a před Lottou mu řekla toto: "Musím se ti s něčím přiznat, co by po mé smrti mohlo způsobit zmatek a mrzutosti. Vedla jsem ti dosud domácnost tak pořádně a úsporně, jak jsem jen dovedla, ale promineš mi, že jsem tě po třicet let podváděla. Ur-čils mi na počátku našeho manželství pár grošů na kuchyni a jiné výdaje v domě. Když se naše domácnost rozrostla a naše živnost vzmáhala, nemohla jsem tě živou mocí přimět k tomu, abys mi přidal, jak by bylo odpovídalo našim poměrům, zkrátka víš, žes v době, kdy domácnost byla největší, chtěl, abych vystačila se sedmi zlatými na týden. Brala jsem je bez odmluvy, a co jsem potřebovala nadto, opatřovala jsem si týden jak týden z výtěžku obchodu, protože nikoho nemohlo napadnout, že by paní okrádala kasu. Nic jsem nepromarnila, a byla bych i bez tohoto přiznání klidně odešla na věčnost; ale ta, která po mně povede tvůj dům, by si nevěděla rady, kdybys mohl trvat na svém, že tvá první paní s tím vystačila."

Mluvil jsem s Lottou o neuvěřitelné zaslepenosti lidského ducha: toho člověka nenapadne, aby větřil, že za tím něco vězí, když žena vystačí se sedmi zlatkami, ačkoli vidí náklad jednou tak veliký. Ale znal jsem sám lidi, kteří by se ani nepodivili, kdyby shledali, že mají v svém domě prorokův džbánek s nevysýchajícím olejem.

13. července

Ne, neklamu se! Čtu v jejích černých očích, že na mně bere upřímnou účast, na mně a na mém osudu. Ano, cítím, a v tom smím svému srdci důvěřovat, že - Ó, smím a mohu v těchto slovech vyslovit celé nebe? - že mě miluje.

Že mě miluje! Jak si sám sebe hned vážím! Jak - tobě to snad smím říci, ty máš smysl pro takové věci jak sám sebe zbožňuji od té doby, co mě miluje.

A nevím, zda je to domýšlivost, anebo zdravý cit pro věci, jaké jsou: Neznám člověka, od něhož bych se v Lottině srdci čehokoli obával. A přece - když hovoří o svém snoubenci s veškerou tou láskou a vroucností, pak je mi jako kavalíru, kterého sesadili ze všech poct a úřadů a kterému vzali kord.

16. července

Ach, jak mi to prochvívá všemi žilami, když se můj prst mimoděk dotkne jejího, když se naše nohy setkají pod stolem. Couvám jako před ohněm, ale tajemná síla mě zase pudí kupředu: hlava mi z toho jde kolem. Ó, její nevinnost, její čistá duše netuší, jak hrozně mě mučí tyto malé důvěrnosti. A když dokonce v rozhovoru klade ruku na mou, a abychom si lépe rozuměli, přisedne blíž ke mně, takže nebeský dech jejích úst dolétá k mým rtům - Propadám se jako hromem udeřen. A Viléme, kdybych se jakživ opovážil toto nebe, tuto důvěru - rozumíš mi. Ne, tak pokažené mé srdce není! Slabé, slabé je ovšem dost! A není to už počátek zkaženosti?

Je mi svatá. Všechna žádost tichne v její přítomnosti. Nevím už ani, jak mi je, když jsem u ní; je mi jako by se mi duše v nervech obracela na ruby. Má jakousi melodii, kterou hrává na klavír, s andělskou silou, tak prostě, a přece tak vroucně; je to její zamilovná písnička a mě hned dovede vyléčit ze všech trampot, zmatků a nálad, sotva udeří první tón.

Co se říká o kouzelné moci staré hudby, není mi ani dost málo pravděnepodobné, uvážím-li, jak mě dojímá ten prostý popěvek. A jak jej dovede zahrát v pravý okamžik, někdy právě tehdy, když bych se nejraději zastře-

lil. A všechno bloudění a temno mé duše se protrhne a dýchám zase volně.

18. července

Viléme, čím by byl svět našemu srdci bez lásky! Laternou magikou bez světla.

Sotva do ní postavíš lampičku, objeví se ti na bílé stěně nejpestřejší obrazy. A kdyby to nebylo nic víc než to, než pomíjivé přeludy, jsme přece jen pokaždé dokonale šťastni, stojíme-li před plátnem jako malí chlapci, plní nadšení nad kouzelnými zjevy. Dnes jsem se nedostal k Lottě; společnost, které jsem se nemohl vyhnout, mě zdržela. Co jsem si měl počít? Poslal jsem tam svého hocha, jen abych měl kolem sebe človíčka, jenž dnes dýchal v její

blízkosti. S jakou nedočkavostí jsem hocha očekával, s kolikerou radostí jsem ho zase spatřil! Byl bych ho rád popadl za hlavu a zlíbal, kdybych se nebyl styděl.

Vypravuje se o boloňském kameni, že položí-li se na slunce, přitahuje jeho paprsky a že v noci pak chvilku září. Tak mi to připadalo s tím hochem. Pocit, že její oči spočinuly na jeho obličeji, na jeho tvářích, na knoflících jeho kabátu a na límečku jeho svrchníku, mi všechno posvěcuje, nedal bych v té chvíli hocha ani za tisíc tolarů. Bylo mi tak dobře v jeho přítomnosti. - Chraň tě pánbůh, aby ses tomu posmíval! Viléme, jsou to přeludy, když je nám blaze?

19. července

"Uvidím ji," zvolám zrána, když se probírám ze spánku a vesele hledím vstříc krásnému sluníčku. "Uvidím ji!" A tu pak po všechen ostatek dne už nemám jiného přání. Všechno, všechno tone v tůni této naděje.

20. července

Nedovedu si dosud zvyknout na váš nápad, že bych měl jít s vyslancem do xxx. Nejsem zrovna milovníkem subordinace, a nadto všichni dobře víme, že ten člověk

je protiva. Maminka by ráda viděla, abych něco dělal, říkáš? To mě rozesmálo. Což teď nedělám nic? A není to konec konců jedno, přebírám-li čočku nebo hrách? Všechno na světě je více méně daremnost, a chlap, který se kvůli jiným pachtí za penězi nebo poctami, aniž je to jeho vlastní vášeň, je podle mého hlupák.

24. července

Když ti tolik na tom záleží, abych nezanedbával kreslení, raději bych o tom dočista pomlčel, než abych po pravdě ti řekl: dělám toho pramálo.

Nikdy jsem nebyl šťastnější, nikdy můj cit pro přírodu, až po ten kamínek a po to stébélko, nebyl sytější a vroucnější, a přece - nevím, jak bych se vyjádřil, má představivost je tak slabá, všechno mi plyne, všechno mi plave před očima, ne a ne zachytit jediný obrys. Ale myslím si, kdybych měl hlínu anebo vosk, že bych to dovedl jaksepatří vyhmátnout. Taky si ji opatřím, když se to nezlepší, a budu hníst! A kdybych třeba uhnětl jen koláče.

Lottinu podobiznu jsem třikrát začal a třikrát jsem se blamoval. Což mě mrzí tím víc, že jsem před nějakou dobou dovedl náramně šťastně vystihnout podobu. Udělal jsem tedy její siluetu a to mi zatím postačí.

25. července

Ovšem, milá Lotto, všechno obstarám a vyřídím. Jen mi toho ukládejte víc a hodně často. Ale o jedno vás prosím: nevysušujte lístečky, které mi posíláte, pískem. Dnes jsem vaše psaníčko honem přitiskl ke rtům, a zaskřípělo mi o zuby.

26. července

Už jsem si kolikrát předsevzal, že ji nebudu tak často vyhledávat. Ale vydržet to!Den co den podléhám pokušení a den co den si svatosvatě slibuji :"Zítra jednou nepůjdeš," a když ten zítřek přijde, tak si přece zas najdu

nevyhnutelný důvod, a než se toho naději, jsem zase u ní. Buď řekla navečer: "Přijdete zítra, viďte?" - kdo by pak odolal. Anebo mi něco uloží a mně se zdá slušné, abych jí sám přinesl odpověď. Anebo den je příliš krásný, vyjdu si do Wahlheimu, a když už jsem jednou tam - tak je k ní už jen půl hodinky. Jsem v její sféře, a šup! už jsem u ní. Má babička vypravovala pohádku o magnetové hoře. Lodi, které se k ní přiblížily, pozbyly najednou všeho železného, hřebíky uletěly k hoře a ubožáci ztroskotali mezi bortícími se prkny.

30. července

Albert přijel a já půjdu; a kdyby byl nejlepší, nejšlechetnější člověk pod sluncem, jehož bych byl ochoten v každém ohledu cenit výš než sebe, přece by to bylo nesnesitelné, kdybych se musil na to dívat, kolik dokonalosti je jeho majetkem. Majetkem! - Zkrátka, Viléme, ženich je tu. Hodný, milý člověk, kterého každý musí mít rád. Zaplať pánbůh, že jsem tam nebyl, když ho vítali! Bylo by mi to srdce utrhlo! Byl také dosud tak slušný, že Lottu v mé přítomnosti ještě ani nepolíbil. Pánbůh mu to zaplať! Pro úctu, kterou má k Lottě, ho musím mít rád. Je ke mně milý a domnívám se, že to je spíš zásluhou Lottiny přímluvy než jeho vlastního citu. V tom jsou ženy náramně chytré a mají pravdu: když se jim podaří dva chlapy udržet v dobré shodě, je to pro ně vždycky výhra, ač se to málokdy povede.

Ale nemohu Albertovi odepřít svou úctu; jeho klidný zevnějšek se velmi ostře odráží od věčného neklidu mého charakteru, který nedovedu skrýt; má hodně citu a ví, co v Lottě má. Zdá se, nemívá špatnou náladu, a ty víš, že špatná nálada je hřích, který na lidech nenávidím hůř než který jiný.

Má mě za chytrého člověka; a má příchylnost k Lottě, vroucí radost, kterou pociťuji, ať dělá cokoli, jen znásobuje jeho triumf; a miluje ji jen tím víc. Netrápí-li ji někdy tajně malými žárlivůstkami, to nevím: já aspoň bych se na jeho místě vždycky neubránil, aby do mne nevjel čert.

Buď jak buď, pranic mě už netěší být u Lotty. Mám to nazvat bláhovostí anebo zaslepeností? - K čemu

jsou mi slova? Věc mluví sama za sebe! - Věděl jsem všechno, co vím nyní, ještě než přijel Albert, věděl jsem, že si na ni nesmím dělat nároky, a taky jsem si je nedělal - ovšem pokud to je vůbec možné, nepožádat tváří v tvář tolikeré líbeznosti, a teď chlapeček vyvaluje kukadla, když ten druhý skutečně přijel a dívku mu vzal.

Zatínám zuby a posmívám se své bídě, a dvojnásob a trojnásob bych se posmíval těm, kdo by mi přišli, abych rezignoval, když to už jednou nemůže být jinak. Ať mi dají svatý pokoj! - Běhám po lesích, a když přijdu k Lottě a Albert si tak sedí u ní na zahradě v besídce a když už nevím kudy kam, jsem bláznivě rozpustilý a tropím šaškoviny, nesmysl za nesmyslem. "Proboha vás prosím," řekla mi dnes Lotta, "prosím vás! Nedělejte už takové scény jako včera večer. Jste strašný, když jste takhle veselý." - Mezi námi, vyčíhám si vždycky chvilku, když on má nějaké pořízení; a hop, už jsem venku; a jsem náramně rád, když ji najdu samotnou.

8. srpna

Prosím tě, milý Viléme! Nemínil jsem na mou duši tebe, když jsem napsal: Ať mi dají svatý pokoj ti, co mi povídají o rezignaci! Opravdu mě ani nenapadlo, že bys i ty mi mohl být tou radou. A vlastně máš pravdu! Ale uvaž, příteli, jen tohle: je málo věcí na světě, aby se daly odbýt strohým: buď - anebo. Mezi city a způsoby jednání je tolik odstínů, kolik přechodů od orlího nosu k tupému nosánku. Nebudeš mi tedy míti za zlé, když ti připustím všechny tvé důvody, ale přece se pokusím proklouznout mezi tvým buď -- anebo.

"Buď," říkáš, "máš naději na Lottu, anebo ne. Dobrá. V prvém případě hleď, abys to vyhrál, hleď, abys dosáhl splnění svých tužeb. Anebo se vzmuž a hleď se zbavit žalostného citu, jenž nutně stráví všechnu tvou sílu." Můj milý, to se hezky řekne - a snadno řekne.

A můžeš chtít na nešťastníkovi, jenž nezadržitelně pozvolna umírá na zákeřnou nemoc, aby rázem, bodnutím dýkou učinil konec svým útrapám? A nebere mu nemoc, která mu stravuje dřeň, zároveň i zmužilost, jež by ho vysvobodila?

Mohl bys mi sice příbuzným podobenstvím odpově-

dět: kdo by si nedal raději odnít paži, než aby nerozhodností a bázlivostí dával v sázku život? - Nevím, nevím - a nebudeme se potýkat podobenstvími. Zkrátka - Ano, Viléme, mám někdy takové okamžiky odvahy, kdy bych vyskočil a dovedl se sebe setřást vše - a kdybych jen věděl kam, odešel bych.

Večer

Dnes mi zas jednou padl do ruky můj deník, který už nějakou dobu zanedbávám, a žasnu, jak jsem tak vědomě, krok za krokem do toho do všeho zabředl! Jak jsem stále měl o svém stavu jasno, a přece jednal jako děcko, jak o něm stále mám jasno, a stále ani zdání o nějakém zlepšení.

10. srpna

Mohl bych žít nejkrásnějším, nejšťastnějším životem, kdybych nebyl blázen. Tolik krásných okolností se tak hned nesejde, aby potěšily lidské srdce, jako jsou ty, ve kterých teď žiji. Nemůže být pochyby, že jenom naše srdce samo je tvůrcem svého štěstí. Být členem roztomilé rodiny, být starým pánem milován jako syn, dětmi jako

otec a Lottou.---A dobrák Albert, jenž žádným

vrtochem ani nezpůsobem neruší mé štěstí, jenž mě má upřímně a přátelsky rád, jemuž jsem po Lottě nejmilejším tvorem na světě - Viléme, je to radost nás poslouchat, když se na procházce bavíme o Lottě. Nic směšnějšího než tenhle náš vztah svět neviděl, a přece mě někdy dojímá až k slzám.

Když mi tak vykládá o její hodné matce, jak na smrtelném lůžku Lottě odevzdává svůj dům a své děti a Lottu poručila do ochrany Albertovy, jak od té doby je jako proměněná, jak se starostmi o domácnost a z vážné stránky života stala skutečnou matkou, jak u ní nemine ani okamžik bez činorodé lásky, bez práce, a jak jí přece neopustila její veselá mysl, ba rozpustilost. Jdu si tak vedle něho, trhám cestou kvítka, přepečlivě je svazuji do kytičky - a házím je do řeky; a pak se dívám za nimi, jak tiše plynou po proudu. Nevím, zda jsem ti už napsal, že Albert zůstane tady a obdrží ode dvora, kde

je náramně oblíben, místo s pěkným příjmem. Neviděl jsem tak hned člověka, aby byl tak pořádný a pracovitý.

12. srpna

Zajisté, Albert je nejlepší člověk pod sluncem, zažil jsem s ním včera zajímavou scénu. Přišel jsem k němu, abych se s ním rozloučil; dostal jsem totiž chuť zajet si na koni do hor, odkud ti nyní také píši. A jak se tak procházím po pokoji, všimnu si jeho pistolí. "Půjč mi své pistole na cestu," povídám. - "Ale prosím," on na to, "chce-li se ti je nabíjet; u mne tu jen visí pro forma." Sňal jsem jednu z nich a on pokračoval: "Od té doby, co mi má opatrnost vyvedla tak nepříjemný kousek, nechci s tím krámem nic mít." Byl jsem zvědav a chtěl jsem tu historii znát. "Žil jsem asi čtvrt roku u přítele na venkově. Měl jsem u sebe pár nenabitých bambitek a spal klidně. Jednou za deštivého odpoledne, jak tak nečinně sedím, napadne mě, sám nevím jak: mohli by nás přepadnout, mohlo by se přihodit, že bychom je potřebovali, a - vždyť víš, jak to bývá, dal jsem je sluhovi, aby je vyčistil a nabil; ale on pokouší děvčata, chce je polekat, a sám pánbůh ví jak, rána vyšla, když v pistoli ještě trčel nabiják; vstřelil jí ho do pravé ruky a pochroumal jí palec. Tak jsem musil vyslechnout všechny ty nářky a ještě nadto zaplatit felčara. Od té doby je nechávám nenabité. Milý příteli, co je opatrnost? Na nebezpečí nevyzraješ!

Sice--"Já, jak víš, mám Alberta ze srdce rád, až na

jeho věčné "sice". Jako by to nebylo samozřejmé, že každá všeobecná věta má výjimky. Ale ten člověk je tak spravedlivý, že když myslí, že řekl něco ukvapeného, polopravdivého anebo příliš všeobecného, nepřestane omezovat, modifikovat, přidávat a ubírat, až nakonec z celé věci vůbec nic nezbývá. A při téhle příležitosti se obzvlášť rozpovídal, takže jsem ho nakonec už vůbec neposlouchal a začal snít: a náhle jsem prudkým posunkem přiložil hlaveň pistole k čelu nad pravým okem. "Fuj," řekl Albert, stahuje mi pistoli s čela, "to je nápad!" - "Vždyť není nabitá." - "Ať si! To je nápad!" odsekl netrpělivě. "Vůbec si nedovedu představit, jak člověk může být tak pošetilý a zastřelit se. Už pouhé pomyšlení na něco takového se mi hnusí."

"Že vy lidé," zvolal jsem, "když o něčem hovoříte, musíte hned říci: To je pošetilé, to je moudré, to je dobré, to je zlé! A co to vlastně všechno má znamenat? Vyzkoumáte tím vnitřní pohnutky toho kterého skutku? Dokážete s určitostí dovodit příčiny, proč se stal, proč se stát musil? Kdyby tomu tak bylo, nesypali byste ty své soudy tak tuze lehce z rukávu."

"Přece nepopřeš," řekl Albert, "že některé skutky jsou a zůstávají neřestné, ať jsou jejich pohnutky jakékoli."

Pokrčil jsem rameny a připustil to. "Jenže, můj milý," pokračoval jsem, "i zde jsou výjimky. Je pravda, že krádež je neřest, ale když někdo vyjde na lup, aby sebe a své drahé zachránil před hanebnou smrtí hladem, zasluhuje soucitu, nebo trestu? Kdo by zvedl kámen proti manželovi, který v spravedlivém hněvu zavraždí svou nevěrnou ženu a jejího ničemného svůdce? Proti děvčeti, které ve chvíli rozkoše utone v nezadržitelném přívalu milostných slastí? I naše zákony, ti pedanti s rybí krví, mají s nimi soucit a netrestají je."

"To je něco docela jiného," odvětil Albert. "Na člověka, který je strhován svými vášněmi, který pozbyl všeho vědomí, se díváme jako na opilého, jako na šílence." -

"Ach, vy rozumbradové!" zvolal jsem s úsměvem. "Vášeň! Opojení! Šílenství! Stojíte tu tak poklidně, bez účastí, vy mravopočestní občané, spíláte opilci, opovrhujete šílencem, nesete se mimo jako velekněži a děkujete Bohu, jako ten farizej, že nejste jako jeden z nich. Byl jsem už leckdy opilý, mé vášně nikdy nebyly příliš vzdáleny šílenství, a ani jednoho, ani druhého mi není líto, neboť naučil jsem se tak pochopit, v svých mezích ovšem, proč všichni lidé, kteří vykonali něco velkého, něco, co se zdálo nemožné, musili být odjakživa prohlašováni za opilce a za šílence. Ale také ve všedním životě je to nesnesitelné, když volají za chlapem, který vykonal aspoň poněkud svobodný, šlechetný, neočekávaný skutek: ten člověk je opilý, je blázen. Styďte se, střízlivci, styďte se, mudrci!"

"To je zas jeden z tvých vrtochů," řekl Albert. "Ty všechno přepínáš, a aspoň v tomto případě nemáš pravdu, když sebevraždu, o níž je řeč, srovnáváš s velkými činy, zatímco ji nelze pokládat za nic jiného než za slabost; je ovšem snazší umřít než zmužile snášet strastiplný život."

Chtěl jsem už přerušit rozhovor, neboť žádný argument na světě mě tak nedopaluje, jako když se někdo vytasí s ošuntělou průpovídkou, zatímco já mluvím z celého srdce. Ale ovládl jsem se, protože jsem to už víckrát vyslechl a víckrát se nad tím rozčiloval, a řekl jsem mu ne zcela klidně: "Tomu ty říkáš slabost? Proboha tě prosím, nedej se ošálit povrchním zdáním! Copak smíš národ, který úpí pod nesnesitelným jhem tyrana, nazvat slabým, když konečně vzkypí a přerve svá pouta? Člověka, který hrůzou nad tím, že mu hoří střecha nad hlavou, sebere všechnu svou sílu, a vynáší břemena, jimiž by jindy ani nehnul? Uraženého, jenž se v svém spravedlivém hněvu nezalekne šesti a přemůže je - nazveš je slabými? A, milý brachu, je-li úsilí výrazem síly, proč by bylo přepětí jejím opakem?" Albert se na mne podíval a řekl: "Neměj mi to za zlé, ale zdá se mi, že ty příklady, které uvádíš, sem vůbec nepatří." - "Může být," řekl jsem, "vyčtli mi už leckdy, že způsob, jakým spojuji myšlenky, hraničí s rabulistikou! Pokusme se tedy, zda si dokážeme na jiný způsob představit, jak je člověku, který se odhodlal odvrhnout to jinak tak milé břímě života, neboť jen tehdy, když se do něčeho dovedeme vžít, smíme o tom se ctí hovořit."

"Lidská přirozenost," pokračoval jsem, "má své meze. Dovede snášet radost, bolest, lítost až do jistého stupně, ale hyne, jakmile je překročen.

Nejde tu tedy o to, je-li kdo silný či slabý, nýbrž vydrží-li tolik utrpení, kolik mu bylo naloženo, ať už je to trýzeň duševní či tělesná. A zdá se mi právě tak pošetilé říkat, že je zbabělý, kdo si bere život, jako je nevhodné nazývat zbabělcem toho, kdo umírá na zákeřnou horečku."

"Paradoxní, velmi paradoxní," zvolal Albert. - "Ani ne tolik, jak si myslíš," odvětil jsem.

"Připustíš mi, že smrtelnou nemocí nazýváme takovou, která tak podrývá přirozenost, že její síly jsou buď vyčerpány, buď do té míry ochromeny, že už nejsou s to se vzchopit a nějakým šťastným převratem obnovit obvyklý koloběh života. Nuže, příteli, použijeme toho poznatku na ducha. Pohleď na člověka, omezeného ze všech stran, jak na něho dojmy působí, jak se v něm usazují utkvělé myšlenky, až ho konečně vzrůstající vášeň zbaví veškeré klidné rozvahy, až ho zničí. Je marné, aby

poklidný, rozumný občan obhlížel nešťastníkův stav, marné, aby mu domlouval, jako je zdravý, stojící u lůžka nemocného, neschopen vštípit mu sebemenší trochu svých sil."

Albertovi se to zdálo příliš všeobecné; připomněl jsem mu tedy dívku, kterou před nějakou dobou vytáhli mrtvou z vody, a opakoval mu její historii. Dobré, mladičké stvoření, vyrostlé v úzkém kruhu domáckých prací, týden co týden stejných, neznající jiné vyražení než projít se v neděli s kamarádkami za městem, v parádě, kus po kusu nastřádané, jednou za uherský měsíc si zatančit a leda ještě potlachat si s gustem a od plic se sousedkou o původu nějaké hádky nebo pomluvy - ohnivá povaha této dívenky pocítí konečně potřebu hlubších vzruchů, podněcovanou ještě lichotkami mužů, všechny její dosavadní radostí ji jedna po druhé omrzí, až konečně potká člověka, k němuž ji neodolatelně strhuje neznámý cit, na něhož upíná všechny své naděje, pro něhož zapomíná na svět kolem sebe, nic nevidí, nic neslyší, nic necítí než jeho jediného, po ničem netouží než po něm, po jediném. Nezkažena prázdnými radovánkami vrtkavé marnivosti, jde její touha přímo za svým cílem: chce být jeho, ve věčném spojení chce nalézt všecko štěstí, jehož se jí nedostává, chce užít všech radostí, po nichž toužila. Opětované sliby, zpečeťující splnění všech nadějí, smělé laskání, stupňující její žádosti, zajmou její duši celou; vznáší se v polovědomí, v nejasné předtuše všech slastí, je napjata až na nejvyšší stupeň, kde konečně vztahuje ruce, aby uchopila všechny své tužby - a její milý ji opustí. - Ustrnulá, beze smyslů, stojí nad propastí, a kolem ní je čirá temnota; naděje není, není útěchy, není sebemenší tuchy, neboť opustil ji ten, kým jedině žila. Nevidí širý svět, jenž leží před ní, nevidí množství těch, kdo by jí mohli nahradit, čeho pozbyla, cítí se sirá, všemi opuštěná - a slepě, sevřena strašlivou bídou svého srdce, vrhne se dolů, aby v smrti, objímající ze všech stran, udusila svá muka.

"- Podívej se, Alberte," řekl jsem, "taková je historie nejednoho člověka, a řekni, není to opravdu nemoc? Příroda nezná východiska z bludiště zmatených, proti-kladných sil a člověk musí zemřít. Běda tomu, kdo by se dovedl na to dívat a říci: Bláhová! Kdyby byla dočkala času, zoufalství by se už bylo ztlumilo, byl by se už ně-

kdo našel, kdo by ji utěšil. A není to o nic chytřejší, než kdyby někdo řekl: Blázen! Umírá na horečku! Kdyby byl počkal, až se jeho síly zotaví, až se jeho šťávy vzpamatují, až se jeho rozbouřená krev usadí, všechno by bylo dobře šlo a žil by dodnes zdráv a vesel!"

Albert, kterému ani toto přirovnání nebylo dost názorné, namítl ještě leccos a mezi jiným také to: že jsem mluvil jen o prosté dívce, ale jak bych prý mohl omluvit vzdělaného člověka, jenž není tak omezený, jenž zná lépe svět - to že nechápe.

"Příteli," zvolal jsem, "člověk je člověk a ta troška rozumu, kterou má, platí málo nebo nic, když vášeň zuří a hranice ho tísní. Naopak - Až jindy o tom," řekl jsem a sáhl po klobouku. Ó, srdce mi překypovalo-

A rozešli jsme se, aniž jsme si porozuměli. Jakož na tomhle světě vůbec málokdy jeden porozumí druhému.

15. srpna

To je jistá věc, že člověku na světě nedodává významu nic než jenom láska. Cítím to na Lottě, že by mě nerada ztratila, a děti nemají jiného pomyšlení, než abych vždycky zítra zase přišel. Dnes jsem zašel ven, abych Lottě naladil klavír, ale nedostal jsem se k tomu, protože caparti tak dlouho loudili o pohádku, až Lotta sama řekla, abych jim vyhověl. Krájel jsem jim chleba k večeři, který nyní ode mne přijímají skoro stejně rádi jako od Lot-ty, a vypravoval jim ten slavný příběh o princezně, které posluhovaly ruce. Mnohému se při tom přiučuji, to mi věř, a žasnu, jak hlubokým dojmem to na mně působí. Když jsem někdy nucen vymyslit si novou

okolnost a při příštím vypravování na ni zase zapomenu, hned mi vytýkají, posledně že to bylo jinačí, takže si teď dávám záležet, abych je zpěvavým spádem odříkal beze změny jedním dechem. Beru si z toho naučení, že autor druhým, změněným vydáním, i kdyby stokrát bylo básnicky lepší, své knize nutně škodí. Prvnímu dojmu se poddáváme ochotně a člověk je už tak ustrojen, že si nechá namluvit i sebevymyšlenější věc; ale ta utkví, a běda tomu, kdo by ji chtěl zase vymazat nebo vymýtit.

18. srpna

Musí to tak být, že co je naším blahem, se na obrátku stává pramenem naší bídy?

Plný, teplý cit mého srdce pro přírodu, který mě zaplavoval tolikerou rozkoší, který mi všechen vůkolní svět přetvářel v jeden jediný ráj, stává se mi nyní nesnesitelným mučitelem, můrou, která mě tlačí, kudy chodím. Když jsem dříve ze skály přes řeku až daleko k horám přehlížel úrodnou dolinu a viděl, jak všechno kolem mne klíčí a kypí, když jsem viděl ty hory, od úpatí až k vrcholkům hustě oděné lesy, všechna ta údolí, rozmanitě se klikatící, stíněná líbeznými háji, a mírnou říčku, jak plyne ševelivými sítinami a zrcadlí miloučké mráčky, přikolébávané něžným večerním vánkem, když jsem pak slyšel ptactvo kolem sebe, jak oživuje les, a milióny komářích rojů udatně tančily v poslední rudé záři slunce a jeho poslední tetelivý záblesk vybavil bzučícího brouka z rodné trávy a všechno to hemžení kolem mne mi objevovalo půdu pode mnou, a mech, jenž na tvrdé skále si vynucuje obživu, a klest, obrůstající vyprahlý písečnatý pahorek, mi odhalovaly nejvnitřnější, žhavě svatý život přírody - jak mocně jsem to všechno objímal horoucím srdcem, jak jsem se ztrácel v té nekonečné hojnosti, a nádherné tvary nekonečného světa mi všeživě prostupovaly duši! Ohromné hory mě obklopovaly, propastí ležely přede mnou, vodopády se řítily, řeky proudily pode mnou, a všechno zvučelo, les i dolina. A viděl jsem, jak tvoří a pracují všechny ty síly, jedna s druhou, v hlubinách země, nevýzpytně. A nad zemí a pod nebesy hemží se pokolení všelikého tvoření a vše je obýváno tisícerými tvary a lidé, hledající bezpečnost v domcích, v nichž hnízdí, vládnou po svém nad světem! Ubohý bloude, jenž toho málo dbáš, protože sám jsi maličký! Od nepřístupných hor přes pustiny, kam nikdo nevkročil, až po kraj neznámého oceánu vane jediný dech toho, který věčně tvoří a z každého zrnka se raduje, jež ho slyší a ožije. - Ach, tenkrát, jak často jsem zatoužil odletět na perutích jeřába, táhnoucího nade mnou, k nesmírnému moři, abych se napil z pěnivé číše Nekonečného kypící slasti života, abych aspoň okamžik v omezené síle své hrudi pocítil jedinou krůpěj blaha bytosti, která v sobě a sebou všechno vytváří.

Bratře, už pouhá vzpomínka na ty chvíle mi dělá dobře, sama námaha znovu vyvolat, vyslovit ony nevýslovné city zdvihá mou duši nad ni samou a dává mi pak opět dvojnásob pocítit tesknotu, která mě nyní obkličuje.

Jako by se před mou duší byla rozhrnula opona: dějiště nekonečného života se přede mnou změnilo v propast věčně otevřeného hrobu. Cožpak můžeš říci: Toto jest! Když přece všechno pomíjí, když všechno se přežene rychlostí hromu, tak málokdy dotrvajíc do dna svých sil, ach, a je strženo proudem, potopeno a roztříštěno o skaliska? Není okamžiku, který by nestravoval tebe a tvé milé kolem tebe, není okamžiku, kdy bys nebyl ničitelem a nemusil jím být. Nejnevinnější procházka připravuje tisíce ubohých červíčků o život, jediný krok rozvrací pracné stavby mravenců a zadupává ten malý svět do potupného hrobu. Nedojímají velké, a přece jen vzácné pohromy světa, povodně, odplavující vaše vesnice, zemětřesení, pohlcují vaše města. Mně užírá srdce všestravující síla, ukrytá v celé přírodě, která nestvořila nic, aby

to souseda, aby to sebe neničilo. A tak se potácím v úzkostech! Nebe a země a všechny tvořivé síly kolem mne! Nevidím nic než věčně hltající, věčně přežvykující obludu.

21. srpna

Marně po ní vztahuji ruce, zrána, když se probírám z mrákot těžkých snů, marně ji v noci hledám na lůžku, když blažený nevinný sen mě oklamal, jako by seděla vedle mne na louce, jako bych její ruku choval v své a pokrýval ji tisícerými polibky. Ach, když pak ještě zpola v závrati spánku po ní tápám a tím se proberu - Proud slz vyráží z mého stísněného srdce a pláči bez útěchy, vstříc černočerné budoucnosti.

22. srpna

Je to bída, Viléme! Všechny mé tvůrčí síly jsou rozladěny, chátrají v neklidné lenivosti - zahálet nedovedu a pracovat přece nemohu. Má představivost je mrtva, příroda mi není ničím a knihy se mi oškliví. Přísahám ti, někdy bych si přál být nádeníkem, jen abych

měl zrána, když se probouzím, vyhlídku na den před sebou, naději a něco, co by mě pudilo kupředu. Často závidím Albertovi, jak je až po uši zahrabán v lejstrech, a představuji si, jak by mi bylo dobře, kdybych byl na jeho místě! Už několikrát mě náhle napadlo: napíši tobě a ministrovi, budu se ucházet o to místo na vyslanectví, které by mi, jak říkáš, neodepřeli. Sám tomu věřím, ministr mě má už dávno rád, dlouho mi domlouval, abych si přece našel zaměstnání. A někdy trvá hodinku, že mi samotnému o to jde. Ale pak, když si to zas rozmyslím, když mě napadne bajka o koni, jenž, nespokojen se svou svobodou, zatoužil po sedle a otěžích a byl uštván, tu zas nevím, co mám dělat - A hlavně, příteli! Není snad to, co mi vnuká touhu po změně, nejniternější traplivý neklid mé duše, jenž se mne nespustí, ať půjdu kamkoli?

28. srpna

Je to pravda: kdyby mé chorobě vůbec bylo léku, ti kdož jsou kolem mne, by mě vyhojili. Dnes mám narozeniny a hned časně zrána jsem dostal balíček od Alberta. Hned při rozbalování mi padla od očí bledě růžová stužka, kterou měla Lotta na sobě, když jsem se s ní seznámil, a o kterou jsem ji od té doby už několikrát poprosil. V balíku byly dvě knížečky v kapesním formátě, malý Homér ve Wettsteinově vydání, po kterém jsem už často toužil, abych se na svých procházkách nemusil vláčet s Ernestiovým. Podívej se, tak mi čtou přání na očích, tak si dávají záležet na všech těch malých ochotách přátelství, které jsou tisíckrát cennější než oslňující dary, kterými nás ponižuje dárcova ješitnost. Tisíckrát líbám tu stužku a s každým dechem lokám vzpomínku blaženosti, kterou mě zahrnulo těch několik málo šťastných, nenávratných dnů. Viléme, už je to tak a já nerep-tám, květy života jsou jenom přeludy! Kolik jich pomine, aniž zanechají stopy, jak málo jich zakládá na plod a jak málo těch plodů uzraje! A přece je jich ještě dost a přece - Ó bratře, můžeme nedbat uzrálých plodů, můžeme jimi opovrhovat a nechat je bez užitku uvadnout a shnít?

Buď sbohem! Máme tu nádherné léto, sedám často

na Lottčiných ovocných stromech a v její zahrádce a bidlem srážím hrušky z vrcholku. Lotta stojí pod stromem a chytá je, když je shazuji.

30. srpna

Nešťastníče! Nejsi bláhový? Neklameš sám sebe? K čemu je všechna ta zuřivá vášeň bez konce? Neznám už jinou modlitbu než modlitbu k ní, mé představivosti se nezjevuje žádná jiná postava než její a všechno na světě kolem dokola vidím jen ve vztahu k ní. A to mi dává nejednu šťastnou hodinku. - Až se od ní zas musím odtrhnout, ach, Viléme, a srdce mě k tomu často pudí! - Když u ní prosedím dvě tři hodiny, když jsem se dosyta napásl na její postavě, jejím chování, na nebeském výrazu jejích slov, když ponenáhlu pozbývám smyslů, když se mi smráká před očima, když sotva co slyším, když cosi mě za hrdlo popadá jako zákeřný vrah a srdce divokými údery chce ulevit stísněným smyslům, rozmnožujíc jen jejich zmatek, Viléme, pak často nevím, jsem-li ještě na světě! A když nemá tesknota zrovna převahu, což se někdy stává, když Lotta mi povoluje bídnou útěchu, že se ze svého hoře smím vyplakat na její ruce, tak musím pryč! Musím ven! A ztrácím se hluboko do kraje. Zlézt strmou horu, razit si cestu neschůdným lesem, houštinami, které mě zraňují, trním, které mě drásá, to je pak pro mne rozkoší! Tu se mi trochu uleví! Trochu! A když cestou únavou a žízní někdy klesnu, někdy hluboko v noci, když úplněk stojí nade mnou, usednu v pustém lese na pokřivený strom, abych svým rozbolavělým nohám dopřál trochu utišení, a když pak vysilujícím klidem klímám v mlžné záři...Ó, Viléme, samota klášterní cely, žíněné roucho a trnitý pás by byly lékem, po jakém duše žízní. Sbohem. Nevidím jiného konce celé té bídy než hrob.

3. září

Musím pryč! Děkuji ti, Viléme, žes mě utvrdil v mém váhavém rozhodnutí. Už celých čtrnáct dní se zanáším myšlenkou, že ji opustím. Musím. Je zase v městě u přítelkyně. - A Albert - a - musím pryč.

10. září

To byla noc! Viléme, teď už přetrpím všechno. Už ji neuvidím. Ó, že se ti nemohu vrhnout kolem krku, že ti nemohu tisícerými slzami vytržení vyjádřit, příteli, všechny ty pocity, ženoucí šturmem na mé srdce. Sedím a lapám dech, chci se uklidnit a čekám na ráno: a se slunce východem tu budou koně.

Ach, ona klidně spí a netuší, že mě už nikdy neuvidí. Odtrhl jsem se, byl jsem silný dost, abych dvě hodiny našeho rozhovoru neprozradil svůj záměr. A, panebože, jakého rozhovoru!

Albert mi slíbil, že hned po večeři bude s Lottou na zahradě. Stál jsem na terase pod vysokými kaštany a díval se za sluncem, které pro mne právě naposled zapadlo nad líbezným údolím, nad mírnou říčkou. Tak často jsem tu stál s ní a díval se na touž nádhernou podívanou, a teď - Procházel jsem se alejí, která mi byla tak milá; jakési tajemné kouzlo mě tu často zadržovalo, ještě než jsem poznal Lottu; a jak jsme se zaradovali, když jsme na počátku své známosti objevili společnou náklonnost k místečku, které je opravdu jedno z nejromantičtějších, jaká kdy lidská ruka vytvořila.

Napřed tu máš mezi kaštany ten širý rozhled - Ach, vzpomínám si, napsal jsem ti, myslím, už hodně o tom, jak tu člověka konečně sevřou vysoké stěny buků a jak háj s alejí hraničící stále víc a víc ji zatemňuje, až se posléze končí všechno v uzavřeném místečku, obetkaném všemi taji samoty. Cítím ještě, jak důvěrně mi pojednou bylo, když jsem poprvé sem vkročil v pravé poledne; tušil jsem tichounce, co se tu ještě odehraje, co blaženosti a co bolu.

Pásl jsem se asi půl hodiny na nyvě sladkých myšlenkách loučení a shledání, když jsem je uslyšel stoupat vzhůru po terase; běžel jsem jim naproti, zbožně jsem uchopil a políbil její

ruku. Došli jsme právě nahoru, když nad chlumem vycházela luna. Mluvili jsme o lecčem a znenadání jsme se zastavili u pochmurné besídky. Lotta vešla dovnitř a usedla, Albert vedle ní, já též, ale můj neklid mi nedal, vstal jsem, stoupl si před ně, přecházel a usedl zase: byl to hrozný stav. Upozornila nás, jak čarovně působí světlo měsíce, který od konce bukových stěn ozařoval celou alej před námi; nádherný pohled, tím

překvapivější, čím ostřeji se odrážel od temnoty, která nás kolem dokola obklopovala. Byli jsme tiši a po chvilce zase promluvila: "Nikdy se neprocházím při měsíčku, aby mě nenapadla myšlenka na drahé zesnulé, aby mě nepřemáhal pocit smrti a toho, co bude po ní. Budeme žít," pokračovala a její hlas byl pln nádherného citu, "ale, Wertře, nalezneme se zas? A poznáme se? Co vy tušíte, co vy říkáte?"

"Lotto," řekl jsem, podávaje jí ruku a s očima plnýma slz, "shledáme se zas! Zde i onde se shledáme!" -

Nemohl jsem dál. - Viléme, musela se mne právě na to ptát? Mne, jenž jsem v srdci skrýval úzkost loučení?

"A zdalipak o nás vědí naši drazí zesnulí," pokračovala, "zdalipak cítí, když se nám daří dobře, že na ně s vroucí láskou vzpomínáme? Ó, postava mé matky se stále vznáší kolem mne, když za tichých večerů sedím mezi jejími, mezi svými dětmi, když se shluknou kolem mne, jako kdysi kolem ní. Když tak se slzou touhy hledím k nebesům a zastesknu si: kdyby tak na okamžik mohla zahlédnout, jak jsem dostála svému slovu, které jsem jí dala v hodince smrti, že budu maminkou jejích dětí! Stokrát volám: odpusť mi, nejdražší, nedovedu-li jim být tím, čímž jim byla ty. Ach, dělám, co mohu, odívám je, živím, a ach, co je víc, hýčkám a miluji je. Kdybys mohla shlédnout na naši svornost, milá světice! vroucím díkem bys velebila Boha, jehožs v nejtrpčích, nejposlednějších slzách prosila o blaho svých dětí!"

Tak to řekla...Viléme, kdo dovede opakovat, co

řekla, jak by mohla chladná litera zpodobit tyto nebeské květy ducha!

Albert ji něžně přerušil: "Příliš vás to rozrušuje, milá Lotto; vím, vaše duše velmi snadno podléhá takovým myšlenkám, ale prosím vás..."

"Ó, Alberte," řekla, "vím, že nikdy nezapomeneš na ty večery, kdy jsme spolu sedávali kolem malého kulatého stolku, když tatínek odcestoval a my poslali maličké spát. Měls tak často dobrou knihu a tak málokdy ses dostal k četbě. Nebyl styk s touto nádhernou duší nade všechno? S tou krásnou, něžnou, čilou a věčně činnou ženou! Bůh zná mé slzy, kterými jsem ho často na lůžku zapřísahala: učiň mě jí podobnou!"

"Lotto," zvolal jsem, vrhaje se před ní na kolena,

bera ji za ruku a smáčeje ji záplavou slz. "Lotto, požehnání boží spočívá na tobě i duch tvé matky."

"Kdybyste ji byl znal," řekla a tiskla mi ruku - "byla hodna toho, abyste ji znal."

Myslil jsem, že zhynu. Nikdy nikdo o mně neřekl větší, hrdější slovo.

Pokračovala: "A tato žena musila odejít v květu svého věku, když jejímu nejmladšímu synovi nebylo ani šest měsíců. Její nemoc netrvala dlouho, byla klidna, plna odříkání, jen děti jí způsobovaly bolest, zejména nejmladší. Když byl blízek konec a ona mi řekla: ‚Přiveď je sem nahoru,' a já je přivedla, maličké, které nevěděly, co se děje, nejstarší, jež byly bez sebe, jak stály kolem lůžka, jak zvedla ruce, jak se nad nimi modlila, jak je líbala, jedno po druhém, jak je poslala pryč a řekla mi: ‚Buď jim matkou!' Dala jsem jí na to ruku. ‚Slibuješ mnoho, dcero,' řekla, srdce matky a oko matky. Viděla jsem často na tvých vděčných slzách, že víš, co to je. Měj je pro své sourozence a pro svého otce měj věrnost a poslušnost manželky. Ty ho utěšíš. Ptala se po něm. Odešel, aby před námi skryl svou nesnesitelnou strast. Byl všecek rozerván.

Alberte, tys byl v pokoji. Slyšela, že tu někdo přechází, zeptala se a poprosila tě, abys přistoupil k ní. A jak se na tebe dívala a na mne pohledem plným útěchy, jenž ví, že jsme spolu šťastni, že budeme spolu šťastni!"

Albert se jí vrhl kolem krku, líbal ji a volal: "Jsme, budeme šťastni!" Ten klidný Albert byl všecek bez sebe a já nevěděl, kam se propadnout.

"Wertře!" začala zas, "a taková žena musila odejít. Bože, když si tak někdy pomyslím, jak člověk dovolí, aby mu odnesli, co má na světě nejdražšího, a jak děti jediné to dovedou procítit v celé příkrosti, děti, jež ještě dlouho naříkaly, že černí muži odnesli maminku."

Povstala. Já všecek rozrušen a zdrcen zůstal sedět a držel její ruku ve své.

"Půjdeme," řekla, "je pozdě." Chtěla stáhnout ruku, já ji však sevřel pevněji. "Shledáme se, "zvolal jsem, "najdeme se, pod jakoukoli podobou se poznáme. Jdu, "pokračoval jsem, "jdu rád, a přece, kdybych měl říci: na věky, nesnesl bych toho. Sbohem, Lotto, sbohem, Alberte! Shledáme se zas." - "Zítra snad! "odvětila s úsměvem.

Zítra! Ach, nevěděla, když vyvíjela ruku z mé, že - Odcházeli alejí, já stál, díval se za nimi, jak mizí v měsíční záři; vrhl jsem se na zemi a rozplakal se usedavě; a zase jsem vyskočil a vyběhl na terasu; zahlédl jsem ještě dole ve stínu vysokých lip její bílé šaty, jež se třpytně blížily k vrátkům, rozpřáhl jsem náruč a - zmizely.

Druhý díl

20. října 1771

Včera jsme sem dojeli. Vyslanec churaví a nebude tedy několik dní vycházet. Kdyby jen nebyl takový morous, bylo by dobře. Vidím to, vidím, že mi osud chystá těžké zkoušky! Ale kurážně do toho! Lehká mysl všechno snese. - Lehká mysl! Musím se až smát, jak mně to slovo zabloudilo do pera. Ó, jen mít trochu lehčí krev, a byl bych nejšťastnější člověk pod sluncem. Bože! Kde jiní se svou troškou sil a talentu se přede mnou nafukují s blahobytnou samolibostí, já si nad svou silou a schopností zoufám. Dobrý bože, jenžs mi dal všechno, proč nezadržels polovici svých darů a nedal mi sebedůvěru a spokojenost!

Strpení! Strpení! Bude lépe. Neboť, říkám ti, příteli, máš pravdu. Od té doby, co se tak den ze dne proháním mezi lidmi a vidím, co dělají a jak to dělají, snáším se mnohem lépe sám se sebou. Zajisté proto, že jsme už jednou tak ustrojeni, že všechno srovnáváme se sebou a sebe se vším; tak naše štěstí nebo neštěstí závisí na tom, s čím se měříme, a nic tu není tak nebezpečné jako samota. Naše obrazotvornost, už samou svou přirozeností puzená k tomu,

aby se zdvíhala k výšinám, a ještě nadto živená fantastickými výtvory poezie, stvoří si řadu bytostí, z nichž my jsme nejnižší a každá mimo nás nádhernější a dokonalejší. A to je docela přirozené: Pociťujeme tak často, že jsme v lecčem nedokonalí; a právě o tom, čeho se nám nedostává, se domníváme, že to má někdo jiný, komu pak nádavkem přisuzujeme všechno, co sami máme, a nadto ještě jakousi vybájenou pohodu. A tak je ten šťastlivec hotov, naše vlastní stvůra od hlavy až k patě.

Kdybychom se místo toho, jak jsme slabí a těžkopádní, jen stále probíjeli kupředu, shledali bychom často, že se i se svým loudáním a křižováním dostáváme dál než jiní se všemi svými plachtami a vesly - a - to přece dává pravé sebevědomí, když jiným stačíme anebo je dokonce předstihujeme.

10. listopadu

Celkem vzato začínám se tu cítit docela snesitelně. Nejlepší je, že mám plné ruce práce; a pak, ta spousta nejrozmanitějších lidí, všelijakých nových postav, je mé duši pestrým divadlem. Seznámil jsem se s hrabětem C., s mužem, kterého si den ze dne více vážím. Je to jasný, obsáhlý duch, a třeba toho hodně ví a zná, ani dost málo chladný; na to z jeho chování vyzařuje příliš mnoho smyslu pro přátelství a lásku. Vzbudil jsem jeho zájem, když jsem mu vyřizoval úřední zprávu; všiml si hned po prvních slovech, že si rozumíme, že se mnou může mluvit jako ne s každým. A především mě těší, jak upřímně si ke mně vede. Není na světě opravdovější a vroucnější radosti, než spatřit velkou duši, která se ti otvírá.

24. prosince

Vyslanec mě často dopaluje - tušil jsem to. Je puntičkář a blázen, že mu není rovno. Všechno krůček za krůčkem a hezky zvolna jako kmotra. Člověk věčně nespokojený sám se sebou, kterému tudíž nikdo nic neudělá po chuti. Já pracuji rád jen tak z první vody, a jak to napíšu, tak to nechám; a to on si třeba na mne přijde, vrátí mi referát a řekne: "Je dobrý, ale prohlédněte to ještě jednou, člověka ještě vždycky napadne vhodnější slovo, čistší spojka." To by mě čert vzal. Žádné "a" a žádné "ale" nesmí chybět; a je zapřísáhlým nepřítelem všech inverzí, které mi někdy uklouznou. Když mu nezadudláš periodu podle osvědčené noty, jako když

klikou točí, tak ti tomu vůbec nerozumí. Je to kříž pracovat s takovým člověkem.

Důvěra hraběte z C... je ještě to jediné, co mě za všechno odškodňuje. Řekl mi onehdy docela upřímně, jak je nespokojen s pomalostí a rozvážlivostí mého vyslance. "Ti lidé sobě a jiným všechno ztěžují. Ale," říká, "člověk se s tím musí smířit, jako pocestný, který musí přes kopec. Ovšem! Kdyby nebylo kopce, byla by cesta o hodně pohodlnější a kratší, ale když tu jednou je, nic naplat, na druhou stranu se dostat musíme!"

Můj starý patrně taky cítí, že mi hrabě dává přednost před ním, a to ho zlobí; chápe se každé příležitosti, aby mi hraběte zhanil, já mu ovšem odporuji a tím se celá věc jen přiostřuje. Včera mě už dokonce dopálil, mířil totiž také na mne: Takhle pro reprezentaci že se hrabě docela dobře hodí, také prý náramně lehce pracuje a umí psát, ale chybí mu prý důkladné vzdělání, jako všem literátům. Za tohle bych mu byl nejraději napráskal, vždyť jiná řeč s takovými chlapy stejně není; ale to nešlo, a tak jsem se jen poněkud rozhorlil. "Hrabě," řekl jsem mu, "je muž, kterého si třeba vážit, jak pro jeho charakter, tak pro jeho vědomosti. Neznám nikoho," řekl jsem, "kdo by byl dokázal tak rozšířit svého ducha, tak důkladně se

vzdělat v bezpočtu oborů, a přece nepozbýt obratnosti ve věcech všedního života." To bylo ovšem pro ten rozoumek moc; tak jsem se poroučel, aby mi dalším žvaněním nejitřil žluč.

A tím vším jste vinni vy, kdo jste do mne tak dlouho hučeli, až jsem sám vlezl do chomoutu, s vaší věčnou písničkou o aktivitě. Aktivita! Nekoná-li víc než já, kdo sází brambory a jezdí do města prodávat obilí, jsem ochoten robotovat ještě deset let na galeji, k níž jsem přikován nyní.

A té lesklé bídy, té nudy mezi těmi protivnými lidmi, kteří se tu spolu stýkají! Té žárlivosti mezi nimi, jak jen číhají a pasou, aby jeden druhého aspoň o krůček předstihli! Nejmizernější, nejubožejší vášně, nahé, bez pláštíku! Je tu například ženská, která na potkání nemluví o jiném než o svém rodě a o své vlasti, takže si každý, kdo ji nezná, pomyslí: to je ale kus blázna, že si na té trošce urozenosti a na slávě své vlasti tolik zakládá! - Ale je to ještě tisíckrát horší, ta ženská je dcera kancelisty

ze sousedství! - Na mou duši, že lidem nerozumím, že mohou být tak omezení a tak hloupě se blamovat.

Ale všímám si den ze dne víc, můj milý, jak je člověk pošetilý, když posuzuje jiné podle sebe. A jelikož sám mám tolik práce se sebou a srdce i ducha tak rozbouřené, ach, milerád nechám ty druhé chodit, kudy se jim zlíbí, jen kdyby oni nechali mě.

Co mě nejhůř pokouší, to je to proklaté kastovnictví. Dobře vím, jak je nutný rozdíl mezi stavy a kolik výhod mně samému opatřuje, ale ať se mi neplete do cesty zrovna tam, kde bych ještě mohl užít trochy radosti, záblesku štěstí na této zemi. Seznámil jsem se onehdy na procházce s nějakou slečnou z B..., s roztomilým stvořením, které si v tom našem naškrobeném životě zachovalo ještě dost přirozenosti. Dobře jsme se spolu bavili, a když jsme se loučili, poprosil jsem ji o dovolení, abych ji směl navštívit. Svolila tak srdečně, že jsem se sotva mohl dočkat vhodné chvilky, abych k ní zašel. Není zdejší a bydlí tu v domě své tety. Fyziognomie té staré škatule se mi nelíbila. Prokazoval jsem jí mnoho pozorností, obracel jsem svůj hovor skoro výlučně k ní, a ještě než uplynula půlhodinka, věděl jsem přibližně, co mi slečna později sama doznala: Že ta milá teta na stará kolena nemá nic, jměním počínaje a duchem konče, že nemá jiné opory než řadu svých předků, jiné ochrany než svůj stav, za nímž se zatarasila, jiné rozkoše, než ze svého patra shlížet spatra na hlavy občanské. Za mlada prý bývala krásná a život jí proplynul mezi prsty; napřed svou umíněností potýrala nejednoho ubohého chlapce, později, v zralejších letech, se skrčila pod komando starého oficíra, který s ní pod touto podmínkou a se slušným důchodem prožil měděný věk; umřel, a teď je v železném věku sama, a nikdo by si jí ani nevšiml, kdyby neměla tak roztomilou neť.

8. ledna 1772

Jací jsou to jen lidé, jejichž celá duše spočívá na obřadech a kteří po léta ve dne v noci neusilují o nic jiného, než jak by se při tabuli dostali o židličku výš! A ne že by ti chlapi neměli jiných starostí, naopak, práce se jim kupí právě proto, že se pro malichernosti a malé mrzutosti nemohou dostat k vyřízení toho, co je důležité. Minulý týden se při sanici pohádali a bylo po zábavě.

Ti hlupáci nevidí, že vlastně pramálo záleží na místě a že ten, kdo je na prvém, málokdy má hlavní úlohu! Kolika králům vládnou ministři, kolika ministrům sekretáři! A kdo je pak

první? Myslím, že ten, kdo má větší rozhled než ostatní a sdostatek sil nebo lsti, aby dovedl zapřáhnout jejich moc a vášně do vozu svých záměrů.

20. ledna

Musím vám napsat, milá Lotto, odtud, ze světnice selské hospůdky, do níž jsem se utekl před prudkou bouří. Co živořím v tom smutném hnízdě D... mezi cizími, mému srdci pracizími lidmi, neměl jsem okamžiku ani jediného, kdy by mi srdce bylo velelo, abych vám napsal. A teď tady, v této chatrči, v této samotě, kde zas náležím sobě, kde sníh a kroupy třískají do mého okénka, tady jste mou první myšlenkou byla vy. Když jsem vstoupil, přepadl mě váš obraz, vzpomínka na vás se mne zmocnila. Ó Lotto, tak svatě, tak vroucně! Panebože, první šťastný okamžik po dlouhé době.

Kdybyste mě viděla, drahá, v té záplavě rozptýlení, jak vysušené jsou mé smysly, jak nemám jediného okamžiku, aby mi srdce překypělo; jak nemám jediné blažené chvíle, abych si zaplakal. Nic! Nic! Stojím jako před kukátkem a vidím, jak panáčci a koníčci se posouvají sem a tam, a tážu se často sebe sama, není-li to všechno optický klam. Hraji s nimi, anebo správněji, hrají mnou jako loutkou; a když někdy vezmu souseda za dřevěnou ruku, zamrazí mě.

Jedinou ženskou bytost jsem tu našel. Podobá se vám, milá Lotto, je-li vůbec možná se vám podobat. "Podívejme se," řeknete, "Werther se dal na komplimenty." Docela nepravdu byste neměla. Od nějaké doby jsem nadmíru způsobný, protože konec konců musím; jsem tuze duchaplný a dámy o mně říkají, že nikdo nedovede tak jemně chválit jako já (a lhát, dodejte, neboť bez toho se člověk neobejde; však mi rozumíte).

Chtěl jsem mluvit o slečně B...! Má mnoho duše, která jí zplna hledí z jejích modrých očí, její stav je jí na obtíž, protože nesplňuje ani jediné přání jejího srdce.

Touží pryč z této vřavy a spolu problouzníme nejednu hodinku o venkovských výjevech čisté blaženosti, a ach, o vás! Jak často vám musí holdovat. Nemusí, dělá to dobrovolně, ráda poslouchá, když vypravuji o vás, miluje vás. -

Ó, kéž bych seděl u vašich nohou ve vašem útulném pokojíčku a naši malí miláčkové by se v chumlu váleli kolem mne! A kdyby vám příliš křičeli, ukonejšil bych je pohádkou o strašidlech: a tiší jako myšky usedli by kolem mne. - Slunce nádherně zapadá nad rozjiskřenou sněžnou plání; bouře se přehnala. A já - já se zas musím zamknout do své klece. Sbohem! Je Albert u vás? A jak - ? Bůh mi odpusť tu otázku!

17. února

Obávám se, že my dva, můj vyslanec a já, už dlouho spolu nevydržíme. Ten člověk je naprosto nesnesitelný. Jeho způsob práce a vyřizování je tak směšný, že se nezdržím a často mu odporuji. Udělám si věc po svém, což mu ovšem není po chuti. Proto si na mne nedávno stěžoval u dvora a ministr mi udělil důtku, mírnou sice, ale byla to přece jen důtka, a chtěl jsem právě žádat za propuštění, když jsem od něho dostal soukromý dopis, před kterým jsem poklekl, abych se kořil jeho vysokému, šlechetnému, moudrému duchu, jak mi vyčítá mou přecitlivělost, jak sice ctí jako mladistvý zápal mé poněkud přepjaté myšlenky o činnosti, o vlivu na jiné, o úřední iniciativě, jak se nesnaží je vymýtit, nýbrž jen hledí je ztlumit a odvést tam, kde jsou na místě, kde mohou pronikavě působit. Tak jsem nabral sil aspoň na osm dní a

scelil jsem se v sobě. Duševní klid je nádherná věc; a také radost, kterou má člověk sám ze sebe. Jen, milý příteli, kdyby ta věcička nebyla právě tak křehoučká, jak je krásná a drahocenná.

20. února

Bůh vám požehnej, moji milí, a dejž vám všechny dobré dny, které mně odepřel.

Děkuji ti, Alberte, žes mě oklamal. Čekal jsem na zprávu, kdy bude vaše svatba, a slíbil jsem si, že téhož dne sejmu slavnostně Lottinu siluetu se zdi a že ji pohřbím v ostatních papírech. Nyní jste už svoji a její obraz tu dosud visí. Nuže, ať tam tedy zůstane. A proč by také ne? Vždyť vím, že jsem také s vámi, vím, že aniž tebe o cokoli zkracuji, jsem také v Lottině srdci. Mám, ano mám tam druhé místo a chci je podržet, musím je podržet. Ó, zešílel bych, kdyby mohla zapomenout - Alberte, ta myšlenka je peklo! Alberte, buď sbohem, buď sbohem, anděle z nebe, buď sbohem, Lotto!

15. března

Zažil jsem čistou věc, která mě odtud vyžene: Skřípám zuby. Ďasa! Je neodčinitelná, a vinni jste tím vy, jenom vy, kdo jste mě štvali, pobízeli a mučili, abych přijal místo, které se pro mne nehodí. Teď to mám, teď to máte. Abys zase neřekl, že svými přepjatými nápady všechno pokazím, tak ti tady podávám, vzácný pane, historku, umytou a učesanou, jak by ji zaznamenal kronikář.

Hrabě z C. mě má rád, vyznamenává mě, to všichni vědí, už jsem ti to stokrát řekl. Včera jsem tedy k němu byl pozván na oběd, právě toho dne, kdy se u něho večer schází ta vznešená společnost pánů a dam, na které jsem si jakživ ani nevzpomněl; aniž mě kdy napadlo, že my podřízení duchové mezi ně nepatříme. Dobrá. Pojedl jsem u hraběte a po obědě se procházíme po velké síni, hovořím s hrabětem a s plukovníkem B., jenž tam také přišel, a tak najednou se přiblížila hodina večerní společnosti. Bůh je můj svědek, že jsem na nic nepomyslil. Tu vepluje přemilostivá paní z S... se svým nejmilosti-vějším urozeným chotěm a s dobře vyseděnou slečnou husičkou s plochými ňadry a křehounkou tailí; dělají en passant své nejurozenější oči a aristokraticky nadýmají nozdry; a že mi ten celý pronárod je z duše protivný, chtěl jsem se právě poroučet a čekal jen, až si hrabě odbude ty protivné honneury, když tu právě vstoupí má stará známá slečna z B..., a že mi to vždycky trochu potěší srdce, když ji vidím, zůstal jsem a postavil se za její židli; teprv po drahné chvíli jsem si všiml, že se mnou mluví méně srdečně než obyčejně, ba skoro trochu rozpačitě. To mi bylo nápadné. "Je jako ta ostatní čeládka?" pomyslil jsem si, "čert ji vem!" a měl jsem toho dost a chtěl jsem jít. A přece jsem zůstal, protože mě popadla chuť posvítit si na tu celou věc. Zatím se společnost scházela: Baron F. v garderobě z dob korunovace Františka Prvního, blahé paměti, pan dvorní rada R., zde však in qualitate nazvaný pán z R... se svou hluchou polovicí, atd. atd., pak, abych nezapomněl, bídně oblečený J., v jehož oděvu kontrastovaly prvky obstarožné s nejmodernějšími atd., ti všichni se sem nesou. Hovořím s některými ze svých známých a ti všichni jsou tuze lakoničtí. Myslím si... a dávám jen dobrý pozor na svou slečnu B. Nevšiml jsem si, že ženské si v koutě špitají do ouška, že štěbetání přechází také na muže, že paní z S... promluvila s hrabětem (to všechno mi později vypravovala slečna B.), až konečně hrabě zamířil ke mně a odvedl mě k oknu. "Znáte," řekl, "naše kuriózní konvence; společnost je, jak vidím, nespokojena, že vás tu vidí, ale nechtěl bych za nic na světě - - - " -"Excelence," vpadl jsem mu do řeči, "prosím tisíckrát za prominutí, měl jsem si na to vzpomenout dřív, dobře vím, že mi laskavě odpustíte mou nedůslednost: chtěl jsem se už před chvílí poroučet; zlý

duch mě zadržel," dodal jsem s úsměvem, ukláněje se. Hrabě mi tiskl ruce s citem, který říkal všechno. Poklonil jsem se urozenému panstvu a šel. Usedl jsem do kočáru a zajel jsem si do M..., abych se tam s kopce díval na západ slunce a abych si při tom v svém Homérovi přečetl ten nádherný zpěv, jak bodrý pasák prasat hostí Odyssea. - Tím to bylo odbyto.

Zvečera se vracím a usedám k jídlu. Bylo jich v hostinské místnosti ještě málo; odhrnuli na rohu ubrus a hráli v kostky. Tu vejde poctivec A., odloží klobouk, podívá se na mne, přistoupí ke mně a řekne tiše: "Měl jsi mrzutost?" - "Já?" povídám. - "Hrabě tě vypověděl ze společnosti." - "čert je vem," řekl jsem, "přišlo mi to vhod, že jsem se dostal na čerstvý vzduch." - "Ještě dobře," řekl, "že si z toho nic neděláš. Ale mrzí mě jen,

že už o tom ví celé město." - Tu mě ta komedie teprv začala dopalovat. Všichni, kdo přišli na večeři a dívají se na mne, si myslím, hledí na mne jen proto. Tu se ve mně rozehřála krev.

A když mě teď dokonce, ať přijdu kam chci, litují, když se doslýchám, že mí závistníci triumfují a říkají: Tu že je vidět, kam to přivedou furianti, jak to dopadá, když se člověk nafoukne, že má trochu vtipnější hlavu, a když si myslí, že smí nedbat všech stavovských rozdílů! A takových psovských žvástů víc. To by si člověk nůž vrazil do srdce. Mluvte si o soběstačnosti co chcete, toho bych rád viděl, kdo by snesl, aby ho lumpové pomlouvali, když mají jednou právo brousit si na něm zuby. Kdyby tlachali naprázdno, nebylo by to nic těžkého nechat je žvanit.

16. března

Všechno mě štve! Dnes v aleji potkám slečnu B. Nezdržel jsem se a oslovil ji. Nezamlčel jsem jí ani, jakmile jsme se poněkud vzdálili od ostatní společnosti, že se mne její nedávné chování trapně dotklo. "Milý Wertře," řekla vroucně, "což jste si mé rozpaky mohl vykládat tak, když mě přece znáte! Co jsem pro vás vytrpěla od okamžiku, kdy jsem vkročila do salónu! Všechno jsem předvídala. Stokrát jsem vám to chtěla říci, věděla jsem, že by paní z S...a z T...se svými muži raději odešly, než aby s vámi setrvaly v jedné společnosti, věděla jsem, že si to hrabě s nimi nesmí pokazit... A těch řečí teď -" "Jakže, slečno?" řekl jsem a skrýval svůj úlek; všechno, co mi předevčírem řekl Adelin, projelo mi žilami jako vařící voda. "Co mě to už stálo!" řeklo to rozkošné stvoření se slzami v očích. Nebyl jsem už pánem sebe a chtěl jsem se jí vrhnout k nohám. "Povězte mi všechno!" zvolal jsem. Slzy jí tekly po tvářích; byl jsem všecek bez sebe. Osušila je, aniž je skrývala. "Znáte mou tetu," začala. "Byla tam přítomna a dívala se na všechno, ó panebože, s jakýma očima! Wertře, minulé noci jsem toho vytrpěla! A ráno jsem musila vyslechnout kázání o svých stycích s vámi, musila jsem vyslechnout, jak vás hanila a ponižovala, a nemohla a nesměla vás hájit víc než polovičatě."

Každé slovíčko mě bodlo jako dýka. Netušila, jak mi-

losrdná by byla, kdyby o tom všem pomlčela. A teď ještě dodala, jak ty klevety porostou a jak si na tom smlsnou všichni mizerové, jak se nyní budou rozkřikovat, že je zdeptána, ztrestána má pýcha a má hrdost, kterou mi už odjakživa vyčítali. - To všechno, Viléme, vyslechnout od ní! Její hlas se chvěl nejupřímnější účastí. Byl jsem zničen a dosud zuřím. Kdyby měl aspoň někdo kuráž a vyčtl mi to do očí, abych ho probodl! Kdybych viděl krev, tak by mi odtrnulo. Ach, stokrát jsem už popadl nůž, abych ulevil svému stísněnému srdci. - Slyšel jsem o ušlechtilém druhu koní, kteří, když jsou nejvíc uštváni a rozehřáti, sami si z pouhého pudu prokousnou tepnu, aby popadli dechu. Mně je často jako těm koním: nejraději bych si otevřel žílu a vplynul do věčné svobody.

24. března

Zažádal jsem u dvora za propuštění a doufám, že mi bude povoleno. A vy mi prominete, že jsem se u vás napřed nedovolil. Musím zkrátka pryč, a to, co byste mi mohli říci, abyste mě přemluvili, vím všechno zpaměti, a tedy - Vprav to mamince, pokud můžeš bezbolestně, nedovedu si sám pomoci, ať mi tedy odpustí, že ani jí nemohu pomoci! Že ji to musí bolet, to je jasné. Vidět, jak krásná dráha k tajnému radovi anebo dokonce k vyslanci, kterou její syn právě tak zdárně načal, je pojednou přervána - a šup, zpátky s tebou do chlívka! Vyložte si to, jak chcete, a kombinujte, za jakých podmínek jsem měl a mohl zůstat, mne to nehne. Jdu. A abyste věděli, kam se poděju: je zde kníže** a toho má společnost zřejmě baví; když uslyšel o mém rozhodnutí, požádal mě, abych s ním odešel na jeho statky, abychom tam spolu strávili krásné jaro. Slíbil mi, že budu naprosto svým vlastním pánem; a že si navzájem do jisté míry rozumíme, zkusím to nazdařbůh a půjdu s ním.

19. dubna

Na vysvětlenou:

Dík za oba dopisy. Neodpovídal jsem, protože jsem tento dopis z 24. března neodesílal, dokud nedojde ode

dvora propuštění. Obával jsem se, že by se snad maminka obrátila na ministra a znemožnila můj záměr. Nyní však je po všem, propuštění došlo. Nebudu vám vykládat, jak neradi mi je dávali a co ministr píše: spustili byste zas nové lamentace. Princ mi na rozloučenou poslal pětadvacet dukátů a několik slov, která mě až k slzám dojala. Není tedy třeba, aby mi maminka posílala peníze, o něž jsem nedávno psal.

5. května

Zítra odtud odjíždím, a protože mé rodiště leží jen šest mil stranou od cesty, chci se tam zase podívat a rozpomenout se na dávné, šťastně prosněné dny. Chci tam vejít touž branou, kterou maminka se mnou vyjela, když po otcově smrti opouštěla to milé, útulné hnízdečko, aby se zavřela do svého nesnesitelného města. Sbohem, Viléme, uslyšíš ještě o mé výpravě.

9. května

Vykonal jsem pouť k svému domovu s veškerou zbožností poutníka a okusil jsem všelijakých nečekaných pocitů. U velké lípy, která stojí čtvrt hodiny před městem směrem k S..., jsem dal zastavit, vystoupil a řekl poštovskému, ať si jede, abych pěšky každou vzpomínku zcela nově, zcela živě a celým svým srdcem vychutnal. Tu jsem tedy stál pod lipou, která kdysi byla cílem a mezníkem chlapcových vycházek. Jak jiné všechno bylo! Tenkrát jsem v blažené nevědomosti toužil ven do neznámého světa, kde jsem se nadál pro své srdce veškeré potravy, všeho požitku, jichž se mi tak často v hlubinách hrudi nedostávalo. A nyní jsem se vracel z širého světa- milý příteli, a s kolika zhroucenými nadějemi, s kolika ztroskotanými záměry! - Viděl jsem před sebou hory, které tisíckrát bývaly předmětem mých tužeb. Vydržel jsem tu prosedět celé hodiny a toužit kamsi daleko, ztrácet se s vroucí duší do lesů, do dolin, které se mému zraku jevily v tak líbezném zšeření - a když jsem pak v určenou hodinu zase musil zpět, jak nerad jsem opouštěl své zamilované místečko! - Blížil jsem se městu; všechny

staré besídky jsem pozdravoval, nové mi byly protivné, jakož vůbec všechny změny, které se jinak udály. Vkročil jsem do brány a věděl hned kudy kam. Příteli, nechci se o tom podrobně rozepisovat: kdybych to všechno vypravoval, bylo by to pro tebe právě tak nudné, jak to pro mne bylo rozkošné. Rozhodl jsem se, že se ubytuji na rynku, hned vedle našeho starého domu. Cestou jsem si všiml, že třída, kam nás děti napěchovávala rozšafná stará žena, je přeměněna v krám. Vzpomněl jsem neklidu, slz, dusna a úzkosti srdce, které jsem v té díře vytrpěl. - Tu nebylo kroku, abych nepřišel na něco zajímavého. Poutník v svaté zemi sotva přijde na tolik míst nábožného vzpomínání a jeho duše není tak plna svatého zanícení.

Ještě jednu věc za tisíc jiných: Šel jsem po řece dolů, kudy jsem i druhdy chodíval, a přišel jsem až k dvorci a k místům, kde jsme jako hoši házeli žabky. Vzpomínám si tak živě, jak jsem tu někdy stál a díval se za vodou, jak teče, s jak podivnými tuchami jsem ji sledoval, jak dobrodružně jsem si představoval kraje, kam plyne, jak brzy jsem narazil na meze své představivosti, a jak jsem se přece nedovedl zastavit, dál a dál, až jsem se docela ztratil ve vidění neviditelné dálky. Pohleď, příteli, to je přece to, co cítili nádherní praotci! Když Odysseus promlouvá o nedozírném moři, o nekonečné zemi, není to pravdivější, lidštější a vroucnější, než když si teď každý školáček myslí, že je bůhvíjak moudrý, dovede-li papouškovat po jiných, že je kulatá?

Nyní jsem tady, na loveckém zámku svého knížete. Je s ním docela příjemné živobytí, je to celkem upřímný a prostý člověk. Někdy mě ovšem mrzí, že mluví příliš často o věcech, které zná jenom z doslechu anebo z četby, a to právě z hlediska těch, kdo ho poučili.

Váží si také víc mého rozumu a mých schopností než mého srdce, které je přece jedinou mou pýchou, které je jediné pramenem všeho, veškeré síly, veškerého blaženství a veškeré bídy. Ach, co vím, může každý vědět - Své srdce mám já jediný.

25. května

Měl jsem něco za lubem, o čem jsem vám nechtěl říci, dokud to neprovedu. Nyní však, kdy vím, že z toho ne-

bude nic, je to jedno. Chtěl jsem do války! Dlouho jsem to v sobě nosil. Hlavně proto jsem šel s knížetem; je generálem v xxxských službách. Jednou na procházce jsem se mu svěřil se svým záměrem a on mě zrazoval. A že to byl u mne spíš rozmar než skutečná vášeň, uposlechl jsem jeho důvodů.

11. června

Říkej si, co chceš, nemohu déle zůstat. Co bych tu dělal? Je mi dlouhá chvíle. Kníže se mnou zachází jako s bratrem, a přece nejsem v své kůži. A pak, nemáme vlastně mnoho společného. On je muž značného rozumu, ale rozumu docela obecného, a styk s ním mě nebaví víc než četba korektně napsané knihy. Zůstanu ještě osm dní a pak se zas vydám na svou bludnou pouť. Nejlepší, co jsem tady udělal,jsou mé kresby. A kníže má umělecký cit; byl by ještě silnější, kdyby ho nesvírala ta toporná vědeckost a běžná terminologie. Někdy skřípám zuby, když ho s vroucí obrazností vodím přírodou a uměním on najednou, aby se zvlášť vyznamenal, přiškobrtá s odborným výrazem, jak se patří ouředně orazítkovaným.

18. června

Kam půjdu? To ti důvěrně prozradím: Čtrnáct dní přece ještě musím zůstat tady, a pak, namluvil jsem si, chci navštívit doly v xxx; ale je to vlastně podvod, chci jen zase být blíže u Lotty; to je vše. A směji se svému vlastnímu srdci - a nechávám mu jeho vůli.

29. června

Ne, je všechno dobře tak! Všechno dobře! -Já být jejím mužem! Panebože, jenžs mě stvořil, kdybys mi byl připravil toto blaženství, celý můj život by byl neustálou modlitbou. Nechci s tebou smlouvat a odpusť mi tyto slzy, odpusť mi mé marné tužby. - Ona být mou ženou! Kdybych v náručí sevřel nejmilejší stvoření pod sluncem! - Mráz mi přechvívá tělem, Viléme, když ji, štíhlou, Albert objímá.

A smím to říci? Proč ne, Viléme, byla by se mnou šťastnější než s ním. On není ten, kdo by dovedl vyplnit její srdce a jeho tužby. Jistá neschopnost citu, neschopnost - říkej si tomu jak chceš - že jeho srdce nesou-zvučí při - při četbě místa v drahé knize, kde mé srdce s Lottčiným v jedno splývá. A tak i v tisíci jiných případů, když se třeba stane, že vyslovíme svůj úsudek o jednání někoho třetího. Milý Viléme! - Je pravda, miluje ji sice z duše, ale čeho by nezasluhovala taková láska? -

Nějaký dotěra mě přerušil. Mé slzy oschly. Jsem rozptýlen. Sbohem, příteli!

4. srpna

Nejsem jediný, kdo takhle trpí. Všichni lidé jsou klamáni v svých nadějích a ošizeni o to, co čekají. Navštívil jsem svou milou známou pod lipami. Nejstarší kluk mi vyběhl vstříc, jeho jásot přivolal matku; vypadala velmi sklesle. Její první slovo bylo: "Ach, milý pane! Honzíček mi umřel!" Byl to nejmladší z jejích chlapců. Byl jsem zticha. "A muž se vrátil ze Švýcar a nic si nepřinesl; a nebýt hodných lidí, byl by se musil domů prožebrat. Dostal cestou zimnici." Nevěděl jsem, co bych jí řekl. Dal jsem kloučkovi nějakou maličkost; poprosila mě, abych si vzal několik jablek. Přijal jsem a opustil místo smutné paměti.

21. srpna

Měním se jako chameleón. Někdy mi zase zasvitne radostný pohled do života, ale ach, jenom na okamžik. Když se tak ztrácím v snách, nedovedu se ubránit myšlence: což kdyby tak Albert umřel! Byl bych! ano, byla by! - a pak se ženu za tou mátohou, až mě dovede k propasti, před níž trnu.

Když tak vyjdu z brány a jdu, kudy jsem tenkrát jel, když jsem se cestou k věnečku stavil pro Lottu, napadá mě: jak zcela jiné to všechno tenkrát bylo! Všechno, všechno přešlo! Nic nezbylo z minulého světa, ani jediný úder mého srdce. Je mi jako přízraku, jenž se vrací do rozvalin svého vypáleného zámku, který kdysi vystavěl a vybavil všemi dary nádhery, když byl kvetoucím kní-

žetem, a který umíraje pln nadějí zanechal svému milovanému synu.

3. září

Nechápu někdy, jak ji může, jak ji smí mít rád jiný, když já ji přece jediný tak vroucně, tak z celého srdce miluji, nic jiného neznám, nevím, a nemám než ji.

6. září

Dalo mi to dost, než jsem se odhodlal odložit modrý frak, v němž jsem s Lottou poprvé tančil; ale nakonec už byl příliš ošumělý. Dal jsem si ušít nový, zcela jako ten první, s límcem a výložkami, zase se žlutou vestou a žlutými kalhotami.

A přece to není ono. Nevím - Myslím si, že se mi časem i ten nový stane dražším.

15. září

člověk by se zaprodal ďáblu, Viléme, když si vzpomene na všechny ty psy, které pánbůh strpí na zemi, beze smyslu a citu pro to málo, co na ní ještě má nějakou cenu. Znáš ty ořechy, pod nimiž jsem kdysi s Lottou seděl u dobráka faráře v St..., ty nádherné ořechy, které mě - pánbůh ví - pokaždé z celé duše potěšily. Jak zdůvěrňovaly faru, jak nádherné byly jejich ratolesti! A vzpomínka na všechny ty faráře dobráky, kteří je před tolika lety sázeli! Kantor nám nejednou říkal jedno jméno, které slýchal od svého dědečka; takový hodný muž to prý byl! Jeho památka mi vždy byla svatá, když jsem seděl pod těmi stromy. Říkám ti, že kantor měl plné oči slz, když jsme včera mluvili o tom, že byly pokáceny.

Pokáceny! Člověk by se z toho zbláznil, zabil bych ho, toho psa, jenž dal první ránu! Já, jenž bych se usoužil, kdybych měl pár takových stromů na svém dvorku a jeden by mi věkem ztrouchnivěl, já se musím na tohleto dívat! Drahoušku, ale jedna věc mě přitom přece těší: Lidé přece mají zdravý cit! Celá ves reptá a doufám, že to paní farářová ucítí na másle a na vejcích a vůbec na všeobecné důvěře, jakou ránu zasadila své vsi. Neboť

ona to je, žena nového faráře (starý farář, náš známý, také už umřel), vychrtlé, churavé zvíře, jež arci má mnoho důvodů nevšímat si světa, neboť ani jí si nikdo nevšimne. Maškara, která chce být učená, která se plete do výkladů dogmat, zuřivě pracuje o módní kritické reformaci křesťanství a škubnutím ramene odbývá Lavaterovo zanícení, tvor s úplně podemletým zdravím, který proto v celém božím světě nemá radosti. Takové stvoření také jediné mohlo být s to, aby pokácelo mé ořechy. Člověče, nemohu se z toho vůbec vzpamatovat. Představ si, opadávající listí jí prý znečišťuje a zaneřáďuje dvorek, stromy jí ubírají světla, a když dozrávají ořechy, kluci prý po nich házejí kameny; to jí jde na nervy a to ji ruší v jejích hlubokých dumách, když srovnává Kennikota a Michaelise se Semlerem. Když jsem viděl, jak vesničané, zejména starší, jsou nespokojeni, tázal jsem se: "Proč jste to strpěli?" - "Když starosta u nás něco chce," řekli, "co se dá dělat?" Ale jedna věc se po právu stala: starosta a farář, jenž chtěl také jednou něco mít z vrtochů své ženy, které mu beztak ještě polévky neomastily, myslili si, že se o to rozdělí; tu se o tom dověděla komora a řekla: prr! a prodala stromy tomu, kdo učinil největší nabídku. - Leží! Ó kdybych já byl kníže! Já bych jim dal, farářce, starostovi a komoře. - Kníže! - Ano, ale kdybych byl knížetem, co by mi záleželo na stromech v mé zemi?

10. října

Když jen vidím její černé oči, už je mi dobře. Podívej se: mrzí mě, že se mi Albert nezdá tak blažený, jak se - nadál - než já bych - myslím, byl - kdyby - Nedělám rád pomlčky, ale tady se nedovedu jasněji vyjádřit - a zdá se mi, že až příliš jasně.

12. října

Ossian v mém srdci zatlačil Homéra. Jaký to svět, do něhož mě, nádherný, uvádí! Kráčet stepí, když vichřice fičí, jež mlhami v zšeřelém svitu luny unáší s sebou duše otců. Od hor v řevu bystřiny slyšet zpola zaváté úpění duchů z jeskyň, slyšet nářky zbědovaného děvčete nad čtyřmi kameny, mechem obrostlými, travou zakrytými, nad hrobem milence, jenž, chrabrý, padl! Když ho pak potkám, krvácejícího šedého barda, jenž v širé stepi hledá šlépěje svých předků a, ach, nalézá jejich mohyly. A pak, běduje, vzhlíží k milé večernici, která se skrývá do vln bouřného moře; a minulé časy ožívají v hrdinově duši, kdy ještě laskavé slunce zářilo bohatýrům v jejich nebezpečenstvích a měsíc ozařoval jejich ověnčenou, vítězně se navracející loď. Když tak čtu hluboký žal na čele, když tak vidím, jak poslední opuštěný bohatýr, zbědovaný a zmožený, vrávorá hrobu vstříc, jak vysává stále nové a bolestně žhoucí barvy v slabošské přítomnosti ze stínů svých zesnulých, jak hledí k studené zemi, do vlajících travin a volá: Přijde poutník, přijde, kdo mne znal, dokud jsem kvetl krásou, a ptát se bude: kde že je pěvec, Fingalův statečný syn? Krok jeho nohou ho převede přes můj hrob a marně se bude po mně tázat na zemi. Ó příteli, jako šlechetný zbrojnoš bych tasil meč a osvobodil svého knížete rázem od hrozných muk ponenáhlého odumírání; a za osvobozeným polobohem bych poslal vlastní svou duši.

19. října

Ach, ta trhlina! Ta hrozná trhlina, kterou cítím tady v své hrudi! Myslím si často: Kdybys ji jen jednou, jen jedinkrát mohl přivinout k svému srdci - ta hrozná trhlina by se vyplnila.

26. října

Ano, příteli, jsem si tím skoro jist, stále víc a víc, že na životě jediného tvora málo záleží, pramálo. K Lottě přišla přítelkyně a vešel jsem k nim do vedlejšího pokoje, abych si vzal knihu. Nemohl jsem číst. A pak jsem se chopil pera, abych psal. Slyšel jsem je tiše rozmlouvat; vykládaly si, čemu se říká "bezvýznamné věci", novinky městečka: ta že se vdává, jiná že je nemocná, velmi nemocná. "Má prý suchý kašel, kosti jí lezou z tváře, mdloby se o ni pokoušejí, ani krejcar bych nedala za její život," řekla jedna z nich. "N. N. je na tom také bídně,"

řekla Lotta. "Je prý už celý oteklý," řekla návštěva. - A má živá obrazotvornost mě odvedla k loži těch nešťastníků, viděl jsem je, jak neradi opouštějí život, jak - Viléme, a ty paničky vedle o tom hovořily, jak se právě o takových věcech mluví: že někdo cizí umírá. - A když se rozhlížím a prohlížím si světnici kolem dokola, Lottčiny šaty, tady její náušnice na stolku, Albertova lejstra a nábytek, s nímž jsem nyní tak důvěrně spřátelen až po ten kalamář, tu si myslím: Pohleď, čím nyní tomu domu! Ve všem všudy! Tví přátelé tě ctí! Jsi často příčinou jejich radosti a tvému srdci se zdá, jako by bez nich nedovedlo být; a přece - kdybych teď odešel? Kdybych odešel z tohoto kruhu, cítili by to? Jak dlouho by cítili trhlinu, kterou tvůj odchod způsobí v jejich osudu? Jak dlouho? - Ó, tak pomíjející je člověk, že i tam, kde se přímo dohmatává svého vlastního bytí, kde jediné vytiskl pravdivý obraz své přítomnosti, že i v památce, v duši svých milých hasne, že i odtud vymizí, a to brzy - tak brzy!

27. října

často bych si rozerval hruď a rozdrásal mozek, že člověk člověku dovede tak málo dát. Ach, lásku a radost a vroucnost a slast, kterou si sám nepřináším, tu mi ten druhý nikdy nedá, a ani se srdcem po kraj plným blaženosti neobšťastním svého bližního, který přede mnou stojí chladný a nemohoucí.

30. října

Stokrát jsem už byl tak daleko, že bych se jí byl vrhl kolem krku! Bůh na nebesích ví, jak je člověku, vidí-li před sebou přecházet tolik líbeznosti a nesmí-li po ní sáhnout. A sahání po věcech je přece nejpřirozenější lidský pud. Nesahají-li děti po všem, co se jim namane? A já?

3. listopadu

Pánbůh ví, že často uléhám s přáním, ba někdy s nadějí, že se už neprobudím; a zrána zase otvírám oči, vidím slunce a jsem plný bídy. Ó, kdybych aspoň byl vrtošivý, kdybych dovedl ze všeho vinit počasí, třetí osobu nebo nějaký nezdar! Pak by přece nesnesitelná tíha nepokoje jen zpola spočívala na mně. Ale běda, cítím až příliš jasně, že na mně jediném je všechny vina - ne vina! Dost na tom, že jsem sám sobě pramenem veškeré bídy, tak jak jsem si kdysi byl pramenem všeho blaženství. Což nejsem ještě dosud týž člověk, který kdysi se vznášel v přívalu pocitů, který, ať kamkoli vkročil, nesl si s sebou ráj a měl srdce sdostatek veliké, aby pojalo celý svět? A totéž srdce je nyní mrtvé, nepramení se z něho zanícení, mé oči vyschly a mysl, nesvlažovaná už osvěžujícími slzami, mi úzkostně svrašťuje čelo. Mnoho trpím, neboť jsem pozbyl toho, co bylo jedinou slastí mého života, svaté, vzrušující síly, se kterou jsem si tvořil světy kolem sebe. Je ta tam! Když se ze svého okna dívám na dálné hory, jak ranní slunce nad nimi proráží mlhou a září na tichá luka, a říčka podle holých vrb se vine ke mně, ó, když tato nádherná příroda přede mnou stojí mrtvě jako barvotisk, a všechna ta slast není s to, aby ze srdce vyčerpala jedinou krůpěj blaženosti do mozku, když ten chlap tu stojí před boží tváří jako vyschlá studně, jako rozeschlé vědro! Tolikrát jsem se vrhl na zemi a prosil Boha o slzy, jako rolník o déšť, když nebe nad ním je olověné a země kolem něho umírá žízní.

Ale, ach, cítím to! Bůh nedává ani deště, ani slunce našim neurvalým prosbám, a ty časy, na které s tolikerou trýzní vzpomínám, proč byly tak blažené? Jen proto, že jsem trpělivě očekával jeho ducha a protože jsem slast, kterou na mne vylil, celým vroucně vděčným srdcem přijímal.

8. listopadu

Vyčtla mi dnes mé výstřednosti! Ach, tak roztomile! Mé výstřednosti, že se někdy sklenkou vína dávám svést a vypiji celou láhev. "Nedělejte to," řekla, "myslete na Lottu!" - "Myslete?" řekl jsem, "proč mi to říkáte? Myslím - nemyslím - jste stále přede mnou. Dnes jsem seděl na místečku, kde jste onehdy vystupovala z kočáru -" Začala o něčem jiném, abych se příliš ne-rozpovídal. - Člověče, po mně je veta. Může si se mnou dělat, co se jí zlíbí.

15. listopadu

Děkuji ti, Viléme, za tvou srdečnou účast, za tvou dobře míněnou radu a prosím tě: buď kliden! Nech mě dotrpět, mám při všem soužení ještě dost sil, abych vydržel. Ctím náboženství, to víš, cítím, že je nejednomu zmoženému oporou, nejednomu, kdo umírá žízní, osvěžením. Jenže - cožpak dovede, cožpak musí tím být pro každého? Když se podíváš na ten širošírý svět, uvidíš jich tisíce, jimž tím nebylo, tisíce, jimž tím nikdy nebude, ať jim je už kážeš čili nic. A proč by tím vším musilo být pro mne? Neříká-li sám syn boží: že budou kolem něho ti, které mu dal otec? A což když já mu nejsem dán? Když si mě otec chce ponechat pro sebe, jak mi srdce šeptá? Prosím tě, nevykládej si to chybně, nehledej snad posměch v těchto nevinných slovech! Je to celá má duše, kterou před tebou obnažuji. Jinak bych byl raději pomlčel, jakož se vůbec nerad pouštím do výkladů o věcech, o nichž vím

právě tak málo jako ostatní. A přece je to jen sudba člověka, do dna vytrpět, do dna vypít kalich utrpení. - A zhořkl-li kalich i na lidském rtu Boha nebeského, proč bych se naparoval a říkal, že mi chutná sladce? A proč bych se styděl v strašlivém okamžiku, kdy se celá má bytost tetelí mezi bytím a nebytím, kdy minulost září jako blesk nad černou propastí budoucnosti a všechno kolem mne se hroutí, kdy celý svět mi zaniká?! - Není-li to pak hlas zcela do sebe stísněného stvoření, které pozbylo sebe, které nezadržitelně padá do hlubin, zaúpí-li z propastí svých marně pracujících sil: Bože! Bože! pročs mě opustil? A měl bych se stydět za slovo, měl bych se bát okamžiku, když mu neušel ani ten, který nebesa svinuje jako baldachýn?

21. listopadu

Nevidí, necítí, že vaří jed, jenž zničí mě i ji. A já s vrcholnou rozkoší lokám nápoj, který mi podává pro mou zkázu. K čemu pohled dobroty, jímž se často - často? - ne, ne často, ale přece někdy na mne podívá, k čemu ochota, s kterou přijímá bezděčný projev mých citů, k čemu soucit s mými strázněmi, který se rýsuje na jejím čele!

Včera, když jsem odcházel, podala mi ruku a řekla: "Sbohem, milý Wertře!" Milý Wertře! Bylo to poprvé, že mi řekla "milý", a mnou to projelo až do morku. Stokrát jsem si to opakoval; a včera v noci, když jsem uléhal a sám se sebou rozprávěl, řekl jsem si tak najednou znenadání: Dobrou noc, milý Wertře! A musil jsem se pak sám sobě smát.

24. listopadu

Cítí, co trpím. Dnes mi její pohled pronikl hluboko do srdce. Nalezl jsem ji samotnou. Neřekl jsem nic, a ona se na mne podívala. Neviděl jsem už líbeznou krásku, neviděl záři skvělého ducha; to všechno mým očím zmizelo. Mnohem nádhernější bylo, co jsem viděl; výraz vroucí účasti a nejsladšího soucítění. Proč jsem se jí nesměl vrhnout k nohám? Proč jsem nesměl v jejím objetí odpovědět bouří polibků? - Utekla se ke klavíru a sladkým, tichým hlasem vydychovala harmonické tóny ke své hře. Nikdy nebyly její rty tak rozkošné, bylo to, jako by se žíznivě otvíraly a lokaly sladké zvuky, pramenící se z nástroje, a jako by se z jejích sladkých úst jen vracela ztajená ozvěna. - Ba, kdybych to tak dovedl říci! Neodolal jsem, poklonil se a přisahal: Nikdy se neopovážím vám vtisknout políbení, vy rty, na nichž duchové z nebe se vznášejí. - A přece - chci - a - vidíš, je to jako stěna mezi mnou a jí, tu takové blaženství, tam zánik, odpykání hříchu! - Hříchu?

30. listopadu

Není, není mi přáno, abych se vzpamatoval. Ať jdu kamkoli, všudy mě něco potká, co mě drtí. Dnes! Ó osude, ó lidství!

Procházím se podle vody, o polednách; neměl jsem chuť na jídlo. Všechno bylo tak pusté, sychravý západní vítr vál od hor a šedá mračna táhla do údolí. Zdaleka vidím člověka v ošumělém zeleném kabátě prodírat se mezi skalami; zdálo se mi, že sbírá kořínky. Když jsem se přiblížil a on, poplašen šramotem mých kroků, se otočil, viděl jsem nadmíru zajímavou tvář, jejímž hlavním

rysem byl tichý smutek; jinak prozrazovala jen upřímnou, laskavou mysl. Jeho černé vlasy byly jehlami stočeny do dvou kotoučů a ostatní spleteny v silný cop, visící na záda. Zdálo se

mi, že jeho šat ukazuje na nízký stav, pomyslil jsem si, že mi to nebude mít ve zlé, když ho budu pozorovat při jeho počínání; i zeptal jsem se ho, co hledá.

"Hledám," odpověděl s hlubokým povzdechem, "hledám květiny - a nenalézám žádné -" "To jste si ale také nevybral vhodnou dobu," řekl jsem s úsměvem. "Je tolik květin na světě," řekl a sešel ke mně. "V mé zahrádce jsou růže a zimolez, dvojí druh, jedny mi dal otec, rostou jako býlí, hledám je už po dva dny a nemohu je najít. Tady venku bývají také vždycky květiny, žluté, modré a červené, a také zeměžluč, co má tak pěkný kvítek. Ani jedna tu není."

Větřil jsem něco podezřelého, a proto jsem se ptal oklikou: "A co chce s těmi květinami?" Podivný úškleb stáhl mu tvář: "Když mi slíbí, že to na mne neprozradí," řekl a přiložil prst na rty slíbil jsem své milé kytičku." "To je hezké,"řekl jsem.Ó, řekl, "má mnoho jiných věcí, je bohata." „A přece je jí jeho kytička milejší," odvětil jsem.„Ó,"pokračoval, "má skvosty a zlatou korunu."

"Jakpak se jmenuje?" - "Kdyby mi Holandři zaplatili, co mi dluží," odvětil, "já bych byl jinší pán! Ba, byla jednou doba, kdy mi bylo tak dobře! Teď je se mnou amen, teď už jsem -" Vlhký pohled k nebesům dořekl všechno. "Byl tedy šťasten?" tážu se. "Ach, kdyby Pánbůh dal a já byl zas takový!" řekl. "Tenkrát mi bylo tak lehce, tak vesele, jako rybě v potoce."

"Jindřichu!" zvolala v tom stařena, přicházející cestou, "Jindřichu, kdepak vězíš? Všude jsme tě hledali. Pojď k obědu!" "Je to váš syn?" zeptal jsem se, přistupuje k ní. "Ba arci, můj ubohý syn. Pánbůh na mne naložil těžký kříž." "Jak dlouho je už takový?" ptal jsem se. "Takový tichý," řekla, "teprv půl roku. Pánbůh zaplať, že je aspoň tak daleko. Předtím celý rok zuřil a ležel v blázinci na řetěze. Teď nikomu nic neudělá, nikomu neubližuje, jenže pořád zachází s králi a císaři. Býval takový hodný; svým krásným rukopisem přivydělával na živobytí a najednou z ničeho nic se vám pomate, jde na něho horkost a potom zuřivost a teď je takový,

jakého ho vidíte. Kdybych vám měla vypravovat, milý pane -"

Přerušil jsem proud jejího vypravování otázkou, jaká to byla doba, které se nemohl ani dost vynachválit, jak byl tenkrát šťasten, jak mu bylo dobře. "Bláhový," zvolala a soucitně se pousmála, "míní dobu, kdy byl bez sebe, tu vždycky velebí! To je doba, kdy byl v blázinci, kdy o sobě nic nevěděl -" To mě udeřilo jako blesk: vtiskl jem jí peníz do ruky a šel jsem.

"Kdy jsi býval šťasten.'" zvolal jsem a rozběhl se k městu. "Kdy ti bylo jako rybě v potoce! - Panebože na nebi! To je osud, kterýs dal člověku, že nemá poznat štěstí, než pokud rozumu nenabyl a když ho zase pozbyl? Ubožáku! A přece ti závidím tvou trudnomyslnost, zmatení tvých smyslů, ve kterém hyneš. Pln naděje vycházíš, abys v zimě své královně natrhal kvítí - v zimě - a tesknís, že ho nelze nalézt, nechápeš, proč ho nalézt nemůžeš. A já - já vycházím bez naděje, bez účelu, a vracím se domů s prázdnou, jak jsem vyšel. - Domníváš se, že bys byl jinačí pán, kdyby ti Holandři zaplatili. Blažený tvore, jenž dovedeš nedostatek štěstí připsat hmotné překážce. - Ty necítíš! ty necítíš, že tvá bída tkví v tvém vlastním rozvráceném srdci, v tvém vlastním zničeném mozku, a že ti ani všichni králové světa nepomohou.

Ať v zoufalství zhyne, kdo se vysmívá chorému, putujícímu k nejvzdálenějšímu prameni, jenž mu ještě přitíží a zvýší ještě bolesti jeho skonu; ať bídně zhyne, kdo se povznáší nad utrápené srdce, které podniká pouť k svatému hrobu, aby se zbylo výčitek svědomí a zabilo muka své duše! Každý krok po neschůdných cestách je krůpějí balzámu přestrašené duši a po každé celodenní pouti srdce uléhá lehčí o velmi mnoho úzkostí. - A smíte tomu říkat šílenství? - Vy,

slovíčkáři, rozložení po polštářích! Šílenství! Panebože, vidíš mé slzy! - Musils člověku, kterého jsi stvořil tak jako tak dost ubohého, ještě přidat bratry, kteří ho olupují o tu trošku bídy, o tu špetku důvěry, kterou do tebe vkládá, do tebe, všemilující, neboť důvěra v léčivý kořínek, v krůpěj révy, co je to jiného než důvěra v tebe, žes do všeho, co nás obklopuje, vložil léčivou sílu utišení, kterého nám je neustále zapotřebí. - Otče, kterého neznám! Otče, jenžs předtím vyplňoval celou mou duši a jenžs nyní ode mne

odvrátil svou tvář! Povolej mě k sobě! Nemlč už déle! Tvé mlčení nezadrží mou žíznivou duši - A horšil by se člověk otec, kterému by se znenadání navrácený syn vrhl kolem krku a zvolal: Navrátil jsem se, můj otče! Nehněvej se, že přerušuji pouť, kterou jsem podle tvé vůle měl déle vydržet. Svět je všudy stejný, všudy je stejně lopoty a práce, odměny a blaha; ale k čemu mi to? Mně je jen dobře, kdes ty, a před tvou tváří chci trpět a užívat. - A ty, milý otče nebeský, ty že bys mě zavrhl?

1. prosince

Viléme, člověk, o němž jsem ti psal, ten šťastný nešťastník, býval písařem u Lottčina otce, a nešťastná vášeň k ní, kterou živil, skrýval, projevil a pro kterou byl vyhnán ze služby, učinila ho šílencem. Chápej, člověče, při těchto suchých slovech, jak nesmyslně mě ta historie rozrušila, když mi ji Albert právě tak pokojně vypravoval, jak ty ji snad nyní čteš.

4. prosince

Prosím tě - vidíš, po mně je veta - Nesnesu to déle! Dnes jsem seděl u ní; seděl jsem, hrála na klavír všelijaké písničky, a s jakým výrazem! Panebože, s jakým výrazem! - Co chceš? -Její sestřička na mém koleně strojila svou panenku. Slzy mi vstoupily do očí. Sklonil jsem se a můj pohled uvízl na jejím snubním prstenu. - Plakal jsem. - A najednou zahrála tu starou, nebesky sladkou melodii, tak najednou, a duší mi prolétla útěcha a vzpomínka všeho, co bylo, všech dnů, kdy jsem tu píseň slýchal, všech pošmourných mezidobí, mrzutostí a zklamaných nadějí, a pak - chodil jsem po pokoji, srdce se mi tím vším dusilo. "Proboha vás prosím," řekl jsem prudce, "proboha vás prosím, přestaňte!" Zarazila se a hleděla na mne v ustrnutí. "Wertře!" řekla mi s úsměvem, a ten mi probodl duši, "Wertře!, jste velmi nemocen. Máte odpor k svým zamilovaným pamlskům. Jděte! Prosím vás, uklidněte se!" Odtrhl jsem se od ní a - Panebože, vidíš mou bídu, a ty ji skoncuješ!

6. prosince

Jak mě její zjev pronásleduje. Ať bdím či spím, vyplňuje všechnu mou duši. Tady, když přimhouřím oči, tady, v mé hlavě, kde se sbíhají všechny nitky vnitřního zření, tady jsou její černé oči. Tady! Nedovedu ti to vyslovit. Zavřu-li oči, jsou tu, jako moře, jako propast spočívající přede mnou a ve mně, a naplňují mé smysly, kolik jich mám.

Co je člověk? Nádherný polobůh! Není-li nejslabší právě tam, kde je mu nejvíc potřebí sil? A když se vznáší na perutích radosti anebo když se hroutí do bezedna bolu, nebývá v obojím zadržován právě tehdy, právě tehdy přiváděn zpět k tupě chladnému vědomí, kdy si přál utonout v plnosti nekonečného?

8. prosince

Milý Viléme, jsem v takovém stavu, v jakém byli asi nešťastníci, o nichž věřili, že jsou posedlí zlým duchem. Někdy mě to chytne, není to strach, ani žádost to není! Je to niterná neznámá zuřivost, která rozbíjí mou hruď a škrtí hrdlo. Běda, běda! A pak bloudívám příšernou nocí tohoto smutného času.

Včera v noci mě to vyhnalo z domu. Navečer jsem ještě slyšel, že řeka se rozvodnila a všechny potoky, že od Wahlheimu celé údolí je pod vodou. V noci o jedenácté vyřítil jsem se ven. Strašlivá podívaná! Vidět, jak se v měsíční záři řítí žíravé proudy, přes pole a luka a pastviny a vše; a širé údolí v zuření vichru jediné bouřlivé moře! A když měsíc zas vystoupil a stál nad černými mračny a přede mnou povodeň v strašlivě nádherném odlesku zněla a hřměla, tu mě zas zamrazilo a touha mě zas pojala! Ach, s rozevřenou náručí stál jsem nad propastí a dýchal jsem dolů! dolů - a ztrácel se v slasti. Propadnout se tam, se všemi strázněmi, se všemi útrapami, rozbouřit se a řítit se jako vlny! A nohu odpoutat od země nedovedls, nedovedls učinit konec veškeré trýzni! - Mé hodiny ještě nedošly - cítím to! Ó, Viléme, jak rád bych byl za to dal celé své lidství: s vichrem rozervat mračna, podchytit proudy! A kdoví, nedostane-li se jednou vězni této slasti!

A jak jsem teskně shlížel na místečko, kde jsem s ní odpočíval pod vrbou na jedné procházce za parného dne! Bylo také zaplaveno a vrbu jsem sotva poznával. A vy louky, pomyslil jsem si, a celá krajino kolem myslivny, jak zpustošeny jsou asi naše besídky žíravým proudem! A paprsek, sluneční paprsek vzpomínky se vkrádal ke mně jako k zajatci sen o stádech, loukách a velkých důstojenstvích. Neskočil jsem. - Nespílám si za to, neboť mám odvahy dost, abych dovedl zemřít. - Měl jsem - A teď tu sedím jako babička, která sbírá dříví u cizích plotů a u cizích dveří prosí o boží dárek, aby si ulevila a své skomírající, bezútěšné bytí prodloužila ještě o chvilečku.

17. prosince

Co je to, můj milý? Sám sebe se lekám. Není-li má láska k ní nejsvětější, nejčistší, nejbratrštější láskou? Pocítil jsem kdy trestuhodného přání v své duši - nechci se dušovat - a konec konců - sny? Ó, jak zdravě cítili lidé, když připisovali tak protikladné úsilí cizím mocnostem! Této noci, chvěji se to vyslovit, choval jsem ji v náručí, přitiskl jsem ji pevně na svou hruď a zlíbal jsem její láskou šeptající ústa tisícerými polibky. Mé oko se utápělo v opojení jejího oka. Bože, jsem trestuhodný, že stále ještě cítím blaženství, že stále ještě si přivolávám zpět tu žhoucí radost s veškerou vroucností? Lotto, Lotto! - Po mně je veta! Smysly se mi matou. Už po osm dnů se nedovedu vzpamatovat, mé oči jsou plny slz! Není mi nikde dobře a dobře všude. Nic si nepřeji, po ničem netoužím. Bylo by lépe, kdybych odešel.

(VYDAVATEL ČTENÁŘI)

Abych mohl podat historii posledních podivuhodných dnů našeho přítele, jsem nucen přerušovat jeho dopisy vypravováním, k němuž jsem látku sebral z úst Lottiných, Albertových, sluhových, jakož i jiných svědků.

Wertherova vášeň ponenáhlu podemlela mír mezi Albertem a jeho ženou. Miloval ji s klidnou věrností rozšafného muže a jeho rodinný život se nakonec víc a víc podřizoval jeho zaměstnání. Nechtěl si sice přiznat změ-

nu, která tak ostře odlišila nynější stav od líbánek, ale vnitřně přece pociťoval jistou nevoli k Wertherovým pozornostem k Lottě, které mu ovšem nebyly jenom nedovoleným ztenčováním

jeho práv, nýbrž i němou výčitkou. Tím se ještě zhoršila špatná nálada, kterou mu někdy způsobovalo jeho vyčerpávající, omezující a chatrně odměňované povolání. A protože se i Werther svým smutným postavením stal špatným společníkem, stráviv tesknotou srdce ostatní síly svého ducha, svou čilost a duchaplnost, nebylo divu, že nakonec také nakazil Lottu, která upadla v jakousi trudnomyslnost; Albert si to vykládal jako rostoucí vášeň k jejímu ctiteli, kdežto Werther jako hlubokou rozmrzelost nad změněným chováním manželovým. Nedůvěřivost, kterou se oba přátelé navzájem hlídali, měla vzápětí, že jeden druhému byli na obtíž, když byli spolu. Albert se vyhýbal pokoji své ženy, když byl Werther u ní, a ten, povšimnuv si toho, navštěvoval ji, po několika marných pokusech zříci se jí dočista, když její muž byl zaneprázdněn povoláním. Z toho vznikla nová nespokojenost, jeden na druhého nasazoval čím dál víc, až nakonec Albert dosti suchými slovy Lottě řekl, aby aspoň kvůli lidem dala svému styku s Wertherem jinou tvářnost a aby omezila jeho příliš hojné návštěvy.

Přibližně v touž dobu se v duši ubohého hocha vyhranilo rozhodnutí opustit tento svět. Byla to odjakživa jeho zamilovaná myšlenka, které se neustále oddával, zejména od dob svého návratu k Lottě.

Neměl to však být ukvapený, zbrklý čin; chtěl podniknout tento krok pokud možná s nejlepším přesvědčením, s nejklidnější rozhodností.

Jeho pochyby, jeho svár se sebou samým se obrážejí v lístečku, jenž je pravděpodobně začátkem dopisu Vilémovi, nalezeného bez data v jeho papírech.

"Její přítomnost, její osud a účast, kterou bere na mně, je ještě to jediné, co dovede vymačkat slzy z mého sežehnutého mozku. Zvednout záclonu a podívat se za ní, to je vše! A proč otálím? - Protože nevíš, jak to tam za tím vypadá? Protože se odtamtud nevracíme? - Kupodivu, náš duch je už jednou takový, že tam, kde nic určitého neví, tuší zmatek a nicotu.,,

Nedovedl zapomenout na blamáž, kterou si utržil na vyslanectví. Zmiňoval se o tom zřídkakdy, ale když se tak stalo sebezahaleněji, bylo znát, že tím má svou čest za pochroumanou navždy a že mu tento příběh naočkoval nepřekonatelný odpor ke všemu veřejnému povolání a působení. Oddal se tedy cele podivnému cítění a myšlení, jaké jsme poznali z jeho dopisů, a vášni bez konce, jež v něm ovšem udupala poslední zbytek činorodé síly. Věčná jednotvárnost styku s laskavým a milovaným stvořením, jehož klid narušoval, a křečovitý rozmach jeho sil, bez účelu a bez naděje, veštvaly ho nakonec do strašlivého činu.

20. prosince

Děkuji ti za tvou lásku, Viléme, že ses tak chytl toho slova. Ano, máš pravdu: bylo by mi lépe, kdybych odešel. Návrh, který mi činíš, abych se k vám navrátil, není mi zcela po chuti; aspoň bych si rád ještě popřál malou zacházku, zejména proto, že teď stále bude mráz a tuhá cesta. Těší mě také velice, že si přijedeš pro mne; jen ještě posečkej asi čtrnáct dní a vyčkej dalšího dopisu ode mne. Je třeba, aby nic nebylo utrženo, pokud to neuzrálo. A za čtrnáct dní se toho někdy hodně udá. Matce, prosím, řekni, aby se modlila za svého syna a že ji prosím za odpuštění všech těch mrzutostí, které jsem jí způsobil. Takový byl můj osud: zarmucovat ty, jimž jsem byl povinován radostí. Sbohem, můj milý příteli! Žehnej ti Bůh nebeský. Sbohem!

Téhož dne, byla to neděle před vánoci, přišel večer k Lottě. Byla sama. Upravovala několik hraček, které chystala pro své malé sourozence k ježíšku. Mluvil o radosti, jakou děti budou mít, a o dobách, kdy také jeho neočekávané otevření dveří a za nimi ustrojený stromek s

voskovicemi, cukrovím a jablky uváděly u vytržení. "Dostanete," řekla Lotta, skrývajíc rozpaky pod milým úsměvem, "dostanete také nadílku, budete-li hodný; voskovičku a ještě něco." - "A čemu říkáte být hodný?" zvolal, "jaký mám být, jaký mohu být, milá Lotto?" "Ve čtvrtek je Štědrý večer," řekla, "přijdou

k nám děti s tatínkem, každičké dostane naděleno; pak přijdete i vy - ale ne dříve!" - Werther se zarazil. - "Prosím vás o to," pokračovala, "nejde to jinak, prosím vás, záleží-li vám na mém klidu; nemůže, nemůže to tak déle zůstat!" - Odvrátil od ní oči, přecházel po pokoji a mumlal polohlasem: "Nemůže to tak zůstat!" Lotta, jež cítila hrůzu, do níž ho uvrhla její slova, snažila se všelijakými otázkami rozptýlit jeho myšlenky, ale marně. "Ne, Lotto," zvolal, "už vás nikdy nenavštívím!" - "Proč to," odvětila, "Wertře, můžete, ba musíte nás zase navštívit, ale mírněte se. Ó, proč vám bylo souzeno narodit se s tou prudkostí a nezdolnou vášní ke všemu, do čeho se jednou zakousnete! Prosím vás," pokračovala a uchopila ho za ruku, "mírněte se! Kolik radosti vám mohou způsobit vaše vzdělání, vaše vlohy! Vzmužte se a odvraťte svou smutnou věrnost od stvoření, které nemůže nic než vás litovat." -

Zaskřípal zuby a zasmušile se podíval na ni. Držela ho za ruku: "Jenom na okamžik se vzpamatujte, Wertře!" řekla. "Což necítíte, že klamete sebe, že se úmyslně ničíte? Proč právě mne? Wertře! Právě mne, která náležím jinému? Právě tu! Obávám se, obávám, že je to jen nemožnost mě dosáhnout, co způsobuje, že se vám to přání tak zalíbilo."

Vytáhl ruku z její ruky, dívaje se na ni s ustrnulým pohledem nevole. "Moudré, nadmíru moudré," zvolal, "je snad Albert autorem té poznámky? Politika, výborná politika!" - "Je nasnadě," odpověděla na to. "A že by opravdu v širošírém světě nebylo dívky, která by dovedla splnit přání vašeho srdce? Přemozte se, hledejte ji a přísahám vám, naleznete ji. Dávno mě už leká kvůli vám i kvůli nám, jak jste se od nějaké doby mohl odsoudit k tak omezenému životu. Vzchopte se! Cesta by vás rozptýlila! Jistě vás rozptýlí! Hledejte! Naleznete bytost hodnou veškeré vaší lásky. A pak se vraťte a poznáme vespolek blaho pravého přátelství."

"To byste mohla dát vytisknout," řekl a ledově se zasmál "a doporučit k výchovným účelům. Milá Lotto, jen maličké poshovění, všechno se časem poddá." - "Jen to jediné, Wertře, nepřicházejte před Štědrým večerem."

Chtěl odpovědět, vtom vešel Albert. Dali si mrazivě dobrý večer a přecházeli rozpačitě vedle sebe, Werther

nakousl lhostejný rozhovor, který byl rychle u konce. Albert rovněž, ptal se pak ženy po několika obstarávkách, a když slyšel, že to dosud není vyřízeno, zaryl si do ni špičatými slovy. Wertherovi to mohlo srdce utrhnout. Chtěl odejít, ale nezmohl se na to, a tak to protáhl až do osmi: nevrlosti a nevole stále přibývalo, až prostřeli; Werther sebral klobouk a hůl a Albert mu dal na cestu bezvýznamnou zdvořilůstku: nechce-li povečeřet s nimi.

Přišel domů, vzal sluhovi, jenž mu chtěl posvítit, světlo z ruky a vešel sám do svého pokoje. Plakal usedavě, mluvil rozčileně sám se sebou, procházel se prudce po pokoji a vrhl se nakonec v šatech na postel, kde ho nalezl sluha, jenž se kolem jedenácté odvážil vejít, aby se optal, má-li pánovi zout boty. Svolil a nakázal sluhovi, aby druhého dne zrána nevstupoval, dokud ho nezavolá.

V pondělí ráno, dne dvacátého prvého prosince, dal se do psaní následujícího dopisu Lottě, jenž po jeho smrti byl nalezen zapečetěný na jeho psacím stole a jí odevzdán. Otisknu jej zde po odstavcích, jak asi byl napsán.

Jsem rozhodnut, Lotto, zemřu! A to ti píši bez romantické přepjatosti a klidně, zrána toho dne, kdy tě naposledy uvidím. Až budeš toto číst, drahá, budou už pod drnem ostatky neklidného nešťastníka, jenž v posledních okamžicích svého života nezná větší slasti než zabývat se tebou. Prožil jsem strašlivou noc, ale přece také blahodárnou; ona to byla, která mne, kolísajícího, utvrdila v mém rozhodnutí: zemřu. Když jsem se včera od tebe odtrhl, v nejstrašnějším rozbouření smyslů, jak se to všechno sesypalo na mé srdce, jak na mne v tvé blízkosti sáhl strašlivý chlad mého beznadějného, bezútěšného bytí! Sotva jsem se dopotácel do svého pokoje, vrhl jsem se bez sebe na kolena a - ó Bože, dopřáls mi poslední útěchy nejtrpčích slz. A tisíce záměrů, tisíce nápadů mi znělo v duši, až tu nakonec stála, cele a neoblomně, poslední myšlenka, jediná: zemřu! - Ulehl jsem a zrána, když jsem se klidně probudil, stojí tu ještě neotřesena, silná, jak byla, v mém srdci: zemřu! - Není to zoufalství, je to jistota, že jsem dotrpěl a že se pro tebe obětuji; ano, Lotto, proč bych to zamlčoval: jeden z nás tří musí pryč, a tím budu já. Ó drahá, v tom ztrhaném srdci se to vztekle plížilo - zabít tvého muže! - tebe! - sebe! - Budiž tedy! Když vystoupíš na horu za krásného letního večera, vzpomeň si na mne, jak jsem tolikrát přicházel údolím k vám, a pak pohlédni naproti na hřbitov, k mému hrobu, jak vítr v záři zapadajícího slunce běží vysokou travou. - Byl jsem klidný, když jsem začal, a nyní, když si všechno tak živě představuji, pláču jako dítě.

K desáté zavolal Werther svého sluhu a při oblékání mu řekl: že za několik dní odcestuje, ať vyklepe šatstvo a ať všechno připraví k balení. Nařídil mu také, aby si všude vyžádal účty, aby se stavil pro několik rozpůjče-ných knih a aby několika chuďasům, kterým týdně dával almužnu, vyplatil jejich příděl na dva měsíce napřed.

Dal si přinést jídlo do pokoje a po obědě si vyjel ven k správcovi; ale nezastihl ho doma. Procházel se zadumaně po zahradě a zdálo se, že chce ještě nakonec na sebe nakupit všechen smutek vzpomínek.

Maličké ho nenechaly dlouho na pokoji, pronásledovaly a obskakovaly ho, vyprávěly mu: že až bude zítra a zase zítra a ještě jeden den, pak že si půjdou k Lottě pro ježíška; a vypravovaly mu o učiněných zázracích, které si jejich dětská obrazotvornost slibovala.

"Zítra!" zvolal, "a zase zítra a ještě jeden den!" A políbil je všechny z celého srdce a chtěl je opustit, když nejmenší ještě prohlásil, že mu něco zašpitá do ouška. Prozradil mu, že starší bratři napsali velká novoroční přání, takhle veliká, pro tatínka, pro Lottu, pro Alberta a také jedno pro pana Werthera. Na Nový rok je prý odevzdají.

To ho přemohlo. Dal každému něco, sedl na koně, pozdravoval tatínka a se slzami v očích odejel.

K páté přišel domů, poručil služebné, aby zatopila a oheň udržovala až do noci. Sluhovi nařídil, aby knihy a prádlo uložil dole do kufru a zašil šatstvo. Pak napsal pravděpodobně tento odstavec svého posledního dopisu

Lottě:

Ty mě nečekáš. Myslíš si, že tě uposlechnu a že tě nenavštívím před Štědrým večerem. Ó Lotto! Ještě dnes, anebo nikdy už. O Štědrém večeru budeš držet v ruce tento list a budeš se chvít a budeš jej smáčet svými drahými slzami. Chci! Musím! Ó, jak jsem rád, že jsem rozhodnut.

O půl sedmé šel do Albertova bytu a nalezl Lottu samotnou. Náramně se ulekla jeho návštěvy. Řekla muži mimochodem, že Werther už nepřijde před Štědrým večerem. Albert si dal brzy nato osedlat koně, rozloučil se s ní a řekl, že si zajede k úředníkovi v sousedství, s nímž prý má nějaké řízení. A vypravil se, nedbaje nečasu. Lotta, která věděla, že tuto záležitost už dlouho odsunoval a že se na noc nevrátí domů, pochopila pohříchu až příliš dobře, co značí tato pantomima, a upřímně ji to bolelo. Seděla v své samotě, srdce se jí oblomilo, viděla minulost, uvědomila si svou cenu a svou lásku k muži, jenž nyní místo slibovaného štěstí počínal být křížem jejího života. Vzpomněla si na Werthera. Horšila se na něho, a nenávidět ho přece nedovedla. Byl tu jakýsi tajemný rys, pro který si ho oblíbila od samého začátku jejich styků. A nyní, po tak dlouhé době, po tolika společně prožitých okamžicích byl ovšem dojem z něho ne-vyhladitelný. Její stísněné srdce si konečně ulevilo v slzách a přešlo pak do tiché melancholie, v níž se čím dál hlouběji ztrácela. Ale jak jí zabušilo srdce, když uslyšela, že Werther stoupá po schodech nahoru a že se venku po ní táže. Bylo pozdě, nemohla se již dát zapřít a přemohla své rozpaky jen zpola, když vstoupil do pokoje.

"Nedostál jste slovu!" zvolala mu vstříc. "Nic jsem neslíbil," byla jeho odpověď. "Tak jste měl aspoň splnit mou prosbu, prosbu o klid nás obou."

Zatímco tak mluvila, napadlo ji, že pozve k sobě některé ze svých přítelkyň. Ať jsou svědky jejího rozhovoru s Wertherem; a on je večer musí doprovodit domů, takže se ho zbude v pravý čas. Vracel jí nějaké knihy: tázala se po některých jiných a snažila se, aby se rozhovor, než přijde některá přítelkyně, omezoval na všeobecnosti. Vtom se vrátilo děvče a vyřizovalo, že obě přítelkyně

prosí za prominutí, jedna prý má protivnou návštěvu z příbuzenstva, druhé se nechce oblékat a vyjít do té psoty.

Nad tím se na několik minut zamyslila, až se pocit její neviny hrdě v ní vzbouřil. Vzdorovala Albertovým vrtochům a čistota jejího srdce jí dala takovou jistotu, že nezavolala děvče, jak původně zamýšlela, k sobě do pokoje, nýbrž, přehravši na klavíru několik menuetů, aby se vzpamatovala a utišila zmatek svého srdce, usedla klidně vedle Werthera na pohovku.

"Nemáte u sebe nic ke čtení?" ptala se. Odpověděl, že ne. "Tam v mé zásuvce," začala, "leží váš překlad některých zpěvů z Ossiana, ještě jsem je nečetla. Doufala jsem pořád, že mi je přečtete vy, ale teď už bůhvíjak dlouho nejste vůbec k ničemu." Usmál se a došel pro písně, zamrazilo ho, když je vzal do ruky a oči měl plné slz, když do nich nahlédl. Usedl a četl:

"Hvězdo zšeřelé noci, krásná se třpytíš na západě. Zářící hlavu z mračna pozvedáš, statná se neseš nad kopcem. Po čem tvé oko slídí na stepi? Bouřlivé vichry ulehly. Bystřina hučí v dáli. Šumné vlny hrají kol vzdálených skal. Bzukot večerních mušek rojí se plání. Nač shlížíš, krásné světlo? Ale ty se usmíváš a jdeš, radostné vlnky lemují tvou tvář a smáčejí líbezné vlasy. Sbohem, paprsku klidu! Zjev se, nádherné světlo Ossianovy duše!

A světlo se zjevuje ve své síle. Vidím své zesnulé druhy, na hoře Lora se scházejí, jak za dnů, které už zašly. - Fingal přichází, podoben mlžnému sloupu. A jeho bo-hatýři s ním. A pohleď,

bardové zpěvu! Ulline, v šedinách starče! statečný Ryno! Alpine, líbezný pěvče! A ty, Minono, ztišeně lkající! - Jak změněni jste, přátelé moji, od slavného kvasu na Selmě! kdy jsme se ucházeli o čest pěvce, jako větérkové jara, kteří střídavě dují, ohýbajíce tiše ševelivou trávu hor.

Tu vystoupila Minona v celé své kráse, zrak sklopený k zemi a plačíc. Těžce jí vlály vlasy na nárazech větru, jenž od hory přicházel. - Šero se sneslo do duší hrdin, když pozvedla líbezný hlas; častokrát viděla Salgarův hrob, často chmurné sídlo bělostné Kolmy.

Kolma opuštěná na hoře, Kolma líbezně volá. Salgar slíbil, že přijde. Ale pevněji svírá ji noc. Slyšte Kolmu, jak zpívá, sama a sama na kopci!

(KOLMA)

Je noc. Jsem sama. Na kopci, ztracená v bouři. Vichry na horách vyjí, bystřina hučí se skal!

Chýše nemám, která by mě před deštěm ochraňovala, sama jsem, ztracena v bouři hor.

Vystup, měsíci, z mlh! Zjevte se, hvězdy noci! Paprsku, buď kdo buď, k místu mne veď, kde můj milý odpočívá, zmožený lovem! Tětivu luku povolil a psi ho hlídají, čenichajíce! Mně však je seděti zde, samotné na skále zarostlého proudu. Hučí bouře a proud, neslyším hlasu svého miláčka.

Proč otálí můj Salgar? Zapomněl, co mi slíbil? - Tady je skála, tady strom, tady hučící proud. Řekl jsi, s nocí že přijdeš. Kam, ach, zbloudil můj Salgar? S tebou jsem chtěla prchnout a opustit otce i bratra, ty zpupné.

Dávno jsou naše rody nepřáteli, ale my nejsme znepřáteleni, Salgare, slyš!

Odmlč se na chvilku, vichře, na chvilku jen se odmlč, proude, aby můj hlas údolím se nesl, aby můj poutník mě uslyšel. Salgare! Kolma tě volá. Tady je strom, tady skála. Salgare, miláčku, tady jsem, tady!

Proč nepřicházíš, můj milý?

Pohleď, měsíc se zjevuje. Řeka se v údolí třpytí. Skály stoupají k vrcholku, šedivé skály. Jeho však nevidím na hřebenech. Smečka, bouřící před ním, nehlásá jeho příchod. Tady musím sedět, a sama.

Ale kdo je to, kdo tam dole na pláni leží? Můj milý? Můj bratr? - Ó, promluvte slovíčko, přátelé! - Neodpovídají. Jak je mi úzko: - Ach, jsou mrtvi. Meče jim zrudly bojem. Ó bratře, bratře! Proč zabils mi mého Salgara? Ó Salgare, proč zabils mi mého bratra? Oba tak zdrávi jste byli! Ó, krásný byls v zástupu pod kopcem, on strašlivý v bitvě. Odpovězte mi! Slyšte, slyšte můj hlas, milení moji! Ale běda, jsou němi. Na věky němi. Jak hlína vychladlá je jejich hruď.

Ó, ze skal, z vrcholu zvichřené hory promluvte, duchové mrtvých! Promluvte! Nestrnu hrůzou! Kam jste si odešli odpočinout? V které horské sluji vás najdu? - Neslyším hlásku v šumění větru, odpověď neslyším za-vátou v bouři.

Sedím tu zbědovaná. A v slzách na jitro čekám. Ko-

pejte hrob, vy přátelé mrtvých, ale nezahazujte ho dříve, než přijdu. Můj život mi mizí jako sen, jako bych tu zůstala sama. Tady chci přebývat se svými přáteli, při proudu zvučné skály. Až přijde noc a vichr se přižene plání, v bouři stát bude můj duch a naříkat bude nad skonem milených přátel. Myslivec v houšti mě uslyší, bát se bude hlasu a bude jej milovat, neboť sladký bude můj hlas, až nad přáteli zalkám - ach, oba mi byli tak drazí!

To byl tvůj zpěv, ó Minono, Tormanova něžně zrumě-něná dcero. Nad Kolmou jsme plakali a temno bylo nám v duši. - Ullin s varytem vystoupil a zpíval, co zpíval Alpin. - Alpinův hlas byl líbezný, Rynova duše plamenný proud. Ale už odpočívali v uzounkém domě a hlasy dozněly v Selmě. - Kdysi Ullin z lovu se vrátil, ještě než rekové padli. Slyšel, jak zpívali o závod. Jejich píseň byla něžná, ale smutná. Naříkali nad smrtí Mora-ra, prvního z hrdin. Jeho duše byla jako duše Fingalova. Jeho meč jako Oskarův meč. - Ale padl a jeho otec zanaříkal a oči sestřiny byly plny slz. Minona měla oči plné slz, skvělého Morara sestra. Ustoupila před Ullinovým zpěvem jako na západě luna, jež předvídá bouři a déšť a skrývá krásnou svou hlavu do mračna. - Udeřil jsem s Ullinem do strun k žalostné písni.

(RYNO)

Přehnal se vichr a déšť. Zjasněné poledne! Mraky se rozestupují. Spěchajíc slunce ozařuje pahorek. Tak rudě plyne v údolí řeka z hor. Sladký je, proude, tvůj šum, ale sladší je hlas, který slyším. Alpinův je to hlas, nad mrtvým naříkající. Jeho hlava je sehnuta stářím, zrudlé je oko plné slz. Alpine, nádherný pěvče, proč jsi tak sám na mlčící hoře, proč kvílíš, jak zakvílí vichr v lese, jak vlna na vzdáleném břehu?

(ALPIN)

Své slzy, Ryno, prolévám mrtvým, pro obyvatele hrobů zní můj hlas. Štíhlý jsi na kopci, krásný mezi syny pláně. Ale padneš jako Morar, a na tvou mohylu usedne

tesknící. Pahorky na tebe zapomenou, v síni ležet bude tvůj luk a nikdo ho nebude napínat.

Rychlý byls, Morare, jako srnec na horách, strašlivý jako oheň na nebi za noci, vichrný byl tvůj hněv. V boji tvůj meč jako blýskavice nad plání. Tvůj hlas byl podoben bystřině po dešti, podoben hromu zeza hor. Mnoho jich padlo rukou tvou, plamenem hněvu strávených. Ale když ses navracel z boje, jak mírné bylo tvé čelo! Jako slunce po bouři byla tvá tvář, jako měsíc zamlklé noci. Klidná byla tvá hruď, jako jezero, když ulehlo bouření vichrů. Těsný je nyní tvůj byt, temné tvé bydlo. Třemi kroky změřím tvůj hrob, ó ty, jenž býval tak velký! Čtvero balvanů omšelých hlav, toť jediná památka na tebe. Strom bez listí, dlouhé traviny, ve větru ševelící, ukazují lovci hrob mocného Morara. Matky nemáš, aby tě oplakávala, děvčete nemáš se slzami lásky. Mrtva je, která tě zrodila. Mrtva je dcera Morglanova.

Ale kdo je to o holi? Čí je to hlava, věkem bílá, čí oko, zrudlé pláčem? Tvůj otec je to, ó Morare! Otec, jenž neměl už syna, krom tebe! Slyšel o tvé slávě v boji; slyšel o rozprášených odpůrcích. Slyšel tvůj věhlas, Morare! Ach, a o tvé ráně neslyšel? Zaplač, Morarův otče, zaplač! Ale tvůj syn tě neuslyší. Hluboký spánek mrtvých, nízká poduška z prachu. Nezaslechne tvého hlasu, neprobudí se voláním. Ó, kdy se v hrobě rozbřeskne ráno, které by velelo spícímu: vzbuď se!

Sbohem buď, nejšlechetnější z lidí, dobyvateli v poli. Ale už nikdy tě pole neuzří, nikdy se šerý les už nerozhoří leskem tvé oceli. Syna jsi nezůstavil, ale zpěv tvé jméno zachová. Budoucí časy o tobě uslyší, uslyší o padlém Morarovi.

Hlasitě se rozezvučela tesknota hrdinů, nejhlasitěji Arminův rozryvný vzdech. Připomíná mu to synovu smrt: Padl za dnů svého mládí. Karmor seděl poblíže hrdiny, kníže hlaholného Galmalu. Proč vzlyká Armin? řekl, k čemu tu pláč? Což nezní píseň a zpěv, aby duše roztála a okřála? Je jako něžná mlha, jež stoupajíc z jezera, sprchává do údolí a kvetoucí kvítí svlažuje; ale slunce zas přichází, silné slunce, a mlhy se ztratily. Proč tolik běduješ, Armine, pane Gormy, vlnami smáčené?

Běduji! Ano, běduji, a věru že malá není příčina mého žalu. - Karmore, nikdy jsi syna neztratil, nikdy jsi kvetoucí dcery nepozbyl! Kolgar statečný žije a žije

Armira, nejkrásnější všech dívčin. Rozkvétají ratolesti tvého domu, ó Karmore, ale Armin je poslední svého rodu. Temné je tvé lože, ó Dauro, dusný tvůj spánek v hrobě. Kdy se probudíš se svými zpěvy, se svým lahodným hlasem, kdy? Vzhůru, větrové jeseně, vzhůru! Zabuřte ztemnělou plání! Bystřiny, zuřte! Zavyjte, vichrové v temeni dubů! Ztrhanými mračny procházej, ukazuj měsíci zsinalou tvář! Strašlivou noc mi připomeň, kdy zahynuly mé děti, kdy Arindal mohutný padl, Daura, miláček, odešla.

Dauro, má dcero, krásná bylas, krásná jak luna nad horami furskými, bílá jak padlý sníh, sladká jako vánek. Arindale, byl silný tvůj luk, rychlý tvůj oštěp v poli, jako mlha nad vlnou byl tvůj zrak, plamenným mračnem v bouři tvůj štít. Armar, válečník slavný, přišel a o Dau-ru se ucházel. Neodolala. V štěstí doufali ti, kdož jí přáli.

Zanevřel hněvem Erath, Odgalův syn, neboť jeho bratr Armarem zabit ležel. Přišel, převlečen za námořníka. Lepý byl na vlnách jeho člun. Bílé kadeře věkem; klidna zvážněla tvář. Dívko nejlíbeznější, řekl, krásná dceruško Arminova! Při skále tam, opodál v moři, kde na stromě červený plod se skví, tam Armar čeká na Dauru. Přicházím, abych mu lásku provázel vlnami moře.

Daura jde za ním a po Armaru volá. Ale nic jí neodpovídalo než ozvěna skály. Armare, miláčku, miláčku, proč mě tak strašíš? Slyš mě, Arnathův synu, slyš! Daura tě volá! Daura!

Erath, zrádce, se smíchem k břehu jí prchal. Pozvedla hlas a volala otce a bratra. Arindale! Armine! Což nikdo není, kdo zachrání Dauru?

Její hlas přes moře přišel. Arindal, syn můj, sestoupil s kopce, hrozivý s kořistí lovu. Šípy mu po boku řinčely. Luk nesl v ruce. Pět šedočerných fen běželo s ním. Eratha troufalého viděl na břehu, jal ho a přivázal k dubu. Pevně ovinul jeho boky. Stonem naplnil větry.

Arindal na moře vyjel v člunu, aby Dauru k pobřeží odvezl. Armar přišel; rozlícen vystřelil šedivě okřídlený šíp. Zazněl a hluboko zajel do tvého srdce, Arindale, můj synu! Místo Eratha, zrádce, zhynul jsi ty. Loď doplula k skále. Pod ní se zhroutil a umřel. Jak zabědovalas, ó Dauro, když u tvých nohou proudila krev tvého bratra.

Vlny roztříští člun. Armar se do moře vrhá, aby Dau-

ru zachránil, anebo zhynul. S pahorku prudký vichr do vln vpad: tonul a nevyplaval.

Avšak na skále, o niž se lámaly vlny, slyšel jsem dceřino lkání. Mnoho a hlasitě křičela. Ale otec ji nezachránil. Celou noc jsem na břehu prostál, viděl jsem ji v chabém záblesku luny, po celou noc jsem slyšel její křik. A vichr řval a ostrými šlehy do boku hory bil déšť. Zeslábl její hlas, než přišlo ráno. Zmírala jako večerní vánek v travinách skal. Zemřela, bídou zdrcena, a Armina samotného zůstavila. Ta tam je má síla v boji, ta tam má chlouba mezi dívkami všemi.

Když horské vichry přicházejí, když severák nadzvedá vlny, na břehu sedávám v rachotu vln a hledím k strašlivé skále. Často, když měsíc zapadá, vidím duchy svých dětí. Průsvitné, v truchlivé svornosti, kráčejí spolu."

Proud slz, vytrysklý z Lottčiných očí a uvolňující úzkost jejího srdce, zastavil Wertherův zpěv. Odmrštil papír, uchopil její ruku a usedavě se rozplakal. Lotta se opřela o druhou a skrývala oči v kapesníku: byli strašlivě rozrušeni. Cítili vlastní bídu v osudu hrdin, cítili ji družně a jejich slzy je spojily. Wertherovy rty a oči žhnuly na Lottčině paži. Mráz jí zalomcoval. Chtěla utéci. Ale bol a soucit na ni dolehly jako olovo. Těžce oddychovala a chtěla se vzpamatovat. Prosila ho, vzlykajíc, aby pokračoval, prosila mocně, jako nebe. Werther se třásl. Srdce mu pukalo. Zdvihl rukopis a zlomeným hlasem četl:

"Proč mě budíš, vánku jara? Laškuješ a říkáš: krůpějí nebes tě orosím. Ale blízek je čas mého uvadnutí, blízek vichr, který mé listy serve. Zítra přijde poutník, přijde, kdo mě viděl v mé kráse - po širém poli mě hledat bude jeho zrak, a už mne nenalezne."

Celá tíha těchto slov dolehla na nešťastníka. Vrhl se Lottě k nohám, zoufale uchopil její ruce, tlačil si je do očí a přitiskl je k čelu. A zdálo se, jako by jí duší prolétla předtucha jeho strašlivého záměru. Smysly ji přecházely, tiskla mu ruce, přitiskla je k prsům, tesknotou rozrušena sklonila se k němu a jejich hořící tváře se dotkly. Svět se pod nimi propadal: ovíjel ji pažemi, přitiskl ji k hrudi a pokrýval zuřivými polibky její vibrující rty, které chtěly promluvit. "Wertře!" zvolala přiškrceným hlasem a odvrátila se. "Wertře!" a chabou rukou od-

strkovala jeho hruď. "Wertře!" zvolala zmužilým tónem ušlechtilého srdce. Neodolal, pustil ji z objetí a jako pominutý se jí vrhl k nohám. Trhla sebou a v úzkostném zmatení, třesouc se mezi láskou a hněvem, řekla: "To bylo naposledy! Wertře! Už mě neuvidíte!" A s pohledem nejsytější lásky na ubožáka odběhla do druhého pokoje a zamkla za sebou. Werther za ní napřáhl ruce, ale netroufal si ji zadržet. Ležel na zemi, hlava na pohovce. Tak setrval déle než půl hodiny, až ho šramot probudil. Byla to služka, která přišla prostřít. Pobíhal po pokoji, a když zase osaměl, přistoupil ke dveřím pokojíčku a tiše volal: "Lotto! Lotto! jediné slůvko, jen sbohem!" Mlčela, čekal - a žadonil - a čekal. Pak se odtrhl ode dveří a zvolal: "Buď sbohem, Lotto! Na věky sbohem!"

Přišel k městské bráně. Stráže ho znaly a pustily ho mlčky. Sněžilo a dštilo. Teprv k jedenácté zase zabušil. Když se Werther vrátil domů, všiml si sluha, že mu chybí klobouk. Netroufal si nic říci a svlékl ho; všechno bylo promoklé. Klobouk později našli na skále, svažující se do údolí, a je nepochopitelné, jak ji v takové temné, sychravé noci slezl, aniž se zřítil.

Ulehl a dlouho spal. Když mu sluha příštího rána na zavolání přinesl kávu, viděl, že píše. Napsal v dopisu Lottě tento odstavec:

Naposledy, naposledy otvírám oči. Neuvidí už slunce: kalný, mlhavý den je zakrývá. Truchli tedy, přírodo! Tvůj syn, tvůj přítel, tvůj milenec se blíží svému konci. Lotto, je to pocit, který nemá sobě rovného (a přece je nejpodobnější mlžnému snění), řekneš-li si: to je poslední jitro. Poslední! Lotto, nemám dost sil, abych pochopil slovo: poslední! Což tu nestojím ve vší síle, a zítra budu bezvládně natažen na zemi. Zemřít! Co je to? Pohleď, sníme, když mluvíme o smrti. Viděl jsem leckoho umírat, ale tak omezený je člověk, že ani nedovede pochopit začátek konce svého bytí. Teď ještě svůj. tvůj! Tvůj! Ó milovaná! A po chvilce - odloučeni, rozvedeni - snad na věky. - Ne, Lotto, ne - jak mohu zhynout já, jak ty! Vždyť jsme! - Zhynout! - Co je to? Zase jen slovo! Prázdný zvuk, jenž mi nic neříká. - Mrtev, Lotto! Zakopán do chladné země, tak těsně, tak temně! - Měl jsem přítelkyni, ta mi byla vším, když jsem byl ne-

zkušený mladíček. Umřela. Šel jsem za její rakví a stál jsem nad jejím hrobem. Jak spouštěli truhlu a vrzavá lana s ní sjela dolů a zase se vrátila nahoru, a jak první lopata hlíny se skutálela dolů a schrána pod dopadem úzkostně zaduněla a duněla temně a temněji, až byla všecka pokryta! - Zhroutil jsem se u hrobu - Byl jsem dojat, otřesen, přestrašen, rozerván v nejvnitřnější duši, ale nevěděl jsem, co se se mnou děje - co se se mnou bude dít - Zemřít! Hrob! Nerozumím těm slovům!

Odpusť mi, odpusť! Včera! Kéž to byl poslední okamžik mého života! Anděle! Poprvé, poprvé zcela bez pochyb nejvnitřnějším nitrem mi prochvěla tato slast: ona mě miluje! Miluje mě. Na mých rtech ještě žhne svatý oheň, jenž proudil z tvých, nová vroucí slast vešla do mého srdce. Odpusť mi, odpusť!

Ach, věděl jsem, že mě miluješ, věděl jsem to hned po prvních oduševnělých pohledech, po prvním stisku ruky. A přece, když jsem tě zas opustil, když jsem viděl Alberta po tvém boku, tu jsem si opět zoufal v horečných pochybách.

Vzpomínáš si na květiny, kterés mi poslala, když mi tenkrát v té proklaté společnosti nemohla ani slůvka říci, ani ruky podat! Celou noc jsem před nimi prokřečel a byly mi pečetí tvé lásky. Ale ach, tyto dojmy přešly, tak jako z duše věřícího ponenáhlu mizí pocit boží milostí, která mu sytou náplní svatě zjevenými znameními byla udělena.

Všechno to je pomíjející - ale ani věčnost neuhasí žhavý život, jehož jsem se včera napil z tvých rtů, jehož jsem pln. Ona mě miluje! Tato ruka ji objímala, tyto rty se třásly na jejích, tato ústa blábolila na jejích ústech. Je má. Jsi má! Ano, Lotto, na věky!

A to, že je Albert tvůj muž? Muž? - Na tomto světě snad - A na tomto světě je to hřích, že tě miluji, že bych tě chtěl vyrvat z jeho objetí a strhnout do svého. Hřích? Dobrá. Ztrestám se za něj; ve vší nebeské slasti jsem ho ochutnal, toho hříchu, vsál jsem sílu a lék všeho života do srdce, od oné chvíle jsi má! Má, Lotto! Jdu napřed! Jdu k svému otci, k tvému otci, tomu si postěžuji; a on mě utěší, než přijdeš; a já ti poletím vstříc a uchopím tě; a zůstanu s tebou před tváří Nekonečného ve věčném objetí.

Nesním, netápám v dohadech! Blízko hrobu se mi rozbřesklo. Budeme, shledáme se! Tvou matku uvidíme! Já ji uvidím, naleznu ji a ze všeho se jí vyzpovídám. Tvou matku! Tvou podobu!

K jedenácté ptal se Werther sluhy, vrátil-li se Albert domů. Sluha řekl: ano, viděl prý, jak tam odváděli jeho koně. Nato mu dá pán otevřenou cedulku, na níž stálo:

"Nepůjčil byste mi laskavě k cestě, na kterou se chystám, své pistole? Žijte blaze!"

Ubohá paní málo spala poslední noc. Její krev se horečně bouřila a tisíceré pocity drásaly jí srdce. Proti své vůli cítila hluboko v prsou žár Wertherova objetí a zároveň se jí dny její prosté nevinnosti, bezstarostné důvěry v sebe jevily dvojnásob krásné. Už napřed se bála pohledů svého muže a jeho polomrzutých, polosměšných otázek, až se doví o Wertherově návštěvě; nikdy se ne-přetvařovala, nikdy nezalhala, a nyní poprvé nebylo zbytí. Odpor a rozpaky, jakých při tom zakoušela, vinu v jejích očích ještě zvětšovaly. A přece nedovedla ani zanevřít na původce toho všeho, ani si slíbit, že ho už nikdy neuvidí. Plakala do rána, až upadla do mdlobného spánku. Sotva se probrala a oblékla, vrátil se její muž, jehož přítomnost jí poprvé byla naprosto nesnesitelná. A protože se bála, že objeví, jaká je nevyspalá, uplakaná a přepadlá, stala se ještě zmatenější a přivítala ho zuřivým objetím, které bylo spíše výrazem úleku a lítosti než prudké radosti. A právě tím vzbudila Albertovu pozornost; ptal se jí zcela suše, rozlomiv několik balíků a dopisů, nepřihodilo-li se jinak nic a nebyl-li tu nikdo. Odpověděla mu zajíkavě, že Werther tu včera hodinku pobyl. -

"Ten ví, kdy přijít!" řekl a odešel do svého pokoje. Lotta čtvrt hodiny zůstala sama. Přítomnost muže, kterého milovala a ctila, zapůsobila na ni novým dojmem. Rozpomněla se na všechnu jeho dobrotu, šlechetnost a lásku a kárala se, že se mu tak hanebně odvděčila. Neznámý pocit ji pudil, aby šla za ním. Sebrala svou práci, jak činívala, odešla do jeho pokoje a tázala se, ne-potřebuje-li nic. Odpověděl: "Nic!" a stoupl si k pultu, aby psal; Lotta usedla k ruční práci. Hodinu tak pro-

stáli a proseděli vedle sebe; když Albert konečně několikrát prošel pokojem a Lotta ho oslovila, aniž si toho valně všímal, ba když si zase stoupl k pultu, zmocnila se jí tesknota, která byla tím trapnější, že ji chtěla skrýt a spolykat slzy.

Příchod Wertherova hocha ji uvedl do největších rozpaků. Odevzdal cedulku Albertovi, jenž se docela chladně obrátil k paní a řekl: "Dej mu ty pistole!"

"Že mu přeji šťastnou cestu," řekl hochovi. To do ní udeřilo jako hrom. Vrávoravě vstala. Nevěděla, co se s ní děje. Pomalu popošla k stěně, třesouc se je sňala, oprášila je a váhala, a byla by ještě otálela dlouho, kdyby ji Albert tázavým pohledem: "Tak co je?" nebyl pobídl. Dala sluhovi neblahou zbraň a nevypravila ze sebe půl slůvka, a když byl z domu, složila svou práci a nevýslovně sklíčena odešla do svého pokoje. Srdce jí prorokovalo hrůzu nad hrůzu. Hned se chtěla svému muži vrhnout k nohám, všechno mu zjevit, příběh včerejšího večera, svou vinu a své obavy. Hned zase nevěděla, jak by to dopadlo, a už dokonce nemohla doufat, že by přemluvila muže k tomu, aby došel k Wertherovi. Prostřelo se. Dobrá přítelkyně, která se přišla jenom na něco přeptat a kterou Lotta už nepustila, měla tu zásluhu, že hovor při stole byl snesitelný: nutili se do řeči, mluvilo se, vypravovalo se, zapomínali.

Hoch přišel s pistolemi k Wertherovi, jenž je nadšeně popadl, když zvěděl, že mu je dala Lotta. Poručil si chléb a víno, poslal hocha k obědu, usedl a psal:

Prošly tvýma rukama, oprášilas je, líbám je tisíckrát, ty ses jich dotkla. A ty, duchu na nebi, přeješ mému záměru! A ty, Lotto, mi podáváš nástroj, ty, z jejíchž rukou jsem toužil přijmout smrt a od níž ji nyní přijímám. Ó, vyptával jsem se svého chlapce, chvěla ses, když mu je podávala, ale sbohem jsi neřekla. - Běda, běda! - Neřekla jsi sbohem! - Že bys na mne zanevřela pro ten okamžik, jenž mě navždy připoutal k tobě? Lotto, ani tisíciletí nezahladí jeho stopu. A já to cítím, nemůžeš mít nenávist k tomu, kdo pro tebe tolik hoří.

Po jídle nařídil chlapci, aby dočista všechno zabalil; roztrhal mnoho papíru; odešel a vyrovnal ještě drobné

dluhy. Vrátil se domů a zase odešel. Vyšel před bránu, nedbaje deště, do hraběcí zahrady, pustil se hlouběji do kraje, vrátil se s večerem a psal:

Viléme, viděl jsem naposled pole a les a nebesa. Také ty buď sbohem! Milá maminko, odpusťte mi! Utěš ji, Viléme. Bůh vám žehnej. Mé věci jsou vesměs v pořádku. Sbohem! Shledáme se, a radostněji.

Špatně jsem se ti odvděčil, Alberte, ale ty mi odpustíš. Porušil jsem mír tvého domu, nasil jsem nedůvěry mezi vás. Buď sbohem, udělám všemu konec, kéž bych vám svou smrtí vykoupil štěstí! Alberte, Alberte! Učiň ji šťastnou! A tak ruka Páně budiž nad tebou!

Hrabal se toho večera ještě mnoho ve svých papírech, mnoho jich roztrhal a hodil do kamen. Zapečetil několik balíčků s adresou na Viléma. Obsahovaly drobné články a úryvkovité myšlenky: leccos z toho jsem viděl. O desáté dal přiložit do kamen a přinést džbánek vína; pak poslal sluhu spat (jeho komora stejně jako ložnice domácích byla právě na opačném konci domu). Chlapec ulehl v šatech, aby časně zrána byl při ruce; neboť pán mu řekl, že poštovní koně budou před domem před šestou.

Po jedenácté

Všechno je tak tiché kolem mne. A má duše tak klidná. Děkuji ti, Bože, jenž těmto posledním okamžikům dáváš tolik vroucnosti a síly.

Přistupuji k oknu, má drahá, a vidím, vidím ještě bouřlivě plynoucími mračny několik hvězd věčného nebe! Ne, nespadnete! Věčný duch vás nese na svém srdci, tak jako mne. Viděl jsem oj Velkého vozu, svého zamilovaného souhvězdí. Když jsem v noci od tebe odcházel a vystupoval z vrat, stával právě naproti mně. Jak opojeně jsem často naň hleděl! Kolikrát jsem jej zvednutím ruky učinil znamením, ba svatým mezníkem přítomného

blaženství, a ještě....Ó Lotto, co by mi tebe nepřipomínalo? Což nejsi kolem mne a nepřivlastnil jsem si hladově jako dítě všelijaké maličkosti, jichž ses dotkla, ty svatá?

Milá silueto! Odkazuju ji zase tobě a prosím tě, abys ji ctila. Tisíc, tisíc polibků jsem jí vtiskl, tisíckrát jí zamával na pozdrav, když jsem vycházel anebo se vracel.

Lístečkem jsem poprosil tvého otce, aby ochránil mou mrtvolu. Na hřbitově jsou dvě lípy, vzadu v rohu směrem k polím; tam chci odpočívat. Může to udělat a pro přítele to udělá. Popros ho také. Nemohu chtít na zbožných křesťanech, aby svá těla uložili vedle ubohého nešťastníka. Ach, přál bych si, abyste mě pohřbili u cesty anebo v pouštěném údolí, aby kněz a levita, křižujíce se, minuli výmluvný kámen a jenom samaritán uronil slzu.

Zde, Lotto! Bez hrůzy chápu se studeného, strašného kalichu, z něhož se napiji smrtelného opojení. Tys mi jej podala a neotálím. Vše, vše - tak jsou naplněny všechny naděje a všechna přání mého života! Tak chladně, tak neoblomně zabušit do železné brány smrti!

Kéž by se mi bylo dostalo toho štěstí, abych umřel pro tebe, Lotto, abych se směl obětovat pro tebe. Statečně, radostně bych umíral, kdybych mohl znovu vybudovat klid a krásu tvého

života; ale ach, jen několika málo hrdinům je dáno prolévat krev pro ty, které milují, a vlastní smrtí nový, stonásobný život roznítit přátelům.

V těchto šatech, Lotto, chci být pohřben. Ty ses jich dotkla, tys je posvětila. Též o to jsem tvého otce poprosil. Má duše se vznáší nad rakví. Ať mě, prosím, nešacují! Tato bledě červená stuha, kterous měla na ňadrech, když jsem tě poprvé našel mezi tvými dětmi! Ó, poceluj je tisíckrát a vypravuj jim osud jejich nešťastného přítele. Miláčkové, hemží se kolem mne. Ach, jak jsem se k tobě přimknul! Jak jsem se tě nedovedl spustit od prvého okamžiku! Tato stuha budiž pohřbena se mnou. Da-las mi ji k narozeninám! Jak jsem to všecko hltal! - Ach, netušil jsem, že mě cesta povede sem! - - Utiš se, prosím, utiš se! -

Jsou nabity - odbíjí dvanáctá! - Budiž tedy - Lotto! Lotto, sbohem! Sbohem!

Soused viděl záblesk a slyšel ránu; když se však nic nehýbalo, nedbal toho.

Zrána o šesté vstoupí sluha se světlem a vidí svého pána na zemi a pistoli a krev. Volá ho, zalomcuje jím: žádná odpověď; už jen chroptí. Běží pro lékaře a k Albertovi. Lotta slyší zařinčení zvonku, mráz ji celou roztřese. Vzbudí muže, vstanou; sluha vzlykaje a koktaje ze sebe vypraví zprávu. Lotta se v mdlobách zhroutí před Albertem.

Když doktor přišel k nešťastníkovi, viděl, že mu na zemi už není pomoci: Tep ještě bil, ale údy byly vesměs ochrnuty. Nad pravým okem se střelil do čela; mozek vyhřezl. Pustili mu ještě pro všechno žilou: krev tekla a dosud dýchal.

Z krve na opěradle usoudili, že to provedl sedě u psacího stolu. Pak se svezl dolů a křečovitě sebou smýkal kolem židle. Ležel směrem k oknu, naprosto bezvládně na znaku, dokonale oděn, obut, v modrém fraku se žlutou vestou.

Dům, sousedství, ba celé město bylo vzhůru. Albert vstoupil. Uložili Werthera na postel, ovázali mu čelo. Jeho tvář už byla mrtvolná. Údem nepohnul. Plíce ještě strašlivě chroptěly, hned slabě, hned silněji: čekali konec.

Vína byla upita jediná sklenka. Na pultu ležela rozevřena "Emilie Galottiová".

O Albertově hrůze, o Lottině bídě raději pomlčím.

Lottin otec přicválal, jakmile uslyšel, co se stalo. Zulíbal umírajícího; hořce plakal. Jeho nejstarší synové přišli brzy po něm pěšky. Klesli před postelí s výrazem nesmírného hoře, líbali ho na ruce a na ústa. A nejstarší, kterého vždy měl nejvíc rád, přisál se mu ke rtům, až skonal, a chlapce násilím odtrhli. Umřel v pravé poledne. Přítomnost správcova a jeho opatření zabránily shluku. V noci, k jedenácté, dal ho pohřbít na místě, které si vyvolil. Otec a synové šli za mrtvým. Albert k tomu neměl sil. Báli se o Lottin život. Řemeslníci ho nesli. Za rakví nebylo kněze